

РАСКОВНИК

Из садржаја

Народне умотворине
НАРОДНО СТВАРАЛАШТВО
ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Наш народни живот
ЈЕЗИЧКЕ СТАРИНЕ
ИЗ ВОЈВОДИНЕ

Сведочења
КАКО БАБА СТАНИЈА ЗНА
ШТА СЕ ДОГАБА
НА ОНОМ СВЕТУ

Расправе
НАРОДНЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ
ОДЕВАЊЕ У ФУНКЦИЈИ
ПОЛНОГ МОРАЛА

Песничка обзорја
БРКА ИЗ РАМАБЕ

Поводи
О СВЕТОМЕ САВИ

ПРОЛЕКЕ
Л Е Т О
Ј Е С Е Н
З И М А
1 9 9 1.

Расковник је некаква
(може бити измишљена)
трава,
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохвати)
свака брава
и сваки други заклоп
отвори сам од себе.

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Први број изашао 1968.

Београд, 1991.

Година XVII, број 63—66.

УРЕДНИШТВО

Драган Кочишевић

Ненад Љубинковић

Добривоје Младеновић

Миле Недељковић

Миодраг Павловић

Љубинко Раденковић

(главни и одговорни уредник)

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека

„Вук Караџић” — Београд

Гирила и Методија 2

РАСКОВНИК

Појављује се у пролеће, лето, јесен и зиму.

Рукописе откуцане машином у пуном прореду слати на адресу: Народна библиотека „Вук Караџић“ (за „Расковник“), Ул. Гирића и Методија 2, 11000 Београд.

Рукописи се не враћају.

Претплату упућивати на жиро-рачун Библиотеке града Београда 60806-603-7038 са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе 20\$; СР Немачка DM 40; Француска Ffr. 90.

Телефон уредништва и претплате:
(011) 422-003

Секретар уредништва:
Вера Б. Константиновић

Уредништво прима уторком
од 13 до 15 часова

Тираж 1000 примерака

Цена овог четвороброја је 300 динара

Штампа: Графичко предузеће
„Нови дани“, Београд,
Војводе Бране 13

На основу мишљења Републичког комитета за информације број 651-760/87-02 од 02. 09. 1987. часопис „Расковник“ је ослобођен пореза на промет.

Народне умотворине

НАРОДНО СТВАРАЛАШТВО ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ*

Сватовске песме из Извора код Сврљига

1.

Завали се мајка Иванова:
кад зажелим мојега Ивана,
ја позваћу рода и не рода,
окумићу бога јединога,
а старојка јаснога месеца,
ситне звезде кићени сватови,
то су кола за нашу девојћу.

2.

(код девојћу)

Овој ни је село Сарајево,
у њега је кућа Богданова
и на кућу стаклени прозори,
на прозори братак и сестрица.
Братак сестри венчаницу кроји,
сестра брату потијо говори:
Дугмај, брате, дугме до дугмето,
сутра ће ми за венчање треба.

---

* Избор из семинарских радова студената српског језика и књижевности Филозофског факултета у Нишу, рађених под руководством др Радослава Раденковића.

3.

(на капији)

Отворете гвоздене капије,
да улегну свекрове кочије.
Или грми, ил' се земља тресе,
ил' удара море од мраморја.
Нити грми, нит' се земља тресе,
нит' удара море од мраморја,
већ тој кола за нашу девојћу:
Добро вече, добри пријатељи.

4.

Ор'л се вије под небо.
Неје ни ор'л под небо,
већ младожења по кућу.
Моли се татка и мајке:
Прости ми, мајко, проштење,
проштење исто венчање.

5.

(песма за кума)

Мили куме, мило рајско цвеће,
ако немаш венци за младенци,
а ти имаш младога прикумка,
па га прати у гору зелену,
да набере свакојако цвеће,
да исплете два венца зеленца,
да си венчаш два млада младенца.

6.

(песма за старојка)

Старојко, стари арамлијо,
зашто си се тол'ко забавио?
Је ли су ти двори на далеко,
је ли су ти коњи не ковани,

је ли су ти друми каменити,
је ли су ти момци подремали?
Старојко одговара:

Несу мене двори на далеко,
несу мене коњи не ковани,
несу мене друми каменити,
већ су моји момци подремали,
чим седоше, уз астал легоше.

7.

(песма за свекра)

Добре свекре, добра 'е седећи,
добра 'е те година нанела,
та ти дојде код нас за девојћу.
Ржеви ти друми оклопили,
пшеница ти по дел полегнула,
ројеви ти сунце заштитили,
козе су ти гору осушиле,
краве су ти село узглушиле,
беле паре, ни број им се не зна.

8.

(песма за младожењу)

Младожењо, перо пауново,
што ти, перо, без ветар трепери?
Да ли 'е те од кума срамота,
ел' од кума, ел од старог свата,
да ли 'е те од новог деду,
ели 'е те од нашу девојћу?

Младожења одговара:

Неје мене од кума срамота,
ни од кума ни од старог свата,
неје мене од новог деда,
већ је мене од нашу девојћу,
како седо', све у мене гледа.
Зле очи, оче ме урочи,
кажете јо' нека си искочи.

9.

(песма за девера)

Девере, ситан бисере,
девере, ала си убав,
девере, купиле би те,
девере, носиле би те,
девере, лети под перо,
девере, зими под грло.

10.

(песма за свекрву)

Радуж се, радуж, свекрво,
ето ти иде одмена,
одмена — кућа метена.
одмена — вода студена.

11.

(песма за младу)

Не сеј пшеницу, девојћо,
неси ужела, девојћо,
свекрва жела, девојћо,
'оће те кори, девојћо,
војно везало, девојћо.

12.

(када стижу сватови)

Нарете на ред, сватови,
да ви девојћа преброји,
да види има ли за сви дар.
За сви сватови дар има,
за младожењу дар нема,
за младожењу девојћа.

13.

(песма момку у сватовима)

Какво момче у совру седеше,
сва му совра од лица сјајеше,
лице му је два листа 'ртија,
уста су му шећерна кутија,
зуби су му два низа бисера,
очи су му два бистра кладанца,
обрвице — морске пијавице,
трепавице — крила ластавице;
кад говори како голуб гуче,
кад се смеје како сунце греје.

14.

(песма за невесту која је скоро дошла)

Мрежу плете невестица,
да замрежи Дунав воду,
да ухвати златну рибу,
да изеде десно крило,
да добије мушко чедо.

15.

Ми појдосмо далек' за девојћу,
кроз три горе, кроз четири воде.
Добро вече, нови пријатељи!
Добро дошли, здраво и весело!
Ви имате ћерку за удају,
ми смо дошли да просимо снају.
Ваша ћерка девојћа је фина,
ми имамо да женимо сина.

16.

(песма за сватове)

Сватови, беле перјанице,
што стојите те се не редите,
што гњевате мајку и девојћу?

Оне су си од сам себе гњевне,
од када су дара привануле —
саме дара, саме испросиле.

17.

(песма за сватове)

Сватови, але и будале,
што стојите, што се не редите,
да ви девојћа преброји,
да види да л' за сви сватови дар има?
За сви сватови дар има,
за младожењу дар нема,
за младожењу девојћа.

18.

(песма за младожењу)

Младожењо, младо нежењено,
како смо ти биле поручиле
да не дођеш без троје кочије:
једне да су златом позлаћене,
друге да су сребром посребрене,
треће да су шамширом окићене.
Које су ти златом позлаћене,
оне су ти за милога кума,
које су ти сребром посребрене,
оне су ти за старога свата,
које су с шимшир окићене,
оне су ти за младу девојћу.

19.

Ој, девојћо, ово ли је село Сарајево,
у њег' ли је кућа Богданова,
у њу ли је нашата девојћа?
Све пита'мо, докле ви најдомо.
— Добро јутро, нови пријетелји!
— Бог помогао, незнане делије!

20.

(невало се на барјак)

Ој, убава, убава девојћо,
воду гребе убава девојћа,
воду гребе и низ поље гледа,
како поље из огања гори,
девојћа га иљад упалила,
невеста га с гајтан угасила.

21.

(невало се на барјак)

И, убава, добра девојћо,
црвени барјак трепери
у среди двори војинови,
под њег ми седи Илија,
Илија, царев терзија,
та шије седла шарена
и теја узде зелене.

22.

(песма за невесту)

Ој, убава, убава девојћо,
де излезни, наша мила снаво,
па отвори гвоздене капије,
да излезну свекрове кочије,
да улезне млади младожења.

Записала
Валентина Стојиљковић

Народне лирске песме из села Ваве код Бабушнице

ПАШИН ПОЗИВ

— О, Стојане, млад Стојане,
што те паша синоћ ока?
— И ја не знам што ме ока!
Дужан нес'м, кабат нес'м.
Појил сам му јучер коња,
пашината беше љуба,
закачи ме с'с јелече,
мора да ме затој ока.

ПЕТРИЈИЦА

Петријица коло води,
до њу игра младо момче,
за руку ју поштипује,
на ногу вој поступује,
а она му одговара:
— Пол'к, пази, младо момче!
ене маћа куде стоји,
ене башта куде гледа,
ене брат куде игра,
поред мене мила сестра.

РУСА МОМА

Руса мома коло води,
од Србију до Русију,
а љући се допитују:
— Чија ли је оној мома?
Море, дал би девет града
и десетог коња врана,
само моја да је мома.

ОЈ, УБАВА, МАЛА МОМО

— Ој, убава, мала момо,
дал' си бела за тулбела,
ил' си бистра за министра,
ил' си јака за јунака?

— Нес'м бела за тулбела,
нес'м бистра за министра,
но сам јака за јунака.

СТОЈНО, СТОЈНО ПИСАНА

— Стојно, стојно писана,
што си ми толко убава?
Да ли те баџи писаше,
или дунђери дељаше?
— Несу ме баџи писали,
несу дунђери дељали,
када ме мати родила,
у сл'нце мати гледала,
босиљак у руку држала —
затој сам таква убава.

УЗНИ МЕНЕ СЕЉАНИНЕ

— Узни мене, сељанине!
Ако ли ме нећеш узнеш,
девет града да проминеш,
нигде љубе да не наћеш!
Ако ли је негде најдеш,
мушко дете да добије,
па војску га испратила,
црно писмо да добије.

КЛЕТВА ДЕВОЈКЕ

Кл'ни мајћо, обе да кл'немо:
Дабогда њива му родила,
ја му, мајћо, жетварица била.

ДАМЈАНОВА СМРТ

Високо ми гора око двора,
а у гору зелена ливада,
на ливаду коло девојачко,
коло води љуба Дамјанова.
Ал вој нешто из гору говори:
— Води коло, љубо Дамјанова,

твој Дамјан ће д'н'с да пођине.
Пуче пушка из гору зелену,
па погоди у коло Дамјана.
Т'т закука Дамјанова љуба:
— Т'м'н ме је сл'нце огрејало,
ал' ми брже иза гору зајде.
Мртва глава с'с језик говори:
— Љубо моја, питовна ружице,
т'м'н ми се беше расц'втела,
нема време с тебе да се ћитим.

МУШКО ЧЕДО

Изникал ми струк босиљак
У мајчина равна двора.
Неје, мајко, струк босиљак,
но је, мајко, мушко чедо.

МАЈЃА И СТОЈАН

Молила мајћа Стојана:
— Стојане, сине Стојане,
ајд' да те мајћа ожени.
— Не могу, мале, не могу,
тешће ме бриге налегле.
Једна је брига најтешка:
немамо кућу за себе!
— Мајћа че кућу направи,
ајде се, сине, ожени.
— Не могу, мале, не могу,
немамо кола ни вола.
— Све че ти мајћа набави,
ајде се, сине, ожени!

ПЛАДНИНО, БРАЛЕ, ТУЖНИНО

— Пладнино, брале, тужнино,
за пладне воду немамо,
пуштај ме, брале, на воду.
— Не смејем, сестро Годоро!
У гору има овчари,
овчари, млади козари,

оче ти воду замуте,
оче ти стовне потроше,
оче ти лице огрубе.
Затој те, селе, не пуштам.

ЗАСТАЛО ЛАЛЕНЦЕ

Застало ми лаленце,
мирише ми на дуњу.
Цар га пише у књигу,
да му иде на војску.
Мајћа си га не дава:
— Нек ми расте, порасте,
сама чу га испратим,
белог коња чу купим,
и на коња оружје.

ТРИ СЛ'НЦА

Изгрејала три сл'нца
над маџини дворови.
Несу, мајћо, три сл'нца,
но су, мајћо, три сина:
Јед'н оре белију,
друџи гради градину,
трећи тера сурију.

ЖАЛИЛА БЕЛА БОЖАНА

Жалила бела Божана,
жалила девет године!
Т'м'н се вати у оро,
паде вој гавран на раме:
— Пуштај се, бела Божано,
јучер ти умре свекрва!
— Не могу, црни гавране,
т'м'н сам се уватила!

СЕСТРА ПРОДАВАЛА БРАТА

Застоја се сл'нце насред неба
па си гледа чудо по пазара,
како сестра брата препродава:

продава га за два огледала!
Тој се много богу ражалело,
па проклиње несрећну девојћу:
— Кад се море с'с песак засити,
т'г девојћа с'с сјајна огледала!

Записала
Ружица Митић

Народне лирске песме из Каменице код Ниша

СРЦЕ МОМЧЕ КАРАНВИЛ ДЕВОЈЧЕ

Срце момче каранвил девојче,
срце моје за тебе изгоре
како земља у лето Петрово.
Молим бога и дању и ноћу,
молим бога киша да удари
да се земља с водом наситити
и ми двоје млади саставити.

СТАЛА МОМА

Стала мома под гору зелену,
сама мома с гору говорила:
— Знаш ли горо, право да ми кажеш,
која гора од коју побоља,
да л' јелова или бршљанова?
— Јелова је гора понајбоља,
ал' не може од себе да буде,
превија се прикрај бршљенову.
— Знаш ли горо, право да ми кажеш,
које лице од које побоље
ел' момачко, ел' девојачко?
— Девојачко лице, понајбоље
сам' не може од себе да буде
превија се при момачко лице.

ДА ЛИ ЖАЛИШ

— Да ли жалиш што те младу просе?
— Ја не жалим што ме младу просе,
него што ме за старога носе.
Са младо би и с зли воду пила,
не са старо из злаћану чашу.
Са младо би на трње спавала,
не са старо у меку дүшеку.

ЈОВАН ЉУБИ

Јован љуби и љубу питује
полу ноћу у мека дүшека:

— Кажи, љубо, који те љубише?
— Доказаћу, војно, ал' куде ћу.
Љубише ме Грци и трговци.
— Кад те љубише љубо дадоше?
— Грци даше по жута дуката,
а трговци по бела талира.
— Кад дадоше где их љубо дену?
— Спајил'к сам на двоје цепила:
дукати сам код тебе донела,
талири сам брату оставила.

ЦРНА ГОРА

— Црна горо, ладна ладовино,
сви војници у тебе одоше
а мој драги отиде — не дојде.
Црна горо, рекни му да дојде.
— Ја би рекла, ал' га не познајем.
— Оно јаше коња шаренога,
на њега су до три љуте ране:
прва рана од ту танку пушку,
а друга је од ту оштру сабљу,
а трећа је од зуб девојачки.
Прва рана оће да преболи,
друга рана оће да преболи,
таја трећа неће да преболи.

СИНОЋ ПОЂО НА ВОДУ

Синоћ пођо на воду,
нађо златну јабуку.
Даду татку да дели,
татко криво подели:
више њему, не мене.
Опет синоћ пођо на воду
нађо златну јабуку.
Дадо мајки да дели,
мајка право подели:
више мене, не мајки.
Опет пођо на воду
нађо златну јабуку.
Дадо војну да дели,
војно добро подели:
више мене, не њему.

ПОД БРЕГОМ

Под брегом се јела развила,
испод јелу зелена ливада,
на ливаду бунар вода ладна,
крај бунара заспало девојче.
Будише га братац понајмлађи:
— Устај, селе, чудо да гледамо,
где но коси Косовка девојка,
једном косом три откоса тера.
Први откос — трава детелина,
други откос — смиље и ковиље,
трећи откос — здравље и весеље.

Записала
Ивана Ђирић

Здравице из Орешца код Књажевца

1.

Ајд са здравље!
Кад чеп чука, чука
— ми смо тука.
Кад матика дрн, дрн
— а ми пода трн.
Кад се копка, копка
— а ми опка, опка!

2.

Ајде живели, веселили,
душмани се избесили.
Кој пије — да му ништа није,
кој даје — да се не познаје.
Живели весели,
као коњи јесени!

3.

Бошке, бошке, печене кокошке,
варене ћурке, печене гуске,
Миљковци-пирковци,
Давидовци-Радмиловци,
живели младенци,
живели кумови и старојке,
живели момци и девојке,
живело и старо и младо,
живело и велико и мало!
Тесни сокаци, големи чобрњаци,
кратке гаће, високе коприве.
Ајде, кој пије — да му ништа није,
кој даје — да се не познаје.

4.

Ово је боца мога оца,
танко савијена,
у грлу изливена.

Да је стомак од хартије
лукао би од ракије,
али је од коже,
па се пити може!

5.

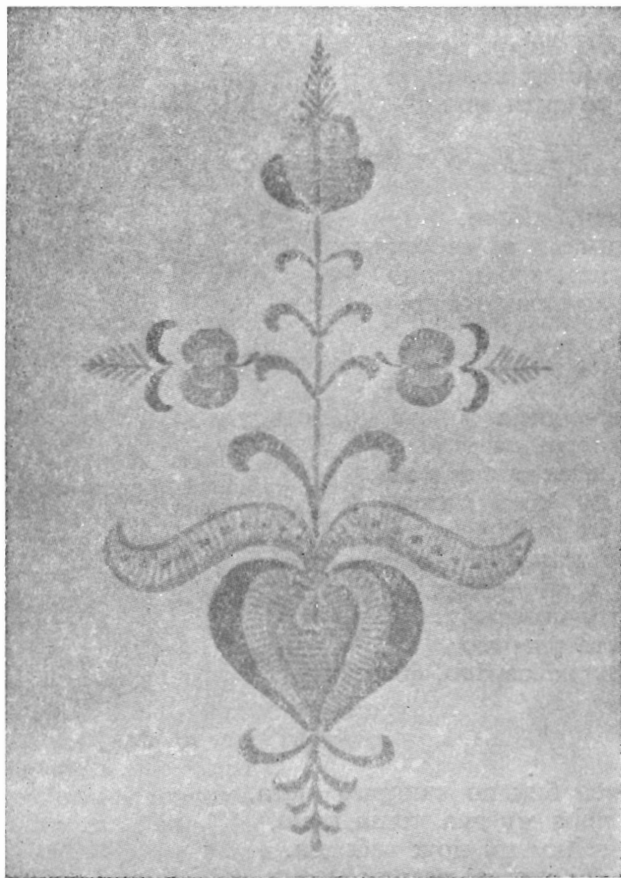
Живи, весели,
душмани се избесили,
ко нам зло мислио
на конопац вислио.

6.

Где се пије
без мене да није,
а где се оре и копа,
да му јебем матер
ко ме ока.
Ко частио час имао,
час у милицију,
час у полицију.
Ко те извртео,
кућу не свртео, флашо!

7.

Печен бик по калдрму шета,
на лећа му два коша вино,
у плећку му нож забоден.
Пинем винце, резнем месце,
шүто бије — рогато бодe.
У дванаес' овце бројал се једно овне,
и оно вртоглаво.
Леле, флашо, са винцем руменим,
кад те видим, ја се развеселим.
Кажу нема ништа без ракије,
али винце мени је милије.
Волим пити, волим мангун бити,
волим снашу, а волим и флашу.
Да си флашо, широкога грла
то би била моја жеља прва.
Да кроз грло просипам сво кило,

да запевам, то би добро било.
Али кад ниси, са ћу те карати,
кроз грло ћу помало сипати,
па ћу пити, па ћу те долити,
запеваћу, па ће добро бити.
С к'а смет, с вилојет,
црно јаре — бел му реп.

Записала
Тања Ганић

**Из народног стваралаштва села Прва Кутина
код Ниша**

Разбрајалице

1.

Ини мини, дуду мини,
Каравила, муставила,
Џамата, коската, пис!

2.

Два се петла побнше
На попово огњиште.
Један рече: „Иш!”
Други рече: „Да жмуриш!”

3.

Енџи, менци до каменци,
Иди тамо ди си реко,
Нити близу ни далеко,
Већ код гора, до Видора,
Де се дева породила,
Триста бога повијала,
У свилене пеленице,
И у златне одеждице.

4.

Грлица ми грчеше,
Петар коња трчеше.
Подај Петру палицу,
Да убије грлицу.
— Грла мене сола да,
Ја сола овну дам,
Ован мене лоја да,
Ја лоја маце дам,
Маца мене миша да,
Ја миша попу дам,
Поп мене књигу да,
Ја књигу богу дам,

Бог мене срећу да.
Ја срећу, па у врећу
Преко праг, па у кућу.

Здравце

1.

Ој Боже!
Помогни!
Обртај у добро,
Да попијемо по једну ракијицу
За домаћицу.
Куј пије да му ништа није
Куј дава да му се не познава.
Да му се роди вино и ракија,
Жито и пшеница
И у кућу много дечица.

2.

Добро дошли мили гости!
Овај слава — срећна слава.
Прву вечер вечерали —
Једну тицу јаребицу.
Другу вечер вечерали —
Два голуба лепотана.
Трећу вечер вечерали —
Три кокошке менђуше.
Четврту вечер вечерали —
Четри гуске перунате.
Пету вечер вечерали —
Пет овнова јалова.
Шесту вечер вечерали —
Шес јарца недрана.
Седму вечер вечерали —
Седам пара волови.
Осму вечер вечерали —
Осам пара волови.
Девету вечер вечерали —
Девет витла воденицу.
Десету вечер вечерали —
Десет витла тупавицу.
Сити гости дом отишли!

Епска песма

СВЕЦИ БЛАГО ДЕЛЕ

Јели грми, јел се земља тресе
Јел удара море у брегови?
Нити грми, нит се земља тресе
Но си свеци благо раздељују.
Петар узе винце и пшеницу.
Свети Никола воду и брегови.
Пантелија големе врућине.
Свет Илија муње и громови.
Њим дооди блажена Марија.
Запита је громовник-Илија:
„Сестро наша, блажена Маријо!
Која ти је голема невоља?”
„Јесте брате, громовник-Илијо.
Ја сам дошла из земљу Индију.
У Индију много без закоње.
Не поштују млади старијега,
Родитељи пород погазили,
Пред самога бога истинога.”
Разљути се громовник-Илија.
Па побије и старо и младо,
Па растави и мило и драго.
Што остало то се покајало
У господа бога веровало.

Записала
Данијела Станојевић

Загонетке из села Туларе код Ниша

- Црно—црвено из неба виси.
(*Верига*)
- Шаоган паогањ, паде п... на огањ.
(*Црепуља*)
- Петина терау, петина чекау.
(*Чунак*)
- Пун брег бубрега.
(*Кромпири*)
- Окован Радован, док му из д... не поће не мож да ради.
(*Ракијски казан*)
- Тигаја, тигати, ти га не мож погодити, ја ти нећу казати. Четири точкића, два пефирића, пред њима шеширић држи перић.
(*Кола, волови, човек, прут*)
- Нева Неву виче: Дај ми Нево твоје док се напне моје.
(*Квасац*)
- Честа гора честана (*коса*), под честане пољана (*чело*), под пољану глећана (*очи*), под глећану супурија (*нос*), под супурију провалија (*уста*), под провалију чукара (*брада*).
- Отуд брег, отуд брег, а у средине бео снег.
(*Наћва и брашно*)
- Чуча чучи, бежа бежи, скочи чуча увати бежу.
(*Мачка*)
- Оздо мама, озгор тата, а у среде од дивоте дете.
(*Црепуља*)
- Два се пута шинуше, сва се гора занела.
(*Два овна се ударила вуна се тресла*)
- Мотавило вило, по горе се вило, ни водице пило, ни травице пасло а ка куће сито дошло.
(*Меденица на овци*)

Записала
Драгана Делјанин

ПОШЛА СТАНА ПО ЈОВАНА

У једно село бил јед'н сирома човек и имал много деца. Једнуш решил да одведе најмладотог сина, Јована, на занат у град. И они појду на пут. Кад су проодили поред јед'н мос, седли да се одморе поред њега. Човекат бил много уморан, па рек'л:

— Ух!

Одједнуш из водуту излезал Ђавол и питал и' што су га звали. Човек се збунил и рек'л да су седли да се одморе. Ђаволат им т'г рек'л да се он зове Ух и питал човека куде води сина. Човек рече да га води у град, да учи занат. Ђаволат т'г рече да че он да га узне на занат, па узе дете и нестаде. Човек почел да вика, али цабе. Он си т'г отиде дом и исприча на жену кво је било. Ђаволат одвел детето дом и рек'л му да се одмори. Кад се детето одморило питало Ђавола кво треба да работи. Ђавол му рече:

— Видиш ли онуј њиву? Нач'с има да ју изриљаш, да посадиш грозје, да га обереш, да направиш вино од њега и да ми га донесеш ујутро!

Кад детето тој чуло, почело да вика. Али, Ђаволот имал черку Стану, која је живела у кавез. Она спазила Јована и питала га што вика.

Он вој све исприча, а она му рече да се ништа не сећира, него да узне једну длаку из њену косу, да ју преврже трипут и кад буде у невољу да удари трипут длан од длан. Јован така и уработи. Одједнуш се појавише Ђаволове слуге и питаше га кво треба да се уработи. Он им рече и они одма отидоше да тој уработе. Ујутро му донесоше вино, а Јован га однесе газди, и пита га кво друго треба да уработи. Ђавол му рече да иде да спи а он че му увечер рече. Туј вечер му рече Ђавол:

— Видиш ли онуј њиву. Нач'с треба да ју поореш, да посејеш жито, жито да узреје, да га

овршеш, смељеш, омесиш погачу и ујутру да ми ју дадеш!

Али, Јован пај удари трипут, слуђе се пај појавише и питаше кво треба да се уработи. Он им рече и они му ујутру донесоше погачу. Јован однесе погачу Ђаволу. Ђавол се зачуди како је Јован мудар и реши да јутред'н иде сас жену на вашар, а на черкату си рече да закоље Јована и да га испече. Черката закла кучку, испече ју, кожу врљи иза врата и побеже с Јована. Кад се Ђавол врнул од вашар, седли сас жену да вечерају. Кад су јели он збрал кочине да даде на кучку, али кучката ју немало. Он т'г видел кожуту иза врата и видел да га је черка преварила. Он т'г рече на жену да че да иде да утепа Јована, а да че черку да си врне. И тека он потрчи по њи, али кад је веч бил близу до њи черката се обрнула и видеда га. Она се т'г претвори у риболовца, а Јована претвори у рибу. Кад Ђавол стиже до њи, он пита риболовца да ли су туј прошли јед'н мом'к и једно девојче. Риболовацат му рек'л да су прошли још пре два д'на. Ђавол си помислил да не мож' да и' стигне и врнул се дом. Кад испричал на женуту кво је било она му се наокала:

— Слечко један, тој су били они! Са чу ја да идем по њи!

И појде она. Кад била веч близу, черката се обрне и види ју, па Јована претвори у жито, а она се претвори у бабу, тури житото у појас и увати се у коло да игра. Како она играла, житото испадало, а маћата се претворила у кокошку и покљуцала житото. Кад черката тој видеда претворила се у лисицу и отћинула главу на кокошкју.

Т'г си они отишли дом при Јована, направили нову кућу, обогатили се и срећно су си живели!

МУЖ И ЖЕНА

Били муж и жена и несу имали деца. Мужат бил голема пијаница и сваћи д'н тепал женуту.

Близо до њинуту кућу била црква. Жената се реши јед'н д'н да иде у цркву, да се моли бо-

гу да мужат више не пије и да ју не бије. Тека и буде. Отиде она у цркву и све исприча богу. Али богат си ћутал и нетејал ништа да вој каже.

Дрући д'н реши се она да појде у цркву. Али, на мужатога било сумљиво, па пош'л по њу. Кад били близо до црквуту, он ју претече и попне се на кров од цркву. Жена улезне и пај почне да се жали богу и на крај га пита кво да работи.

А мужат се огласил од таван:

— Жено, иди дом и рани мужа с'с сушено месо и давај му рађију колко оће, па ће да цркне.

И тека муж преварил жену.

КАЛИЈА — МАЛИЈА

Били једнуш мечка, вук, лисица и веп'р. Договоре се они кво че спремају да једу за руч'к. Вук рек'л че донесе јаловицу, мечка че донесе дрва, веп'р рек'л че ископа огњиште, а лисица рекла да че да пече.

Али, кад су испекли јаловицу, они се скарали и лисица рекла да че да иде да доведе калију-малију (мачку), да им пресуди, а они се сви скутали затој што несу знали кво је тој. Веп'р се закопал у сламу, мечка се укачила на дрво, а вук побегал на девети рид.

И лисица доведе калију-малију. Веп'рат мрднул с уши, а мачката мислила да је поганац, па рипнула и уванула вепра за уво. Он се уплашил и побегал. Мачка рипне при мечкуту, а она од стра' падла и цркла, а вукат побегал.

И тека мачка и лисица саме појеле јаловицу.

Записала
Миљана Борћевих

ПРИЧА О ЈАРЦУ

Поп чувал јарца, па рекне: „Попадијо, ајде води јарца да пасе”. Она га одведе, јарац се напасе и она га доведе. Поп га пита: „Јарче, парче, напаса ли се?” Јарац вели: „А, чу се напасем! Твоја попадија ме врзала за бучу, ја ваздан церим зуби уз бучу низ бучу, да падне лист’к, да омрсим зуб’к. Она ме врже, па иде по мужи”. Поп рекал да че он јутре да га води. И одвел поп јутре јарца, напасал га. Кад га одведе дом, попадија рекла: „Јарче, парче, напаса ли се?” Јарац вели: „А, напасо се! Твој поп врза ме за бучу, па од жену на жену. Ја церим зуби уз бучу низ бучу, нема да падне лист’к да омрсим зуб’к”. Чуо тој поп, па рекал: „Добро, чек ја да га закољем, нече он да ме брука. Тел сам си жену искарам, ми праи курву од жену — пошла од мужа до мужа”. И узме да закоље јарца. Јарац утекал. Клан, не доклан. И отиде у лисичју дуп’у. Малко га поп заклат, он си одил, па се муне у лисичју кућу. А лисица била искочила. И кад појде лисица у кућу, он јо вели: „Ррррр-рав-ав-ав. Ја сам клан, не доклан, ја сам дран, не додран, зуби су ми како колац, прејешћу те како кон’ц”. „Леле”, рекне лисица, „какво тој сад у моју кућицу улезло?” Пак појде лисица унутра, а оно па отуд исто вреви. Па се чудила лисица и не мож да улезне у кућицу, не дава јарац. Ајде, че д’ иде д’ ока курјака, да је помогне, да види какво је у кућицу њојну. Појде курјак и дојду пред кућицу, ал јарац па вели: „Ооој, там, пота, ја сам клан, не доклан, ја сам дран, не додран, зуби су ми како колац, прејешћу вас како кон’ц.” А, рекне курјак: „Кума лијо, ја не могу д’ идем, ни ја. Тој не смемо д’ идемо. Ви’ш како прети, са зуби коље. Ајде да зовемо стршеља”. Најду лисица и курјак стршеља и курјак вели: „Куме стршо, стани да ти причамо”. И падне стршељ, и они му исприч’у. Стршељ им рекал: „Море, чек, ја чу д’ идем”. Па он: зу-зу-зу-

зу, улетел там, летел, пад врц у дупе јарца. Излетел јарац клан, не доклан. И после га уване поп, најде га, па га закопа при друм. Када га закопал, проклел га: „Күј пројде овдека и посере се, говно да појде по њега”.

И тако муж и жена ишли на свадбу негде, дотле кужно и изнакара га г'нца, че да дојде до јарца, да се посере на његову кртину. Туј, какво 'е га откарало да сере на кртину ту јарцову. И жена се измакне, а човек се посере на кртину туј. И дигне се и говно по њега, ока га: „Чекај ме, татке, чекај ме!” Човек се одрта, не знае какво 'е то, какво га ока „татке”. А говно иде по њега. Човек га удари с товагу, оно се распршти, па се збере, мрва по мрва, д' иде с татку на гости. Човек па га удари, оно се сабере пак. Па си иде по њега говно. Стигал човек жену, а жена га пита: „Кво напраи сас говното?” Човек вели: „Море, жено, куде да се денемо? Погледај ја се посра, говно иде по мене. Поглед' чудо. Оно ме ока ,татке'!” Море, ускудили се обадва. Стигну на свадбу там, кад пристигли, чудили се — какво да работе? Иде си оно по њи, он га удара, оно се распршти и пак се сабира, вели: „Сабирај се мрво по мрво, д' идемо с татка на гости”. Сабира се оно, сабира и такој пристигли при кућу, при свадбу. Човек вели: „К'кво, жено, с'т д' работим? Да иде говно по мен, да и'м у кућу на људи”. Жена му рекла: „Де га сабери, па га түри у цеп”. Он га збере, түрил га у цеп, ништа, оно се ућутало.

Кад улезну уз астал, оно гости да ручују, а говно ока: „Татке, дај и мен”, Он га пригњете. „Не пригњитај ме, дај и мене”. Он пригњетал, пригњетал, оно пак вели: „Дај ми, татке, да пинам”. Он га пригњете да ћути, оно нече да ћути. Човек се чудил, па искочил там, па га түрил там у грнци, де се одавна у огњиште кувало јело. Тако га он түрил у кипело, у грнци де кипе, нек се свари, да не мож више да ока. Такој си га он муне, а оно ока ли ока, не вели кипело. Искоче свекрве да промешају јело, а оно вели: „Кој ме меша, помешам га; кој ме пипри, по-

пиприм га; кој ме соли, посолим га". Ока си оно у кипело грне. Толко тој проклето, проклето тој и тој си вревило. Кад, свекрве се уплашиле, не знау какво је тој у грне, па приокају мужи. Промешау га мужи, оно си пак ока. Они га сипу у помие. Кад га свиња изела, оно вреви у свињу. Кад искарају, оно одавна сабирали свињари свиње, искарају свињу, свиња вреви, ока: „Еј, свињаре, свињаре, курјак ти свињу удавио!" Они се чудили, а оно ока: „Говедаре, говедаре, курјак ти говедо удавио!" Пак даље. „Овчаре, овчаре, курјак ти овцу удавио" — вели свиња. Јок, курјак ништа. Огладнел, нема да давају да удави ништа. Изеде курјак свињу. Ока оно из мешину. Курјак т'г вели: „Море, чекај, да идем ја код Свети Ранђела". Оде он и рекне му, вели: „Свети Ранђеле, ја пропадо гладан". Т'г Свети Ранђел узме, па рекне: „Де, ти отиди па пи, пи, пи, пи, воду, млого да попијеш! Голем вир да најдеш и да попијеш до капљу! И да се укачиш на голем камен, и да рипнеш! Оно че т'г да искочи из теб'." Курјак отидне и најде голем вир. Попил, попил воду, јед'н вир, укачи се на голем камен па рипне. Вук се сав распригтал. Више га нема ни говно ни курјак.

Записала
Валентина Стојиљковић

БАДЊЕ ВЕЧЕ

Сабајле рано, домаћин сече дубицу и доноси кући. Исече га на парчики, да би дрва расли преко годину. К'д дође вечер, на под се стави слама и на њума ћелимче, па на њега врећа. На патос пред врећу је пуна тепсија а у њума је зељаник, погача у коју су паре. На средину колач стоји свећа и чаша сас вино. Домаћин лупа на врата и к'д улегне вика: „Добро вече!” И они му сви одговарав. Он укршта дрва на огњиште, а укућани идев по њега и викав: „Пију, пију.” Тој се вика да би домаћинство имало пилчики. Дрво што је на жар се вика бадњак. Кој га види да прегори, давав му се паре. Дел што неје изгореја износи се сутрадан и тура се на стожер. Домаћин прича: „Колко мој глас, толку њиву клас.” Тепсију износи напоље и три пут вика гласно: „Ој, вуци, ој, орли, гаврани, дођете на вечеру, ал прко годину да ве не видим”. У кадилницу се тури жар и сви се кадив да искочив Ђаволи из кућу и из њи. Домаћин с неко мушко сече колач и дизав те исечене половинке нагоре. „Колко дизамо колач, нек су толко берићетни класја.” Свак си љуби он'ј искршен дел. Један каже: „Христос међу нас”, а овај други му повраћа: „Ва истина међу нас”.

БОЖИЋ

Два мужа из кућу, пре но да слунце излегне, искочив. Једн носи секиру, а друг сламу. Овај што носи секиру вика: „Ће сечем”, а други: „Немој, ће роди.” Тој се прича док један намаљује на дрво а овај други га зауставља и врзује дрво сас сламу. Укућани за тој време печев врапчики. К'д ги једев, зборив: „Да смо л'ки као врапци.”

Има прича у народ који је празник побогат, да ли Великден, да ли Божић. Божић се фалија како три дана пладнује на сламу сас печење, а викаја како се после Великден одма прво јутро иде по коприве.

СЕРЕВАРИ

Осамнајестога јановара варев се питије. Е увечер се с против Водицу, деветнајестога, јавив серевари и они идев. Зберев дзвонови, тропаталиња, стапови, мотке и младићи до двајес године који су нежењети, све тој идев по село и викав: „Варено, печено”. Идев, тропав и од кућу на кућу и певав:

Ој тетке, снашке,
дајте ни мешчинку,
дајте ни сланинку,
а ако може и неку гостинку,
Живели, идемо коледари!”

И такој идев од кућу на кућу и викав. Сваку кућу проћев. Ако се избројив, неки ће умре од њи. Неки се сакрије и не мож ги избројив, а неки улазав. И тија што се скријев, не мож ги затој избројив колко су сви на број и не мож да мрејев. И затој се кријев.

Записала
Милева Златановић

ЦВЕТНИЦЕ

К’д доћев цветнице, д’н пред њи малечко дете га обучев убаво, направив му маску за главу. Такој деца малечки, три треба да су, пошаљев ги код робаци ил у комшилук. Једно дете што седи у средину у руке има лутку ал’ неје она обучена. Од људи куде су отишли тражив нешто за лутку. Тој дете у средину збори: „Дајте ми

нешто за моје дете, еве га голо, никакво, дајте да обуче нешто, господ гледа". И овија му даде нешто.

Још има нешто што се ради за т'ј празник. Два младића нађев магаре, један од тија младићи се обуче у одело, нове панталоне, закити се као младожења и тера магаре. На магаре седи други младић, ал он је облекнуја снашкину алину и направија се као девојка. Такој и они идев по село од кућу на кућу и тражив нешто за свадбу. Деца малечки идев поза њи сас звончики, звонив кроз село, носив и цвеће.

Записала
Ратка Станковић

ВЕЛИГДЕН (УСКРС)

На Ускрс, рано сабајле, домаћин из кућу отидне да насече врбицу. Јајца се фарбав сас црвену боју, да све бидне на радос. На Велигден се кршив јајца. К'д се иде у другу кућу понесев се малка јајца и даде се на домаћицу. К'д неки дође у кућу, давав му се јајца да понесе дома к'д си пође. Ноћ пред Велигден сви људи отиднев у цркву у своје село или туј близо у неко друго село. Чекав малка, поп поје, па онда пође пред људи. Сви људи у колону идев поза њега. У руке се носи по једна или по три свеће. Колко свеће имаш, толко жеље треба да замислиш. Такој се иде три круга около цркву и жеље ће се испунив ако се свеће не угаснев. К'д се заврши заобење око цркву, ако свећа још гори унесе се у цркву и там се забоду куде горив онеј друге свеће. Има још једно сватање, да ако је свећа само малка остала, па си она сама угасне, т'д се тај дел понесе дома и чува се. Ако је неки пут лошо време или ако на човека неје добро, ако га боли глава, запали малка свећу и она погори, е т'ој на човека престанујев сви болови. Младе девојке, онеј што ги је одадба на прво место, турив свећу под главу к'д спијев и т'д сањав за кога ће се удадев.

БУРЂЕВДАН

К'д дође Бурђевдан, домаћин насече грањке и девојчки сас грањке окитив кућу, врата, прозори. И на Бурђевдан су се понапред фарбали јајца. Деца се омијав сас ладну воду да су здрави и цврсти. Гази се по росу сас босе ноге због здравље.

СПАСОВДАН

На Спасовдан зберев се жене из село и отицнев у цркву. Од дома си понесев једење и носи га у цркву тој једење, и к'д се збере цело село, постави се софра и на њума једење. Неко мушко дете носи колач а девојчки га с руке придржујев. Сви си понесев цвеће, венчики направљени од различите цвећке и окитив се с њи. И такој залићев цркву три пут. Па ондак идемо сви по поља и певамо и играмо. Коло води трудна жена, такој ће бидне берикетна година. Сви појемо по поље, бацамо венчики и играмо.

Свети Спаса коња води,
коња води, Бога моли.
Ој, Боже,
родило се, преродило се
и на земљу натежало.
Господе, помилуј,
господе, помилуј!
Крс ти носим, бога молим,
од два класа шиник жито,
од два грозда ведро вино.
Господе, помилуј,
господе, помилуј!

Записала
Валентина Златановић

ЕРОТСКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ ИЗ
ЕТНОГРАФСКЕ ЗБИРКЕ АРХИВА САНУ

Песме

Ој девојко шипарице,
На глави ти три парице.
Пара паде, мој г'упаде,
Као јаре међу кладе.

Поскочица. Вељић, 67—3,2

*

Ој девојко шареноко,
Шарена си као вуга,
Потерам те око луга,
Сав с' изгребо' док те јебо.

Поскочица. Вељић, 67—3,3

*

Све се чудим и каменим:
Како пика воду држи,
Нити чепа нит' обруча,
Нити овог запушача;
Да је мени качар бити,
Ја би знао запушити.

Поскочица. Вељић, 67—3,4

*

Послала ме
Мила мати
С калуџером
Зеље брати.
Ја се машим
За листић,
Он увати
За пичић.

Поскочица. Вељић, 67—3,5

*

Опа цула,
Црна рупа,
Није једна
Већ су две;
Ту је вода,
Ту је згода,
Ту је хара
За бећара.

Поскочица. Вељић, 67—3,6

*

Из Стамбола верман дође
Да се јебу коловеће;¹
Јуче опет други стиже
Да се јебе која ближе.

Поскочица. Вељић, 67—3,8

*

Ао, пико Петријо,
Жив те Господ убио;
Ао, курче кукавче,
Шта ме на зло навуче.

Поскочица, Вељић, 67—3,9

*

Ој девојко гола, боса,
По пици ти пала роса
Ко свирачу испод носа.

Поскочица. Вељић, 67—3,11

*

Ова сека до менека
Иште месо од менека;
Ја имадо па не дадо,
Сад се кајем што не дадо!

Поскочица. Вељић, 67—3,12

---

1) Овако момци броје кад женска води коло.

*

Ој Лено, Лено,
На тавану сено;
Сено ти се суши,
Шика ти се гуши,
С мојим се пробуши.

Поскочица. Вељић, 67—3,13

*

Ја посеја лубенице
Поред воде Студенице.
Навади се баба Дора,
Те украде троја кола;
Ја увати' баба Дору:
Па окрену дупе мору,
А гузицу Прњавору;
Па окрену главу кунцу,
А окрену пику курцу
Па јој реко: „Циц пицо, управац,
Ево теби краставац.”

Поскочица. Вељић, 67—3,14

*

Јебо поп кобилу
Више седла на вилу
Попадија виче:
„Шта то радиш биче?”
— „Ћути курво бесна,
У тебе је тесна,
У кобили пространа;
Од како је постала:
У ширину широка,
У дубину дубока,
У узину уска
Упала би гуска
И два коња турска,
И немачка мачка,
Што 'но пику чачка.”

Поскочица. Вељић, 67—3,15

*

Поручила баба зету
Да набије клин детету:

„Ако зете не набијеш,
Чабар сирац не добијеш!”

Поскочица. Вељић, 67—3,16

*

Ој девојко из Темнића,
Дала пику за петлића,
Петлић пева, пика зева,
Оће на мој да с'надева.

Поскочица. Вељић, 67—3,17

*

Ој девојко из Тимока,
Не ватај се близу момка,
Остаће ти пика мокра,
А гузица поширока.

Поскочица. Вељић, 67—3,18

*

Ој девојко из Паланке,
Дала пику за опанке,
Опанци се подераше,
Момци пику појдебаше.

Поскочица. Вељић, 67—3,19

*

Пекла пика сирење
На две биљке сирове,
Гледа кура с тавана
Како с'гради тарана
Па ти трже лопату
Те ти пику по врату.
Стаде пика бежати,
Сретоше је дрвари:
„Што си пико крвава?”
— „С курцем сам се рвала!”

Поскочица. Вељић, 67—3,20

*

Попадија попа била,
На пичку га нагонила:
„Јеби попе, пасји скоте!”

Поп се меће, пику неће,
А калуђер једва чека,
Само пику да дочепа.

Поскочица. Вељић, 67—3,21

*

Прош'о Бура кроз чаршију,
Кратка гуња, дуга курца.
Кад видоше чаршелије,
Отидоше код кадије,
Па ти Бурџу оптужише
И кадији говорише:
„Ил' му гуњац продужите,
Ил' му курац пократите!”
Кад то чуше чаршелике,
Све се листом подигоше,
Па овако подвикнуше:
„Наше сукње пократите,
Њему гуњац продужите;
Ви се главом не шалите,
У курац му не дирајте.”

Поскочица. Вељић, 67—3,22

*

Платно бели била Сарајлика
На Дунаву у златну легену;
Враг изнесе Туре Сарајличе,
Те погази били бело платно.
Љубо куне била Сарајлика:
„Е дабогда, Туре Сарајличе,
Што радио ништа не аснио,
Што сејао ништа не никнуло,
Што никнуло град га угуцао,
И то град као моје дојке!”
Тад се Туре за куре довати:
„Овако му танко стабло било,
Па му гради ништа не шкодили.”
Тад се била за пику довати:
„Оваке га чавке оглодале!”
Тад се Туре за муда довати:
„Овака му ситна зрна била,
Па се чавка с њима задавила!”

Поскочица. Вељић, 67—3,23

*

Радивоје, срце моје,
Наврн' козе уз присоје!
Козе ће ни мировати,
Ми ћемо се миловати.
— „Удри козе међу роте,
Ја ћу тебе међу ноге!”

Поскочица. Божовић, 200—2,7а

*

Трес, селе, трес,
Купићу ти вес,
И на весу китицу,
Разбићу ти пичицу!

Поскочица. Божовић, 200—2,8а

*

Ој девојко из Златара,
Не ватај се до бећара,
У бећара вера нема:
Кад утера, не помера;
Суво тура, мокро вади,
И у среди живо гради!

Бројаница. Божовић, 200—2,1

*

Ој девојко, убила те туга,
Кажн мајке да ти будем слуга,
Да те свлачим и да те облачим,
Да ти перем ноге у легену,
Да и' сүшим на моме рамену!

Бројаница. Божовић, 200—2,3

*

Девојка ме моли
Да лежимо голи,
А ја, санћим, нећу,
Док не гасим свећу.

Бројаница. Божовић, 200—2,4

*

Овчарице, моја медна уста,
Терај овце куд је гора густа.

Бројаница. Божовић, 200—2,5

*

Ој ти кеко, кекунце,
Терај козе до границе.
Козе ће ни мировати,
Ми ћемо се миловати.
Удри козе међу роге,
Ја ћу тебе међу ноге!

Бројаница. Божовић, 200—2,6

*

Ој девојко, у реклету,
Појурим те по кревету,
Кревет клече, ти ми рече,
Кревет паде, ти ми даде!

Бројаница. Божовић, 200—2,7

*

Имам дворе покрај пута,¹
И на двору мали прозор,
На прозору лубеница.
Оно није лубеница,
Већ је оно девојчица.
Она мене проговара:
„Доћи драго, прво вече!”
Ја не одо прво вече.
Драга ми се наљутила,
Тврдо врата затворила,
Па и' сламком подслонила,
На кревет се наслонила,
Беле ноге опружила,
Беле руке раширила,
Беле дојке извадила!

Песмица. Божовић, 200—2.

*

На брегу су два 'растића,
Поред 'раста јабука,
Под јабуком девојка
Ситан везак везаше,
Јабуком се нијаше.

---

¹) Иза сваког стиха је припев који се састоји од речи:
„Трај рај, рај“ и четири последња слога од стиха.

Ја се крадо, прикрадо,
Јабуку ју украдо,
Срамоту ју предадо!

Песмица. Божовић, 200—2.

*

Имам једно ждребе,
Хоће да се је-је- јега ми се пребило;
Ждребе ми се подбило.
Под кецељом пи-пи-пиле пишти,
Под кецељом пи-пиле-пило сурутку,
У недрима си-сира кила,
Да је љу-љубим док је мила!

Бројаница у колу. Мандић, 334—47, 1.

*

Бабу је бу-бува ујела,
Деда је-бе-беле гаће обуво.

Бројаница у колу. Мандић, 334—47, 2.

*

На ваљевској пијаци
Пошетала фрајлица,
Види јој се пи-пићу вина
Док је Варадина.

Бројаница у колу. Мандић, 334—47,3

*

Забаса се, закаса се
За овцама, за козама.
Доб' у село, проби чело,
Доб' у друго, проби уво,
Доб' у треће, нема среће;
У четвртом коло игра
И у колу девојчица.
Ја је питам да ми да
Пи-пи-писану кошуљу!

Бројаница у колу. Мандић, 334—47,4.

*

Циганине, миганине,
Је л' ти жена млада?
— Завири јој у п. . .

Је л' јој никла брада?
Каква је жалостива,
Натема је било.

Поскочица. Срећковић, 1—1—308

*

Ој ти секо из Коњуха,
ујела те коњска муха,
Сам' остала гола ребра,
Ти до мене гола легла.

Поскочица, Срећковић, 1—1—307

*

Ој снашнице Танкосава,
Танко си се опасала;
Кад те гледам, ништа не знаш
Кад те ј... сама зезаш!

Поскочица, Срећковић, 1—1—306

*

Ој Бачинке, секе наше,
Да л' су такве п... ваше?
— Нису таке п... наше,
Наше п... призвиждују
Ка 'но овчар за овцама!

Поскочица, Срећковић, 1—1—305

*

С оне стране Саве
Три девојке саме,
Једна другу пита:
„Сврби ли те п...?“
— „Не сврби ме нити боле,
Већ вагром изгоре;
Да ја нисам умочила,
На к... би ускочила!“

Поскочица, Срећковић, 1—1—304

*

Колика је Митровица,
Где се чува киселица,
Киселица киси,
Ти девојка ниси,

Да опредеш жичицу,
Да покријеш п. . . .
Шиц, пиц на правац,
Сатерам ти краставац!"

Поскочица, Срећковић, 1—1—301

*

Ој девојче из вароша:
Би ли дала за два гроша?
— „Не бих дала ни за пет,
Хоће ми се разапет!"

Поскочица, Срећковић, 1—1—300

*

С оне стране Саве
Две девојке саме;
Међу њима Станко,
Иште п. . . . малко!

Поскочица, Срећковић, 1—1—298

*

Волим мојој дики забадава
Нег туђијем гаду за иљаду!
Волим једној дики нежењеној,
Нег иљаду што жене имаду!

Рогољи. Милеуснић, 55—107

*

Љубичани чинчани
Чин'те гласа међу нас
Да јебемо вас.
Ваше краве витороге,
Ваше горе дигле ноге,
Ваша мајка ђавољајка,
Многу децу породила,
Дошла чума па побила,
Сал' остао тарабан,
И усрао у ваган'.

Божовић, 200—3, стр. 4, бр. 3

Пословице

---

*

Беспослен поп и муда молитви. — Види у Вуковом Рјечнику пословицу: *Беспослен поп и јариће крсти.*

Вељић Н. 67—1, бр. 6

*

Везан поп мирно село. — Ова је пословица од Турака остала, и за време њихове силе имала је исто значење; сада значи да свако зло треба из корена лечити.

Вељић Н. 67—1, бр. 14

*

Видео на курицу сирење па мисли да је бачија.

Вељић Н. 67—1, бр. 18

*

Глас по небесу, муда по пепелу.

Вељић Н. 67—1, бр. 24

*

Гузица му гаћа нема, а капа му цвеће тражи.

Вељић Н. 67—1, бр. 25

*

Док куја репом не мрдне, пас је не дира — Значи да су жене узрок блудничењу.

Вељић Н. 67—1, бр. 30

*

Завио курац у покровац па се начинио трговац. — Приговор оном који се прави трговац туђим новцем.

Вељић Н. 67—1, бр. 34

*

Ил' буди ковач, ил' дупе не мрчи. — Значи да треба радити свој посао како ваља, ил' га и не почињати.

Вељић Н. 67—1, бр. 45

*

Ил' куре на двоје, ил' пиче на четворо. — Значи што и изрека: *Ил чакшире на гузицу, ил' колац у гузицу.* — Хајдучка изрека кад се ко одметне у хајдуке; али се она говори и у другим приликама.

Вељић Н. 67—1, бр. 47

*

Јебала се Приштина, а Вучитрн глобу плаћа. — Говори се кад неко плати глобу узроком другог.

Вељић Н. 67—1, бр. 56

*

Јеби сироту па и на Бога погледај! — Говори се ономе кад му неко падне у руке, хоће сасвим да га упропасти.

Вељић Н. 67—1, бр. 58

*

Једи нико сирење. — Приговор младој која се удала за старог али богатог. Постоји прича: како се једна тако удала, па кад је стари младожења није могао задовољити у љубави, она отишла у ћилер, где је стајао сир, па извадила велију сира, метнула је међ' ноге и рекла: „Једи нико сирење!“ — тј. ниси хтела младог, но богатог, једи сад сирење.

Вељић Н. 67—1, бр. 72

*

Карала Јасна Јаглику да не да пичку за бритзгу.
— Приговор оном који је пун порока, а оће другог да саветује.

Вељић Н. 67—1, бр. 72

*

Криво рало све занате појебало. — Значи да је земљорадња најсигурнији занат.

Вељић Н. 67—1, бр. 83

*

Куд твој мига, мој се сећа. — Значи: Знам ја шта ти мислиш.

Вељић Н. 67—1, бр. 86

*

Лице јебе пице. — Значи да лепа женска не може остати читава, тј. да се не прокурва, јер многе муштерије навале. Исто што и пословица: *Сике су пике наводацике.*

Вељић Н. 67—1, бр. 94

*

Луна се као гузица о самар. — Каже се оном који бандара којекакве бесмислице.

Вељић Н. 67—1, бр. 95

*

Масно улази, а рапаво излази. — Одговарају бабе родиљама које се жале како су мучно рађале.

Вељић Н. 67—1, бр. 99

*

Наљутио се говедар на село па одсекао себи курац. — Каже се оном ко из љутње према другом хоће себи да нашкоди.

Вељић Н. 67—1, бр. 107

*

На сиромаха и зец вади патку. — Значи да се над сиромашним свак истреса.

Вељић Н. 67—1, бр. 111

*

Натурио се за њим као лисица за овновим мудица. — Каже се оном који неког јури, па га никако не оставља, било парничењем или иначе.

Вељић Н. 67—1, бр. 112

*

Не иде се голом гузицом у пијане сватове. — Значи да се без пара не иде никуд.

Вељић Н. 67—1, бр. 116

*

Није срећна Јаглика и да је јебе владика; но говедар, па тражи чаране. — Теше се овом изреком они који нису срећни да што добију као други.

Вељић Н. 67—1, бр. 123

*

Нит' је моја јуница, нит' ме боли гузица. — Говори онај кога се не тиче што се нешто догодило.

Вељић Н. 67—1, бр. 124

*

Од проје дуне поје, од погаче дуне плаче. —
— Значи да проја бољу ситост даје него по-
гача и друга врста хлеба.

Вељић Н. 67—1, бр. 130

*

Пијаној снаши мили девери. — Каже се човеку
веселом који почне да милује децу или жену
преко обичаја.

Вељић Н. 67—1, бр. 147

*

Подмлади ју Боже, прошири јој руну. — Каже
се женској која се прави млада.

Вељић Н. 67—1, бр. 151

*

Придрж' ми мајко копиле да се посменем курви.
Види пословицу: *Прекорила коза овцу што се
не покрије.*

Вељић Н. 67—1, бр. 156

*

Прти се као руб у дуне. — Каже се за оном ко-
ји се неком старешини улагује и прти увек
уз њега.

Вељић Н. 67—1, бр. 158

*

Рђавом курцу и длаке сметају. — Каже се рђа-
вом раднику који налази неке узроке због ко-
јих није могао извршити одређени му посао.

Вељић Н. 67—1, бр. 162

*

Сваки јебац по колац, оста башта разграђена.
Из Баната. — Значи: Свако по нешто, не ос-
таде ништа.

Вељић Н. 67—1, бр. 166

*

Свако Туре своје куле 'вали. — Говори се кад се двојица пречкају у хвалисању својих волова, коња и друге стокe.

Вељић Н. 67—1, бр. 168

*

Севте Рајку да усере гаће. — Каже се оном који је навикао да чини зло.

Вељић Н. 67—1, бр. 173

*

Срце оће, а дупе клокоће. — Приговара се старом који се копеша да учини нешто што није кадар услед старости.

Вељић Н. 67—1, бр. 173

*

То јебе што улази. — Одговара се оном који наводи неки узрок због кога се не може нешто извршити.

Вељић Н. 67—1, бр. 183

*

Туће се козе прцале, а мог јарца боле јајца. — Каже онај који кривицом других мора да недовољно што искуси.

Вељић Н. 67—1, бр. 189

*

Уватила се царица за курац па јој изишо нажуљак. — Приговара се оном који је мало што урадио па се жали како се намучио и уморио.

Вељић Н. 67—1, бр. 191

*

У туђега татка поголема патка. — Пословица је из новоослобођених крајева (Источна Србија).
Вељић Н. 67—1, бр. 197

*

У царице к'о у магарице. — Каже се оном који много пробира женске.
Вељић Н. 67—198

Загонетке

---

*Заби ти га красоња за ложицу расола — Уједе
пчела кад си тражио меда.*

Божовић 200—3, 1

Које се звере са главе дере? — Курац.

Отуд крак, отуд крак, а у среди мрак? — Пичка.

*Бић прде, море се смрзе. — Сириште у млеку
које се сири.*

Божовић 200—3, 1

*Мамина се шири, татин шепири: Ђик татин у
мамин! — Тучак у авану.*

Милеуснић 74—11—148

*Не иди к мени ближе, јер нешто ми се диже. —
Нити код натре.*

Милеуснић 74—11—148, бр. 2

*Скочи живо на живо, са жељеза на дрво, осам,
пет, три гузице, један реп. — Трудна жена на
кобили.*

Милеуснић 74—11—148, бр. 3

*Скочи с корлата, заби до врага, не вади до мра-
ка.— Чизме.*

Милеуснић 74—11—148, бр. 4

*Суво тури, мокро вади, па понеси своје дади. —
Теглица.*

Милеуснић 74—11, 148, бр. 5

*Увијено, савијено, дјевојчици забијено: нити свр-
би, нити боли, већ јој мило где јој стоји. —
Мињбуше.*

Милеуснић 74—11—148, бр. 6

*Црвен кур на тањур. — Махуна црвене паприке.
Вељић Н. 67, 32*

Питалице

---

*Би ли волео да скочиш с коца на курац или с
кураца на колац?*

„Како иде?“ — „Иде како ти се утера“ (курац).

„Шта радиш“ — „Јебем па трпам на гомилу!“

ГУРНУ МИ ГА УЧИТЕЉ

Путовао учитељ са ђацима по околини, па дође на неки бунар да пију воде. Према ружној навици својој, ђаци нагрну са свих страна и стану завиривати унутра; на шта учитељ, упола наљућен, упола с подсмехом викне: „Бежи одатле, хоћеш да се удавиш, па ће после твоја мајка да каже: Гурну ми га учитељ”.

Божовић, 221, бр. 3

БУРА ИЗ БООТИЈЕ

Нека женска стоји у мраку, на капији своје авлије, а неки мушкарац иде сокаком. Женска упита: „Ко то иде?” Онај одговори: 'Бура избоо ти је!' (тј. избоо јој је п...), место да каже: Бура из Боотије.

Божовић, 221, бр. 27

НИЈЕ СМЕО ОД ГАЛОВА

Живео калуђер с неком женом. Једнога дана договоре се мимогред, на путу, да јој калуђер дође довече. У речено доба он дође до вратница па угледа у авлији нешто црно, учини му се да је пас галов, те се врати. Сутрадан калуђер био у манастиру на служби, а иста жена дође и стане редом љубити иконе. Дошавши тако пред сама олтарска врата, погледа калуђера, крсти се и исполака шапне: „Што ниси синоћ дошао?” „Што ниси синоћ дошао?” А калуђер онако уз песму: „Нисам смео од га-лова!” Жена продужи: „Била сам га везала, теби сам се надала!” А на то калуђер растегне: „Еј, пусто моје незна-њее!”

Божовић, 221, бр. 65

ШЕВЕЉ—ДЕВЕЉ

Дођу Циганин и Циганка до реке, у намери да прегазе, али нису смели због дубине. Погоде се с говедаром, да пренесе обоје за динар. Говедар пренесе прво Циганку и стане је јевати на противној обали. Нада Циганин одонуда галаму да је пусти, али говедар ни померити. Позиче Циганин на жену: „Шевељ-девељ, курво црна (да врда, да се брани), а она одговори: „А ти га шевељ, а ти га девељ, утера га стрини у гацу!”

Божовић, 221, бр. 74

ПСОВАО ДЕВОЈКУ

Иде момак однекуд, а девојка на капији и онако мимогред упита: „А камо га мој брат?” Момак се намерно учини, као да је љут, па бајаги зловољно и опором каже: „Не знам где је, јебем му сестру!” На то ће она: „Ђути, убио те Бог, па ти то мене псујеш!” — „Што да ћутим, беше што беше, вели он; ако ти је криво ти га вади!”

Божовић, 221, бр. 78

ПУДАР ИМАО ВЕЛИКИ КУРАЦ

Имао Турчин пудара у винограду. Отиде једном да га обиђе и затекне га где спава, а из гаћа му вири необично велики курац. Чуда ради, Турчин узме меру од њега, мете за капу, однесе и покаже својој були. Кад после неколико дана отиде Турчин некуда по послу, була пошаље дете пудару, те онај набере грожђе и дође. Була му даде знак да хоће, те је одјебе, и у том се укаже у дворишту Турчин. Пудар се узврда и уплаши, но жена му нареди те стане уз дувар и обавије га асуром, па да мирује. Док су се после Турчин и була разговарали о вечери, пудар заспи, усни да је у винограду и да тера птице, те повиче: „Уааа!” Кад Турчин упита шта ће

он ту, настану збуњени одговори и буле и од пудара, из чега се јасно увиди шта је у ствари. Пун једа Турчин поћута мало, мрдне главом и рекне: „Иди, иди! Ја сам крив што доносим меру од курца!”

Божовић, 221, бр. 97

УЗЕО ЦРНОГОРКУ ПА МУ НЕДА

Узео Србин Црногорку за жену. Прве ноћи хтедне да је обљуби, но она не да ни поменути, јер вели, то се у нас ради тек после три године и то по венчању. Акао се муж са њоме неколико вечери, па кад не дође до циља, реши се да је јебе силом. Стога ју је претурао, ноге дизао и курац намештао на пичку, а она непрестано врдарала, вичући: „Не у рз, крв не замио”, кад он дотакне пичку; а кад је он случајно дотакне у дупе, она каже: „Не у прд, главе не носио!” Пошто муж у оном менгелању утера унутра, Црногорка заборави „рз”, па га храбри: „Поћерај соколе, поћерај; у добри час мајци почео!”

Доцније дође отац те невесте први пут зету и ћерци на виђење, а ћерка ни абера да му приђе руци. Њему то криво, па је пита што га не пољуби у руку, а она вели: „Нећу ти, стари кумарико (кумо псе) прићи ни да Бог, јер си ме да за угурца (напасника), неверна друга. Прво ме вече обрүка и за пичку ухватио!” Отац рекне: „Ката села адета, овдје је тако обичај, но прићи ми руци!”

Божовић, 221, бр. 111

ОБЉУБИО ЦРНОГОРКУ ЗАРУЧНИЦУ

За момка Ужичанина доведу девојку Црногорку, па су је за три године држали невенчану, као на некој проби, с тим да је доцније врате натраг, ако им се не свиди. Био је обичај да се момак за то време најстрожије уздржава. Глава је падала, ако би јој се за то време невиност сдузела, па да се враћа. Црногорка музла краву једном, а заручник јој држао теле, па јој некако

сагледа пичку, пошто се била сагнула. Заврти му се у глави, пусти теле, обори заручницу и појебе је. Доцније се она озбиљно тужила свекру: „Ја сједох мусту краву, а он држаше телаће, па угледа пицаћа; пусти он телаћа и ухвати грдну мене. Ба ја да не дам. Ба он да ућера; ба ја да не дам, ба он да ућера и — ућера Ера, пасја вјера, овсенгаћа!”

Божовић, 221, бр. 113

БАЈАО БУГАРИН БУГАРКИ

Били момак Бугарин и девојка Бугарка. Ишли тако за овцама, па момак стане мољакати девојку да му даде пичке. Девојка је одбијала под разним изговорима, најпосле и зато што је чула, да се не ваља, да ће бити баксузлук, да ће вук подавити овце, како се то учини код њих. „Кад је баш тако, одобри ми, да само пребајем око оне работе, да ме мине жеља вели момак а нећу га утерати унутра!” Девојка пристане. Он је обали, загрне и стане курцем облетати око пичке, и овако је бајао: „Около курче, не у тор вуче!” Док је тако двапут облетео и рекао, девојка је ћутала; а трећи пут јој од узбуђења „падне мрак на очи”, па ће рећи: „Бутни си га, бре братко, па макар ни звонара не остала!”

Божовић, 221, бр. 143

НАРИЦАЊЕ ЗА МУЖЕМ

Јако преродиле шљиве. Један богат домаћин испунио све судове, па најпосле ископао две велике рупе у земљи, у шљиваку, једну до друге, као каце, набио их маљевима, па умро. Рупе су доцније напуњене шљивама. Жена му у жалости обилази послове, и по обичају непрестано кука и набраја. Кад тако приђе оним рупама, рећи ће: „Јаох мени, мој Миловане, јаох моје две рупе; ко ли ће вас одсада пунити?”

Божовић, 221, бр. 201

ОСТАРИЛА ПА ЈЕ НИКО НЕБЕ

Нека девојка Жупљанка упита бабу: „Један господин даје ми банку да му дам, па не знам да ли да пристанем?” А баба јој одговори: „По-дај, ћерко, подај! Мени су у своје време жупски капетани и писари давали по дукат, а ја, будала једна, нисам дала. Сада бих дала и за дваес' пара, али ме нико и не гледа!”

Божовић, 221, бр. 202

СЛУГА БУГАРИН И ГАЗДАРИЦА

Тек што слуга Бугарин дотера кући кола дрва, газда упрегне волове у кола и одвезе жито у воденицу. Убе слуга у собу да се греје, у којој је газдарица лежала на кревету. Претварала се да спава, а почешће је погледала на слугу, онако младог и зајануреног, и стане смишљати како да му даде повода да је одјебе. У неко време пружи једну ногу испод покривача, те мало повире голо колено, а она дубоко дишући учини се као да спава. Доцније се промешкољи и ступри напоље скоро целу ногу а најпосле открије и сво наго тијело тако да јој се пичка видела — све правећи се да спава. Слуги падне мрак на очи, приђе газдарици и утера јој га. Тад она, као кроза сан упита: „Ко је то?” — „Аз сиромах Петко, газдарице!” — „Па ту ли нађе да се обогатиш?” запита га даље. Уплаши се слуга па рече: „Да го вадам, газдарице?” а она ће: „Нека га, једи говна, кад си већ почео!”

Божовић, 221, бр. 358

ДЕВОЈКА И СЛУГА

Лежала девојка болесна на постељи поред ватре, а слуга Ратко, дође озебао од стоке, седне да се греје са друге стране ватре. Загреје се, удрви му се курац и стане тумарати горе-доле кроз поцепане гаће. Спази то болесница, па каже:

„Мајко-о-о! Кажу Ратку, нек покрије патку, јер и болесну човеку може за понешто да падне на ум!”

Божовић, 221, бр. 471

УМРО МИТКО

Умре неки Митко, и његова жена погоди са гробаром за две рубље, да ископа добру, дубоку раку. Кад је донет мртавац у гробље, жена нађе да није ископано по угодби, па кроз кукање примети:

„Куку Митко, што је плитко,
За две рубље треба да је дубље!”

Божовић, 221, бр. 475

УСТАНИ СНАХО, СВИЋЕ

Младу невесту претурао младожења и пердашио целе ноћи, те била сва уморна и малаксала. Кад је била зора, неко од укућана викне: „Устани снахо, свиће” (свањује). Снаша помисли да оно „свиће” значи да ће сви да је једу, па у себи шапне: „Шта, наопако? Зар ми је мало био овај ноћас него још и то да ме снаће?” те брзо устане.

Божовић, 210—110

МАЈКА УЧИЛА ДЕТЕ ДА ГОВОРИ

Држи мајка дете на крилу, па га учи како ће шта да говори. Па му вели: „Кажу сине: „Мајко моја, у Прилипу кула!” Дете не може да погоди тако, но каже: „Мајко моја, у пици ти кура!” Мајка радосно, бајаги стога што је дете напредно, те схваћа, притегне дете у наручје и вели му: „Е, велики мајци, дабогда!” (Бајаги да порасте велико).

Божовић, 210—110

САЧУВАЛА ОБРАЗ У ВОДЕНИЦИ

Пошаље мајка ћерку у воденицу, да умеље жита, па јој рекне: „Онамо долазе свакојаки људи. Отвори очи и чувај свој образ!” Девојка отиде, умеље жито; појебу је неки и врати се кући, носећи брашно. „Шта би?” пита је мати у повратку. „Добро мајко, вели она. Све сам учинила како си ти казала. Жито сам умлела и образ сачувала, али пичка пропаде — јебаше ме сви што беху у воденици!”

Божовић, 210—110

ВОДЕНИЧАР И ЦИГАНКА

Нареди се воденичар са Циганком да му она даде пичке за брашно, но овако: колико год пута он узне при јебању, да јој даде онолико лопариша брашна. Отпочну посао. Он узне једанпут, она рекне: „Једно лопе!” Он узне други пут, она: „Дво лопе!” итд. Кад воденичар уситни зузање и учеста, циганки се услади па повиче: „Лопе. . . лоп, лоп. . . Бог и душа, терај докле знаш, па колико даш!”

Божовић, 210—110

СЛУГА И ГАЗДАРИЦА

Лешкарила газдарица на кревету, а слуга тумарао по соби. Њему дође мрак на очи, ускочи на кревет и стане јебати газдарицу. Пошто је већ површио посао, тек онда се бајаги почне она љутити и рекне му: „Како си смео то да ми чиниш?” Слуга каже: „Па ја да вадим газдарице!” А она ће њему: „Нека стоји како стоји, али како си смео!?”

Божовић, 210—110

КУРАНЈИЈА

Имао човек велики тајни уд. То се рашчује на све стране, те ни једна женска није смела поћи за њега. Омрзне му зарад тога и сам жи-

вот па се пожали некоме, како је приморан да се удави. „Не бери бриге, вели онај. Изнеси ти на згодан начин курац, нека виде женске, па кад се разгласи, паре ћеш код њих зарадити”. Човек то послуша, пође кроз варош, извади уд и стане мокрити код неке бандере, угледа га госпођа са горњег боја, позове га, он је појебе, и госпођа му да 50 динара. Сазна за то ћер’ исте жене, на првом спрату куће, пресретне га, сврати, појебе је и добије 30 динара. Кад је сишао у први бој куће, изађе предањ слушкиња, зовне га у кухињу, појебе је и она му да 20 динара. Пошто подаље одмакне, сретне га онај што га је саветовао да се не дави и упита: „Е, како сад иде?” — „Добро”, вели куранлија, и онда му исприча шта је било, код оне госпође, ћерке и слушкиње. Из разговора човек увиди, да је све то било код његове куће, па каже: „Ево ти 20 динара, те јеби и мене, кад сам био луд те сам те онако саветовао.”

Божовић, 210—110

ЕРА И ДЕВОЈКА

Прошао Ера кроз планину и видео девојку где пред једним свињцем плаче и упита је: „Што плачеш, девојко?” — „Како да не плачем, кад онај каменик (вук) навади се: већ три пута како долази те ни поврз од свиња затре.” — „Па то је барем ласно, ја могу да ти пребајем па да више не долази!” — „Како?”, упита девојка. Ера рече: „Легни ти ту пред свињац па дигни ноге увис!” Девојка легне пред свињац и дигне ноге у вис, а Ера оптрчи око свињца и кад дође до девојке, извади курац и рекне:

„Ни курјак у свињцу, ни курац у пицу” па трипут обнесе курац око пице и такне њиме девојку по пички. Тако око свињца двапут. Још је требало и трећи пут. Кад је било трећи пут, девојка рече: „Терај Еро курац у пицу, таман се окотио курјак у свињцу!”

Бушетић Т. М. 390, бр. 9

ЗЕТ И СЕСТРА У ТАЗБИНИ

Отишао зет са својом сестром у тазбину. Вати му тамо сестру шурак и појебе. Кад су дошли код куће, снаха запита заову како јој је било у њеном роду. Она јој онда исприча све како је прошла с њеним братом. А снаха је прекори: „Зашто се ниси бранила?“ Ова јој одговори: „Ја се брани. Он патку на путку, ја шаку на путку. Он патку на путку, ја шаку на путку. Рвáмо се такој целу ноћ и до пладне. Но, убио Бог мојуту проклету сорту. Широкопуткаста, а реткопроста, те промакна!“

Бушетић Т. М. 390, бр. 11

ШАРАНДА—БАРАНДА

Отишла три момка на прошевину, па се стану хвалити. Један рече: „Баш ме боле прсти на руци све бројећи новац.“ Други рече: „Баш ме боле леђа, стригући овце, повише брава, па је мучно израдити.“ Трећи, који беше сиромах рече: „По́тамо се, седе ми на курац!“

По обичају ондашњем, коме девојка наздрави чашу, тога је бегенисала. Она чувши њихово хвалисање, узе чашу и рече: „Шарáнда—барáнда, здрав си, брацо, кура́нда“ — и наздрави трећем.

Бушетић Т. М. Левач, 390, бр. 12

ЖЕНА

Исукао коњ курац. То гледале жене, па између себе говориле: „Да ми је до онога белога!“ Нека рекла: „Да ми је за једну шаку!“ А друга, која је била болесна рекне: „Да сам здрава, ја га не бих предвајала.“

Бушетић Т. М. Левач, 390, бр. 13

ЦАРЕВА ЂЕРКА

Имао један цар ђерку и хтеде је дати ономе који буде одговорио на сва њена питања, а да

не изговори ни једну безобразну реч. На то се пријављиваху многи, али не могоше испунити услове и зато главе губише. Напоследку један се реши да се јави. Кад је био код царске ћерке, она га за курац упита: „Шта је то?“. „Коњ“, одговори он. Тада га она упита за муда: „Шта је то?“. „Пандури!“. „Шта је то?“, упита га она за дуне. „Кмет“, одговори он. „А шта је ово?“, упита га она за длаке. — „Ливаца“. „А шта је ово?“, упита га она за пичку. „Бунар“. Тада рече царева ћерка: „Пусти коња да насе!“ Он је стацие курцем шаполити по длакама. „Напој га!“ Он јој га завуче мало. Она прде тада од милнице. „Шта је то?“, упита га она. „Љути се кмет!“, одговори он. „Пишам ти кмета, терај до пандура!“

Бушетић Т. М. Левач, 390, бр. 17

Одабрао и приредио
Илија Николић

Извори:

Божовић Крста. Бројанице које певају у колу. Из Крушевачке Жупе. Стр. 2 (1928). Десет ласцивних бројаница.

АСАНУ, Етн. зб. 200—2

Божовић Крста. Женидбени обичаји у селу Доброљубицима, у Крушевачкој Жупи. 13. марта 1925. године. Стр. 103. 34 X 10. Опис обичаја какви су били 1911. год. Има укупно и 15 песама.

АСАНУ, Етн. зб. 295

Божовић Крста. Народне приче, понајвише из Жупе, у округу крушевачком. Од 1884—1912. године. Стр. 198. 34 X 21. Садржи 499 углавном „масних“ прича.

АСАНУ, Етн. зб. 221

Божовић Крста. Омање народне приче. У Жупи, у округу крушевачком. 1911. Стр. 278. 34 X 21. Садржи 800 кратких прича, међу њима знатан број ласцивних.

АСАНУ, Етн. зб. 210

Божовић Крста. Писмо од 15. IX 1930. из В. Врбнице код Крушевца упућено Српској краљевској академији — за Етнографски одбор.

АСАНУ, Етн. зб. 200—3

Бушетић Тодор М. Народне приче срамотне. У Левачу, 1901. Стр. 17, 34 X 11. Садржи 16 кратких прича.

АСАНУ, Етн. зб. 390

Вељић Никола. Загонетке. Сакупио Н. Вељић 1901. 37 листића, формата 9 X 10. 37 загонетак углавном ласцивне садржине.

АСАНУ, Етн. зб. 67—4

Вељић Никола. Поскочице. Морава, Темњић, Бачина. Стр. 13. 10 X 8. Садржи 23 поскочице већим делом еротске садржине.

АСАНУ, Етн. зб. 67—3

Вељић Никола. Пословице. Параћин, 1901. Листића 211, формата 9 X 10.

Мандић Добривоје Ј. Добрић и Добрићани. Етнолошка испитивања. Стр. 112. 34 X 21. Ручкопис има 12 одељака. У последњем је 50 на-

родних песама, међу њима на стр. 90—91, има 4 шаљиве песме-бројанице у колу, еротске садржине.

АСАНУ, Етн. зб. 349

Милеуснић Сима Д. Пјесме играчке за коло. Стр. 6. 21 X 17. Песама 5.

АСАНУ, Етн. зб. 74/5

Милеуснић Сима Д. Питалице (њих 95).

АСАНУ, Етн. зб. 74—10

Милеуснић Сима Д. Српске народне загонетке из Славоније. На стр. 148. „Безобразне загонетке.”

АСАНУ, Етн. зб. 74—11

Срећковић Јован Л. Срамотне поскочице из Левча. Има их 13. Записао Јован Л. Срећковић, учитељ. АСАНУ, Етн. зб. 1-1-297-310. Бр. 227.

Речник мање познатих речи и израза:

аснити, хаснити — користити
верман, ферман — заповест, наређење
ваган — посуда, здела
вилија — кришка нечега
вуга — врста птице
галов — врста пса
јеге, јебе — турпија, пила
каменик — вуќ камењак
ката — свак
кека — трава по ритовима налик на рогоз
кумарик — кум пас, псето
леген — посуда, лавор
менгелање — пропуштање
натема, анатема — проклетство
натра — кросно на разбоју
нити — нити, конци
поврз — млађ, подмладак
'рз, хрз — образ, част, поштење
санћим — кобајаги
сатљик — мера, четвртина нечега
севте, сефте — први пут, првина
срамота — мушки уд
тарана — презла, ситни комадићи хлеба
ћилер — остава
угурац — напасник
шашолити — дирати, којешта радити
шевель-девелъ — врдати тамо-амо

ПРЕДАЊЕ ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ

ЛЕТЕЊЕ ЈЕЗЕРА

По Прошћенској планини у општини Мојковац, у сјеверној Црној Гори, има неколико мјеста која се зову *Језерина*. Мјеста су заравњена у плићој вртачи. Види се да је ту некада била вода, мања језера. Народ каже да су та језера одлетјела некуда у други крај земље. Тако се прича и за језеро на Љељеном врху. Врх је висок 1856 метара. На самом врху је раван и види се да је ту некада била вода — ледничко језеро, које је временом потонуло у земљу. Народна легенда каже да је по тим врховима некада напасала овце лијепа чобаница Јелена, коју је народ од милости звао Јела. Јела се била загледала у лијепог момка, чобанина, који је дојављивао овце из катуна званог Забој. Јелини родитељи су сазнали да се она састаје са чобанином Филипом, па пошто им се Филип није свиђао, они су јој забрањивали да се виђа с њим. Кад је изјутра појавила овце из Црвене Локве, мајка јој је рекла: „Јело, ако се данас састанеш са Филипом, боже ми више не дошла.“ Јела је изјавила овце око језера, везла је јаглук и пјевала. Филип је на другом крају врха свирао на свирали и дозивао Јелу да се састану. Она је састанак избјегавала пошто је мајка изјутра проклела да се не састаје с њим. Но, Јелин ован, предводник, загази у језеро да пије воде и поче да се дави. Јела се препаде да јој се све овце не потопе, па завика: „Филипе, куку

мене све ће ми се овце потопити, помози ми да овна извучемо". Филип и Јела ухватише се за руке и загазише у језеро. У том моменту загрми страшна муња, брдо се поче дрмати, вода у језеру таласати, а јаки вјетар са кишом дувати. Њих двоје се смету, па умјесто да се врате обали оду све дубље у воду. Вода их прелије и они се утопе.

Пошто је вода била упрљана утопљеницима који су били проклети, језеро се наљути и одлети одатле под Дурмитор, а тај врх народ по Јелени прозва Љељени врх.

Записао
Милош Вујичић

Наш народни живоџ

ПРАЗНОВАЊЕ БОЖИЋА И ПРАВОСЛАВНЕ НОВЕ ГОДИНЕ У ЛИЦИ

Празновање Божића

Уочи Божића, на Бадњи дан, домаћица мијесн божићни колач. Колач се ишара виљушком у виду житног класа. То се чини са жељом да идућа година буде берићетна. Кад се испече, колач се ставља у решето и около њега и одозго насипа се мало жита разне врсте. Томе се додаје још и ораха, сувих шљива и смокава.

На крају Бадњег дана домаћин одлази у оближњу шуму гдје усјече бадњак, млад храст висине око два метра. Уносећи бадњак у кућу домаћин укућанима назива „добро вече” а потом изговара „срећно Бадње вече”. Бадњак се положи на разгорјелу ватру на огњишту. Потом домаћин одлази у шталу да донесе сноп сламе, која се простире по свим просторијама у кући. Док домаћин скупља сламу у штали и веже је у сноп, неко од укућана одлази и пита га шта ради, на шта овај одговара: „Ево вежем вуку зубе, а хајдуку руке”. То се говори да вук не би давио овце, а хајдук да не краде и отима стоку. Након уношења сламе у кућу и простирања по собама по њој се ваљају дјеца, пијучући као пилићи — „пију, пију, пију, више жита

него сламе". Дјеца тако изговарају да би година била роднија. Нарамак од исте сламе оставља се у један угао куће гдје остаје још осам дана — до Малог Божића.

По уношењу сламе у кућу чланови домаћинства упале двије воштане свијеће и односе их до стаје гдје пребива стока, па између свијећа на улазу у стају пропуштају сву стоку на починак. Сматрало се да овај обичај доприноси бољем здрављу и напретку стоке.

Вечера на Бадње вече спрема се од посне хране: пасуља, резанаца, рибе и другог, све на уљу. Нешто од остатка хране домаћин односи у стају и њом маже врат воловима, јер се сматрало да ће због тога волови безболно подносити притисак јарма. Тако исто мало од остатка хране од бадње вечере домаћин оставља мало даље од куће и при том говори: „Ово је вуку и хајдуку храна за годину дана”.

На Божић рано се наложи јача ватра на огњишту и пристави се божићна печеница да се пече на пажњу. За ово се још од раније намијени овца или повеће прасе. Потом, по обичају домаћин мијеси чесницу, а ако нема домаћина, чесницу мијеси домаћица. Чесница се мијеси од бољег брашна, без квасца, у облику погаче у којој се умјеси сребрен новчић. Код божићнег ручка чесница се ломи на онолико дијелова колико је чељади у кући. Свако очекује да ће га запасти новчић из чеснице, па се тако сматра да ће бити срећан цијеле године.

На Божић се започињу многи послови који се обављају у току године. На примјер, домаћин ставља амове на коње и јарам на волове. Затим од припремљеног комада дрвета почне да обликује неку алатку коју ће да користи у пољопривредним пословима. Женска чељад започињу плетење одјеће или обуће, везење или предење вуне. То се започињало на Божић да би све ишло лако и срећно у новој години.

На Божић изјутра комшије посјећују једни друге и то само мушкарци, по обичају млађи људи, који се називају полазници или полагај-

ници. При уласку у кућу полагајник изговара „Христос се роди” и „Срећан Божић”, потом сједа крај огњишта и неколико пута прогрне ватру и изговара: „Колико варница, толико хиљадица; колико варница, толико кравица; колико варница толико овчица” — берићета, здравља, среће итд. Кад то обави полагајнику се даје мали поклон.

Празновање православне нове године или Малог Божића

Уочи православне Нове године домаћица мијеси колач, који је намијењен за божићну вршидбу. Колач је као и божићни, с тим што се у средини колача направи отвор помоћу чаше. Отвор на колачу служи за то да би се могао натакнути на ражањ који представља стожер код ове новогодишње „вршидбе”. Оваква вршидба обавља се тако што обично дјеца, а и одрасли ако нема више дјеце у кући, устају још прије сванућа на Нову годину (Мали Божић) и одлазе на њиву у близини куће. Понесу колач, сламу из куће која се чувала од Бадње вечери и ражањ на којем се пекла божићна печеница.

Слама се простре на земљу, или утабани снијег ако га има, а на ражањ се натакне колач. Потом се ражањ пободе у земљу и, трчећи око ражња и колача, дјеца по имену дозивају дјецу из комшилука да излазе на вршидбу, говорећи: „Устајте лијени, претекли вас вриједни”.

По завршеној „вршидби” колач се изломни још док је на „стожеру” (ражњу) на онолики број дијелова колико је и учесника у вршидби. Свако носи свој дио у кућу гдје се, са осталим члановима домаћинства, једе уз остатак божићне печенице, која се чува за ту прилику.

Записао
Дмитар Ђушић

ЈЕЗИЧКЕ СТАРИНЕ ИЗ ВОЈВОДИНЕ

ЗЕНТИРАЦ

То вам је човек који живи у кукурузу: висок око два метра, брада му до колена, а бркови завезани за потиљак. Кад неког средне изудара га и помота, арлаучући тако јако, страшно и дугачко да оном који га је срео „дреседне“. Зентирцом су најчешће плашили децу, ако нису послушна и добра: „Зваћу зентирца ако ме не слушаш!“

Кад су се 1941. године у Војводини појавили партизани, није се знало првих месеци како да их назову, већ зентирци. Такав случај се појавио у Падеју, Иђошу, Куману, Меленцима, Драгутинову и у још неким местима. Али стигла је вест из Срема у виду демантија: да то нису зентирци, већ партизани. И опет је дошло до грешака, појавом нових искривљених имена од партизани: патлицани, патризани (од патриотизма), па пастири, а код неких се задржало име зентар све до октобра месеца 1941. године, до првог окупаторског плаката на којем се помињу партизани.

Догађало се да су неки учесници добили надимак: зентирац, патлицан, патриота, пастир и друга незграпна илегална имена.

ИШЧИБУКАТИ

Значи истући дете по гузи са камишом од луле. Овај израз се задржао дуго у Иђошу (код Кикинде). У старо време чибуци су били дугачки и до 90 сантиметара, па је као такав често служио деди (или старијем оцу) да ишиба своје мало, ако је нешто погрешило.

КИСЕЛИЦА

Освежавајуће пиће које се прави летњих месеци: јула, августа и септембра. У многим домаћинствима справља се од хлеба, комаћа кукурузног брашна и мало квасца. Хлеб и проја се изломе на ситно, ставе у земљани ћуп и налију водом. Та смеша стоји у хладној просторији две-три недеље, најчешће у кухињи иза врата или у „стражњој” соби. Течност најпре запени јер проври и кад се пена стиша, кад нестане, онда се може користити.

Кад се киселица троши нагиње се ћуп и пије из њега, уколико је мали (до 5—6 лит). Ако је већи, до 10 литара, онда се послужаоницом узима течност и пије.

Извесни Лала Терзин из Драгутинова (данас у саставу Новог Милошева), веома радо је трошио ову течност од јула до септембра, јер није било скупо припремати је. Једном приликом када је натерао мањи ћуп да пије, нешто му се припречило испред уста и киселица није потекла. Помислио је да је потрошена, али кад је замућкао ћуп у њему је било још течности. Нагнуо је још један пут и опет исто — препрека. Кад је завукао руку у грло ћупа извадио је мањег пацова, укоченог. Треснуо је ћуп о земљу. Али сутрадан купио је нов на пијаци и убудуће увек га држао заклопљеног. А киселица му се огадила и није више тако радо пио.

КУЉА

Јело од кукурузног брашна. У народу има већи број имена јер је веома популарно. Назива се и качамак, палента, пура, кукуруза, мамаљу-га и још неки називи.

У Банату и Бачкој најчешће име јој је куља. Као јело веома је популарно и радо припрема-но, скоро свако треће, четврто вече, понекад и за доручак.

У Перлезу један човек није волео куљу — гадила му се, а сви други у кући са домаћицом радо су је јели и то врло често, поготово запр-желу, са ситним чварцима, сиром и ребе кајма-ком.

Кад год су вечерали куљу, домаћин Стева од-секао би себи парче кобасице или сланине и по-јео то са луком. Тако је то потрајало годину и више дана, док се жена Смиља сетила да му умеси тарту од куље, јер је јако волео слатко. Скувала је куљу веома густо и оставила да се хлади. Касније је нафиловала орасима и јајима, одозго је намазала истим филем, помешаним с чоколадом. И једно вече, када су имали куљу за вечеру, она је изнесе после вечере и стави пред Стеву.

Стева је појео два парчета и похвалио тарту пред целом породицом. И за чудо, кад му је жена Смиља саопштила да је јео куљу у тарту, није веровао, већ је одсекао још једно парче и слатко појео. Отада куљу није одбијао.

ОЛБА

Посуда за вино, запремине од литре, две.

У домаћинству Велесина Пенавског из Драгв-тинова наврате пријатељи да домаћима честита-ју крсну славу (Св. Луку). Била су њих тројица на окупу, па је домаћин заповедио жени да из-несе нешто за јело пред госте. Она је донсла прасеће печење и ракију. После чашице-две ра-

кије, гости су се прихватили прасетине. А онда је домаћин опет заповедио жени да сада донесе вина из подрума.

Оде она до подрума, али вина није било, већ само талог (мутљар). Бесна, псујући у себи мужа и госте, сети се да је у кујни иза врата остало у ћупу киселице, исте боје као и вино. Оде тамо и брзо налије у олби киселице, те га донесе у собу и стави пред госте, уз изреку:

— Ево вам, мили гости вино од летос!

Домаћин је насуо сваком госту по чашицу киселице, али није приметио да то није вино. Наздравио им је речима:

— Живели, моји гости, рођени и драги!

Кад су натегли чаше, примете да је нешто кисело и један ће од њих:

— Ау, бога ти, па ово није вино, већ киселица. А домаћин ће на то одговорити:

— Па шта ћеш пријатељу, ево сада у јесен нестало га, па смо морали потећи и мало киселице — здравије је!

Записао
Миливој Попов

Сведочења

КАКО БАБА СТАНИЈА ЗНА ШТА СЕ ДОГАБА НА ОНОМ СВЕТУ

Негде у беспућу, на тремећи два крајинска и једног поречког села, односно села Плавне, Уровице и Мосне живи баба Станија. Сада јој је седамдесетчетврта година. По занимању је домаћица, али се овим послом слабо бави и у најјачој сезони пољских радова. Баба Станија поседује моћ да разговара са умрлима, без обзира одакле су и када су умрли. Код ње, готово свакодневно, стижу људи са разних страна, неби ли успоставили везу са својим умрлима и запитали их како им је тамо, на оном свету, јесу ли гладни или жедни, стижу ли им намењени поклони, храна и пиће.

Баба Станија живи сама у дрвеној и трошној кућици на удару ветрова и олуја. Са добродошлицом прима сваког странца, јер зна да их је само невоља натерала да чак овде дођу.

* * *

„Добар дан синко! Како изиђе уз ова проклета брда?! Брдо гор', брдо дол', брдо куд се год окренеш. Еј пушта равница... Бог не сачувао од тога, дао ни само ову пустињу и самоти-

њу. Ту је много лоше за излажење и лети, а ман' сад кад почну кише и снегови. Али, шта ћеш, иде народ. Мука и невоља не гледају на време и путове. Ту су, оводена, највећи намети у целом крају. Одовуд, од Мироча отворено скроз, па горњак кад дуне, он само сече и носи. С ове друге стране, Дели Јован. Ни отуд није боље. С истока, тако. Бије кошава преко Румуније, чак из некога Сибира, причају. 'Ајд да ућемо да огрејеш душу, знам ја какво је то. Црни-на ми дојадилa. Долазе људи и жене у црнину, нико да се осме'не, нико да орасположи... Ономад дошла цела кућа из Књажевца, умро ји младић у куће, на 'перације у Нишу. Чули однегде за мен', па ето дошли. Кад сам запалила свећу и замолила моје свеце да га потраже и „доведу ми га“ тол'ко сам се била ражалостила к'а да је мој син био. Таквога младића у снаге и лепоте још нисам видела. Брчиће носио, Бог да му душу прости, а лице бело, бело к'а у невесте. Каже ми његова мати, каже 'ајд питај га 'ел добио јагње за Бурђевдан, 'ел добио ново одело, 'ел добио свираче и много још му дали, пуно ствари. Прође малко време, а мен' ти се отвори све к'а на со'ре. Ту ти печено јагње на ражњу, ту одело, ту цела плек музика, а он јадник, лепотан седи ту у средине тога и видим задовољан јер све има шта му год душа зажели. А покрај њега трешња у најбољем цвету, а на трешње кукавица полева па растура. Он то све слуша па ми каже, ал' као да каже његове мајке: „Мамо, немо' да се сикираш све шта сте ми дали, све ми дошло и много ви се зафаљујем. Немо' се трошите преко мере, јел сад све имам. Највише ви се зафаљујем за ову трешњу и за ову кукавицу. Сви ми завиде овод, сви ме питају куј ти то послао, а ја кажем, моја мати, куј ће. Њу сам, реко, највише волео, а и она мен'. Кад седнем у 'лад под ову трешњу, а она мерише, мерише, а мен' душа копни, па ми баш лепо. Мамо, да те још питам, јел браца ослужио војску и 'ел се оженио биће?“ Каже му мати: „Ни-

је се сине оженио, а уговорили смо код Милутина за Ружу. Много добро девојче и мирно. Кад прође покрај нашега плота она се осме'не и увек не пита како смо, шта радимо, 'ел писао Мића и 'ел ће доће скоро у село. Па сад по моје прилике, ја сам да ју доведемо, па шта ни Бог да, ники није изабрао срећу него како ти суђено тако има да се проведеш. Друго, Мића је сад у војске и треба да доће на нашу Нову годину, ако га пуште, али куј зна због ове ситуације шта ће буде. Да ти кажем, оженио се Раде Зорин, призет'о се код Слабе Милошеве, па ће раде и там и овам. Морао сине, године и њему пробоше у невиделице, остаре момак, а и људ'ма да се одуже. Направише свадбу, весеље било велико, звали не. Отишли смо лечке кол'ко да буде у ред људи и да задужимо 'ел божје здравље, догодине да и они дођу код нас, ако Ружа одржи реч и ако се те свиње, паљенице, испрасе. Сине, ујка Жика завршио за докт'ура, па га примили ту у болнице да ради. Ишла сам завчер код њега да ме прегледа и да ми да неке лекове за грбину. Нешто ме, тако, сева низ врат па дол', а најгоре ујутру, немогу одма' да се исправим. Биће мало и због овога времена, куј зна шта је, да га Бог убије. Ишли смо на вашар у Зај'чар, испродавасмо оне телаце бодава. Ники не дава ништа, него наиђоше неки кафеџије па ји узеше пошта зашта. Криво ми баш за то, ал'шта ћеш, морали смо да ји дамо, поједоше 'рану свињама и кокошкама. А ти, сине, 'ел ти фали нешто, кажи ми шта да ти наменимо, немо да чамиш и да ћутиш?!" „Ништа мамо, рек'о сам ти, све имам и ништа ми не треба, само ми ви фалите, 'ел без вас не могу више. Поздравите Мићу у неком писму и кажите му нек' узме Ружу, добро је то девојче, мамо. Знам ју ја још к'о дете кад била. Ја проћем сокаком па кажем, 'ајд куј ће ме послуша нешто, а она сирота, прва дотрчи без душе. Ја ћу, каже, чика Драги. И тако, немо' се бојите Руже, неће погрешите, ја ви кажем. Ви видите и сами какво време наишло,

све буди бог. Девојчићи још од четрнајес' годи-
на обукле неке сукњишке једну пед, па од такве
ти има очекујеш домаћицу и жену за у кућу.
Нема ништа то мамо, него ви гледајте ту куд
сте почели, па у здрављу да се роди и неко де-
те, да ти и теб' стигне нека одмена. Чујеш мамо,
ако нисте уновчили они шес' дуката, шта ми на-
менио деда Никола, а ви ји замените код некога
златара, па додајте још и купите Миће нека ко-
ла кад дође. Срамота мамо, да му се свете ду-
шмани и гори од вас у селу, а није да немате
баш од куд. Тако, гледајте па се слажите и по-
штујте, а и Мића кад дође немо' да се обрука
и да се'вата сес разнем друштвом. Поручи му
да гледа кућу и свој интерес, јел је све друго
пролазно и без вајде. Поздрави ми баба Дарин-
ку и кажи ју да се не сикира за мен', није
овам' најгоре. Ако родиле добро јесенке шљиве,
баба Даринка нека ји прокува па нек' направи
оне погачице на листу од купуса и нека ми на-
мени за Светог Николу, јел тад ћу да имам и
неке госте, све младиће и девојке из наше око-
лине. Ја сам те погачице увек волео да је'м за
задушнице кад ји баба Даринка спреми и осуши.
То ми је за сад највећа жеља, а друго све имам.
И на крају поздравите све који питају за мен'.
Рекните ји де сам добро, де ништа не радим
него чекам кад ће да прође време па да се сви
видимо и будемо заувек зајно. А сад, 'ајд у здра-
вље и будите срећни и без бриге. Ја сад морам
да се мало одморим, јел дуго нисам овол'ко при-
чао. У здравље свима!" „У здравље синко!" И
тако ти ја тај разговор преносим од сина са
оног света до његове мајке на овом.

Е па дете, да ти испричам како је то са мном
почело. Рек'о си ми да те то занима и де си за
то чак овам' долаз'о. Да је други не би му то
рекла, јел немам обичај да то причам, ал' видим
де записујеш и де ће и после моје смрти да ме
неки спомиње по овем свету. Еве како је било!
Била сам ја девојче од, тако, девет година, мора
да је. Кућа мојега оца била ту у падине, око

пола сата до њој. Ја сам к'а најмлађе дете морала сваки дан да чувам овце и козе. Говеда никад нисмо имали, сиротиња смо били, до зла бога. Моји нису 'тели да ме школују, а нису имали ни од куд ни куд, 'ел најближа школа била у Јабуковцу, а то је четири сата одавде. По једну годину ишла само моја браћа, кол'ко да науче да пишу. А мен', тако, сматрали помало простуњавом и заосталом. Од јутра па до увечер само овце и козе и то ти је све. Па кад буде лети увечер, а мен' нешто тера да изиђем на ливаду и до пола ноћи гледам у звезде. Моји спавају, ујутру треба људи да раде, а и мен' ће пробуде собајле, не знају они за моје седење целе ноћи. Тако ми се нешто отвори душа, па ми дођу нека чудна предосећања. Чим звезде добију сребрнасту боју, а нису жуте, онда знам да ће се јутре у село деси неко зло, а најпре ће буде да неки умре. Не знам од куд ми то да оцењујем те звезде, али по неки пут тако око пола ноћи само видим како изгубе жут сјај и добију неко сивило, налик на бронзу 'ел алумин. То ми се нешто открило, па кад год звезде у пола ноћи побеле, а ја сигурно знам да ће неки да одапне. У то сам се уверила куј зна колко пут, на стотине пут. Е после, у тринајесте године, обредим ја да гледам у небо, него тако легнем на рогоже и ћутим. Мен' сан никад није мог'о да савлада одма', него се обрћем, обрћем много пути. Тако у тем обртању почела сам да западам у неко чудно стање. Све ми се укочи и утрне, а кад руком пробам да пишем груди 'ел образ, оно ништа не осећам 'ка да је све туђе. Е, у те моје утрнулости, мен' почне да се штуца и да дрћем од неке језе. Одма' тад почну да ми се јављају на очи сви мртви из нашега села, а и из други' села, куј ће ји све зна, има много непознати. Једнима видим само лице, друге до пола, треће целе... Видим ји у пољу, код оваца, у шуме, у колу, на путу... Како се куј задес'о у судњем часу смрти, тако најчешће и остао. По неки пут ме држе, тако, до јутру, а ја неиспавана и зловољна после цео дан радим и чувам стоку. Моји

још не знају за то, још ји нисам ништа рекла. Ишло то ишло, па почеше да ми се јављају духови и у било које доба дана 'ел ноћи. Само кол'ко устреперим, укочим се и заштуцам, одма' знам шта је. Најпре кажем моје матере, 'ел се више није могло издржи. И она, сирота, одма' ми рече да са мном није нешто у реду. Каже, заостала сам у расту, ослабела и пожутела. Мишљала да ме води негде на бајање 'ел ту у намастир у Вратну, код некога калуђера Максима. Каже ми после мати, ако ме то много тера, а ја да зовнем некога из села чијега из куће на оном свету познам. И тако је почело.

Зовнем најпре некога Јову, ту из села. Дође човек, а ја му кажем шта је и како је. Мој отац кад сазно' мало се љутио, каже, измотавам се с људ'ма. Јове била скоро умрела мати, па ми он каже како ју право име и презиме, 'ел ти тако мораш да ји тражиш, а никако само по имену, 'ел там' то име има пуно, па не зна куј да се јави. Узнем ја икону Богородице, турим пред мен' и почнем да молим све знане свеце да ми изведу ту и ту по имену и презимену и из тога и тога места. Крстим се ја и молим по некол'ко пут, док одједанпут поче да ме 'вата она језа и др'тање. Постоја малке и појави се ка' негде иза иконе, та баба, заборавила сам ју име сад, тако, у белем кричету, а лице ју чисто и лепо ка' да је девојка. Видим ју само до пола, а дол' ка' у неке помрчине. Пита ме: „Шта ме зовете, куј ми то дошо?“ Ја ју кажем „син ти дошо.“ И тако је то кренуло код мен'. Е, после, учинило ми се де те духове тешко добивам, треба много да ји дозивам преко светаца и да ји молим, а и да ји не видим баш чисто. Решим да запалим свећу, 'ел ми се једну ноћ преспило де гледам код свеће. Јао, синко, кад сам ја ту свећу запалила, па то не знам да ти опричам како се све одједанпут осветли там код њи. Ама све се сјаји ка' да је од злата и од сунца. Дупло боље видим и разабирам. Дете, да запамтиш, свећа ти значи много. Кад ју запалим, ја тачно видим сваки кутић. А видим и то куј умро без

свеће, а куј с свећом. Куј умро без свеће, он седи све у помрчине, никако да га видим лепо. Цабе му његови сад пале свеће на поменама, на гробљу, на задушница, ништа му то не вреди. Њему је душа по мраку изишла и у мрак отишла и ту нема помоћ. За све је после доцкан. Тај сирома' кад умир'о, 'ел није имао никога, 'ел умро у болнице, 'ел негде у пољу, 'ел у штале, 'ел... Е, куј умро са свећом, благо њигове душе. Зато свакога могу да научим, пазите људи, кад је неки на самрти, па му запалите свећу још док је душа у њему, боље пре, нег' после. Никад ви то неће опрости, а и мен' је теже да таквога добијем. Тело ће нестане, али душа никад неће! Душа нема смрт, то да знаш. Мол'те Бога, децо, за смрт са свећом, а све остало је мање важно. Неки Ранко од Пожаревца, нем како му се зваше село, обес'о се. То је горе учинио нег' да га други убио. Направ'о сам себи и своје душе проклетство, а и проклетство за њигове и да му се душмани свете и там' и овам'.

За то ти је највећа казна од Бога. И није само то, ем си у помрчине, ем ти не стиже ништа за покој душе, ем те други не фермају. Долазили му син и сна', ал ништа. Људи били тол'ки пут за цабе. Рекла сам ји де је он крив за све и де не вреди шта му давају из руке, 'ел он то не-мож' да прими. Тако, то ти је велико зло. Видим га како седи у неком великом 'ладу, све с таквем ка' и он. Часне душе се не друже с таквема. Оне су на ове осветљене стране и оне се најлакше добијају.

Сад могу да гледам у које 'оћеш време, а могу и у празник, 'ел човек кад прође тол'ки пут, како да га врнеш, а и патим после кад то урадим. Турају ме на муке моји господари, зато никога не врћем. Е, овак' ја почињем с гледањем. Седнем оводе, окренем се куд сунце излази, запалим свећу, прекрстим се пред иконом и почнем да молим Света Марију, Свети Николу, Свети Андреју, Свети Стевана, Свети Ранбела... Кажем, молим ве зовите ми тога и тога, нека се јави његова душа на видело. Ако ми се одма' не јави, ја позовем јопет, па ако треба јопет, све док ју не нађу и доведу.

Постоје много грешне душе и оне се тешко проналазе, а и кад се нађу ништа не мож' да ми се види. Тако неки за живота оцеко запис и после месец дана стигне га проклетство и умре. Њигови нису 'тели одма' да ми кажу де он то урадио. Тек после, кад ја с'општим де ми га не дају, јел се изгледа налази у паклу, а мора да је направ'о неко велико зло, они признадоше. Рекоше „одсеко запис.” Дете, то ти је највећи греј, то је проклетство за целу кућу! Све оно шта се освети то је свето и у то не треба ники да дира. Иглу једну не смеш да мрднеш, ако је освећена. После тога долазе грешне душе за убиства и за остале грејове. Мислим, за крађу, за рад у светак, за пцовање, за лагање, за швалерацију... Кад реко швалерацију, неки Коста из Јабуковца долаз'о сваке недеље да „преграји” с њиговом неком швалерком, оном, ако си чуо

шта умрела кад побацила. Нека баба ју средила и ете ти шта направила. Направила да отиде младуница на она' свет. Е, та' Коста, тако, долаз'о ка' шта реко, често. Ја запалим свећу, прекрстим се и почнем да зовем, кад ете ти она, ка' да била ту закачена. Понеки пут се искидам од смеја, око њине разговора. Он ју питајује, 'ел се швалерише и там' а она му каже де има то кол'ко 'оћеш и овам', а сад има и време, 'ел ништа не ради. А њему дође чисто криво да не мож' да зна с ким се то виђа она там' и није му много јасно како се то ради там'. Ал' шта ћеш, била то велика љубав, па не мож' да се заборави лако. После обредио. Није ми долаз'о одавно. Сигурно нашо неку другу у селу. Боље живу нег' мртву. Прича баба свашта, 'ел тако, синко...

По неки пут ми се, тако, све лепо отвори, ка' год кад изиђем на ливаду. Све чујем и видим, чак и 'тичиће чујем како попевају у шумарице. Ту куд су ови шта нису згрешили, то ти је светлило, па пуно цвеће, па милина, а куд су ови протекли грешници, оно пустош и помрчина. Код њи' само нека мокра и студена иловача, нити ји сунце огрева, нити расте нека трава, ништа од ништа. Црни они, баш нагребусили. Понеки пут душу видим ка' човека, тако, ка' шта био за живота, а по неки пут се претвори у јагње, вилу, кучку, мачку... Ни мен' ми није јасно шта то има у мен' де могу да видим и чујем те духове. Није много важно кад је тај умро и одакле је. Кад ми се каже име и презиме и одакле је, онда је све готово. То ти је главна атреса. Ту има да га нађемо. Он мора да се јави, 'ел и он полага некому рачун за своје владање. Не мож' ни там како 'оћеш баш.

Мало дође незгодно, ал' и то се реши, кад у једном селу има људи с истем именом и презименом. Тад ји тражим по надимку, ако има надимак, а ако нема онда по имену оца и матере, па може и по године рођења. Мучим се свакојако, сам' да не врнем људе. Мора се. Ето, тако ја то гледам и помагам људ'ма, да бар кол'ко

тол'ко ублаже ту њину тугу и жалос'. За то шта
гледам ништа не тражим, али оно људи остав-
љају куј кол'ко оће. Нећу да кажем, сваки ми
остави по нешто, а ја кажем да то намене тому
кога траже, да се и њему види на онем свету.
Сад, не знам шта би ти још рекла, углавном то
је. . .”

По причању забележио
Златимир Пангић

Расцрпаве

Жарко Требјешанин

НАРОДНЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ: СОЦИЈАЛНО-ПСИХОЛОШКА АНАЛИЗА

Традицијске игре део су народне културе и у њима је кристализовано вековно искуство многих генерација, а посебно оно педагошко искуство које се показало погодним за подстицање социјалног развоја деце и култивисања њихових разноврсних способности. Игре обогаћују, осмишљавају живот деце и буде њихове животне радости, а истовремено подстичу и задовољавају потребе за чулним, моторичким и духовним задовољствима. Традиционалне дечје игре су битан део дечјег фолклора у којем су деца активни учесници и градитељи народне културе.¹

И овај део нашег народног блага, дечје народне игре, започео је да прикупља и описује Вук Караџић, а тај посао су наставили његови славни следбеници (Никола Беговић, Вук Врчевић, Милан Б. Милићевић, Лука Грђић Бјелокосић итд.).² Научно проучавање прикупљених игара (углавном анализа и класификација) са етнологског становишта започео је Тихомир Р. Борђевић. Он је уједно дао и прво упутство за прикупљање дечјих игара.³ После деценијама ду-

ге паузе, код нас се под руководством Ивана Ивића данас ради на систематском прикупљању, обради и психолошкој анализи наших традицијских дечјих игара у оквиру међународног пројекта стварања Светске антологије традиционалних дечјих игара (под покровитељством ОМЕР).⁴

Дечје игре имају извесну аутономију у односу на владајућу, званичну културу одраслих. Оне код учесника подстичу слободно, неспутано и често врло необично, неконвенционално понашање. У игри деца граде један свој, условни свет у којем су она господари и за који по својој вољи стварају правила понашања. Тај свет игре одвојен од збиљског, свакодневног света чврстим и лако уочљивим просторним и временским међама. Традицијске дечје игре у нашој сеоској култури најчешће се збивају на неком пољанчету, на делу земље омеђеном каменом или линијом уцртаном на земљи. А унутар овог издвојеног простора важе посебни закони и правила понашања. Игра је и у временском погледу одвојена од текућег свакодневног временског тока. Свака игра има неки свој почетак којим се сигнализира: „пажња, сада почиње игра”. Она затим, има свој ток са утврђеним секвенцама и, коначно, свој крај, тренутак када престаје игра и почиње збиља. Игра је, дакле, слободна, добровољна аутогелична делатност која се изводи унутар одређеног просторног и временског оквира, према правилима обавезним за све учеснике, а прати је снажан осећај напетости, радости и задовољства, као и свест да је она „нешто друго” него обичан живот, каже Хојзинга.⁵

Дечје традицијске игре као неодвојиви део народне културе носе на себи њен печат. У њима дете активно употребљава многе своје способности (моторичке, чулне, интелектуалне, језичке), испољава емоције (радост, нада, туга, срџба итд) и задовољава за одређену културу важне социјалне мотиве (нпр. потреба за дружењем, потреба за достигнућем, за агресивношћу, за љубављу, за признањем итд).

Велики број разноврсних народних игара могу се на различите начине разврстати, на пример с обзиром на место и време играња, с обзиром на пол и узраст учесника, затим с обзиром на циљ игре, на способности које игра захтева итд. Наш етнолог Тихомир Р. Борђевић дечје игре је класификовао на основу њихове улоге на следећих пет категорија: витешке игре, забавне игре, игре духа, игре за добит и орске игре.⁶ Витешке игре су оне „у којима се тежња за игром испољава тако да су телесни покрети намењени јачању или вежбању окретности тела или надметању у снази“ (то су нпр: „камена с рамена“, „скока јуначкога“, „халка“, „рвање“ итд). Забавне игре су „оне у којима се тежња за игром испољава тако, да су телесни покрети намењени искључиво забави играча“ (у ову категорију улазе игре: „прстена“, „квочке“, „продавати краву“, итд). У играма духа „место телесних покрета долази радња духа људскога“ (то су: „полеће—полеће“, „украдене јабуке“). Хазардне игре у којима је главни циљ добит, јесу „на новац у орасима“, „шарених јаја“ итд.⁷ Психолог Иван Ивић традицијске дечје игре према семиотичком критеријуму дели у ове две велике групе: игре функционалног вежбања (сензорног, психомоторног, језичког итд) и игре с правилима (са неком значајном семиотичком компонентом (игре представљања које укључују симболе, маке, различите улоге, симвлацију, метонимичка и метафоричка средства, итд).⁸

Овде се дечје народне игре разматрају са аспекта њихове социјализујуће функције, па ће у складу с тим критеријум разврставања бити социјално-психолошки. Наше народне дечје игре сасвим прикладно могу се разврстати у ове две велике групе: 1. *игре надметања* (агоналне игре) и 2. *драмске игре* (игре представљања).

Игре надметања су оне у којима се по извесним унапред одређеним правилима такмиче (у снази, лукавству, спретности, домишљатости итд) два појединца, две групе или појединац са групом. У овим играма углавном учествују старија

деца мушког пола, па су то „мсмачке” или „јуначке” игре. Најпознатије такве игре су: „банање”, „клис”, „купа”, „чулање” (Вук Караџић), „пити вино”, „лоптање”, „скока јуначкога” (Беговић), „ножања”, „робова”, „рвања” (Милићевић). За агоналне групне игре карактеристично је да игра обично има следећи ток: започиње арбитралном поделом на две групе (договор или срећа одлучују који ће учесник припасти којој групи), затим настаје надметање у виду напада и одбране или достизања неког циља (ово може имати више секвенци), следи проглашење победника и, коначно, кажњавање побеђеног. Цео циклус обично се понавља више пута, док играчи-ма не досади. У овим „мушким” играма изгледа често као да циљ игре и није толико победа колико управо кажњавање побеђеног (табора или појединца). Право кажњавања које се победом у игри заслужује има функцију награде. Казне су често врло неугодне, сурове, у виду било наношења физичког бола, било моралног деградирања побеђеног (или и једно и друго). Од физичких казни најчешће се појављују следеће: „пет удараца”, „одређен број чврга”, „пацке” итд. Морално деградирање и исмевање побеђеног је врло маштовито и разноврсно: нагрђивање „ручног имена”, „јахање” на леђима побеђеног, „гарављење” лица, захтевање да губитник „лаје око куће”, да тражи устима прстен по мекимама или по пепелу, вучење за нос побеђеног итд. За игре надметања карактеристично је веома брзо и релативно лако смењивање улога. Онај ко је надигран у једном кругу игре, већ у следећем може бити победник. Ни у једном познатом реалном друштву, не постоји таква социјална мобилност, тако лака и муњевита проходност из нижег у виши друштвени слој (и обрнуто), као у дружини која игра неку агоналну игру. У овим дечјим дружинама у току игре за неколико минута, само захваљујући сопственој спретности, умешности, снази или лукавству Трља постаје цар, ловац постане зец (и обрнуто), господар постане роб, а роб господар.

Драмске игре су оне у којима је главно представљање, симулирање нечег другог и играње извесних улога. У играма представљања и драматизовања учествују углавном мала деца, затим женска деца и групе мешовите по своме саставу. Најомиљеније такве игре су: „зец“, „како прсти говоре“, „зујање“, „лончића“, итд. У овим играма најважније је задовољство у извођењу, у самом глумљењу, које је и једини смисао игре. Овом типу игара страна је било каква агресивност или сурово кажњавање које је битан структурни део момачких, јуначких игара.

Дечје народне игре имају несумњиво огроман социјализацијски значај за дете које одраста и постепено улази у свет одраслих. Услов за улазак у овај повлашћени свет старијих, поштованих људи јесте познавање и прихватање правила друштвеног опхођења. То подразумева напуштање егоцентризма, разумевање групних норми и њихово усвајање као сопствених. Друштвене игре с правилима, игре надметања и мењања улога (од побеђеног до победника), представљају важно средство превазилажења егоцентризма и активног укључивања у групу. Такмичењем, надметањем са вршњацима у снази и вештини, дете стиче представу о себи и свом месту у групи. У игри дете развија своје психомоторне, интелектуалне способности и лични идентитет. Играњем различитих улога (поистовећивањем са оним што дете није) оно се персонализује, односно сазнаје ко је и шта све може. Игре надметања и представљања развијају код деце многе друштвено важне потребе: потреба за афирмацијом, потреба за дружењем, за постигнућем, за самопоштовањем, за естетским задовољством итд. Драмске игре, али и извесне агоналне игре подстичу социјалну интеграцију (хомогенизовање групе, подвргавање правилима заједничког понашања) и припремају дете за учешће у животу патријархалне заједнице.

У дечјим играма се на специфичан начин одражава структура и идеологија патријархалне, традицијске заједнице и њени циљеви социјали-

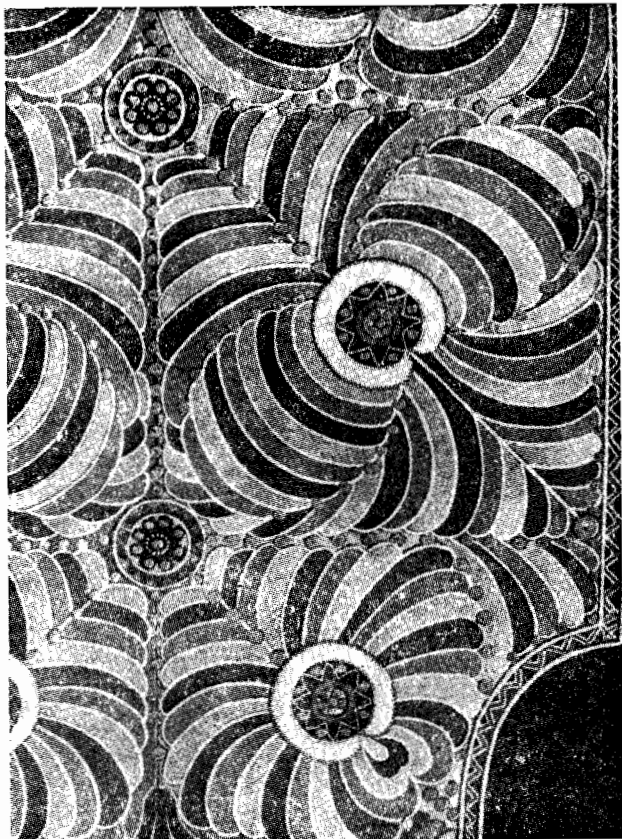
зације. Било би значајно подробно анализирати модел света и човека који народне игре посредују детету. Овде се то може учинити само у виду једне скице. Још је Вук добро запазио у којој мери наше игре изражавају дух ратничке културе. „Игре су у Црној Гори највише тјелесно вежбање, нпр. габање каменом у какав нишан, или бацање с рамена ко ће даље бацити, скакање, и слично томе; исто тако габање у нишан из пушака”.⁹ Игре у којима долази до изражаја психомоторна спретност оштрина и тачност чулног опажања, срчаност, увежбаност и снажан мотив за победом (а то су тзв. витешке игре) доминирају у нашем народу. Оне су и најбројније и најпопуларније. Ове агоналне игре у народу са снажном борбеном традицијом несумњиво служе, као што су то запазили неки етнографи, испробавању момачке снаге, хитрине и храбрости.¹⁰ Осим тога што се у њима читава група вршњака вежба у овладавању за ратовање потребним вештинама, оне истовремено имају и функцију одмеравања снаге међу појединцима унутар групе. Резултат надгорњавања у снази, брзини, вештини, лукавству и речитости добијен у игри служи као моћно средство стицања или губљења престижа у друштву, али уједно и као чинилац стварања представа о себи и подстицања мотива за постигнућем. У агоналним играма углавном учествују мушкарци, што још једном јасно показује колико полна стратификација има широк и снажан утицај на све видове друштвеног и културног живота патријархалне заједнице.

„Забавне” игре, односно игре замишљања, драмског представљања, углавном играју девојчице или мешовите групе дечака и девојчица. Оне су веселије, мирније, без грчевитог надметања и борбе за што бољи резултат. У њима је главно уживање у самој игри, а не у победи. Очигледно је да и дечје игре одражавају различите путеве социјализације дечака и девојчица. У играма представљања и играња улога, девој-

чице се вежбају да прихвате норму групног понашања, да се саобразе својој групи и да усвоје друштвене улоге прописане женским члановима заједнице. За разлику од јуначких игара у драмским долази до изражаја сасвим други склоп особина, способности и мотива, који чине: машта, психолошка проницљивост, сарадња, саосећање, вербална спретност, лукавост, потреба за естетским уживањем, за дружењем итд.

Традицијске игре су прилагођене дечјем узрасту, односно неке од њих играју се искључиво у најмлађем узрасту, друге су специфичне за касније детињство, а треће углавном играју момци и девојке. Најраније се јављају интеракцијске игре у којима се најчешће мајка (баба или нека друга старија жена) игра с малим дететом. У овим једноставним играма доминантна је невербална, физичка и емотивна комуникација, и мада могу у себи садржавати и неке вербалне формуле, песмице, бројанице итд, оне су за саму игру мање важне и само прате ову невербалну комуникацију. Њихова првенствена функција је сте да побуде пажњу и радозналост детета, да га забаве и развеселе. Једна од првих таквих игара је „ташење“. У овој игри мајка узме детињу ручицу и ударајући дланом о длан, пева му „ташин, ташин танана и свилена марама...!“ Дете од годину дана, па чак и млађе, после ове игре и само удара дланом о длан, тражећи на тај начин да му мајка пева ову песму. Сличне овој су и игре као што су „мири“, „сеје була брашно“, затим „хајде, хајде“ у којима се детету уз пригодне песмице обраћа пажња на његове прсте, руку, главу итд.

Код нешто старије деце која су већ проговорила, али још увек имају муке са правилним изговором и склапањем реченица, веома су популарне говорне игре. Ове веома разноврсне и забавне вербалне игре сведоче колику важност народ придаје развоју говора. Као својеврсне логопедске вежбе користе се бројанице, брзалице и песмице чији је једини смисао да деца извеж-

бају брз и тачан изговор. Оне су прилично тешке, односно тако су подешене „да ко не могне лепо да их изговори, он направи смешну збрку, која га исмеје, те се с тога добро чува да не погрешн“.¹¹ Тако, на пример, у једној игри тражи се од детета да каже девет пута „надушак“ ову брзалицу: „Прође девет попова кроз девет бобова, вели сваки поп: Дobar боб“. По сличном принципу изграђене су и следеће брзалице:

„Ремен — уз букву те јемљен” или: „Два мачка гредом греде, једном име кундрац, другом мако-кундрац: шиц кундрац, ћера те макокундрац”. Тачно изговарање неке од ових брзалица може служити као нека врста народног прототипа „ле-ста готовости” за полазак у школу. Дете чија се говорна компетенција проверава мора наду-шак да изговори: „Мој отац твоме оцу зуби ду-би, гувно поткопава”. Ако неко дете ово тачно, чисто и без замуцкивања брзо изговори, вели је-дан извештач из Црне Горе, онда је оно „добро за школу”!

На доцнијем узрасту, од пет до седам година, деца почињу да се играју драмских игара као што су „пчеле”, „зеца”, „мачке и миша” итд. На каснијем узрасту у доба позног детињства, као и у добу девојаштва и момаштва игре се све ви-ше деле на мушке и женске. Дечаци и момци играју своје јуначке, витешке игре, с једне стра-не, а девојчице и девојке своје забавне и драм-ске игре, с друге. Понекад се играју заједно и онда у њима често има елемената сублимираног, мање или више прикривеног социјалног набоја. Игре као на пример „слепи миш”, „лаун пасе”, „мост правити” итд. под плаштом игре допушта-ју физички контакт (додиривање, благо удара-ње, пипкање и сл.) између девојака и младића.

Све до сада речено указује на огроман педа-гошки, социјализацијски и психолошки потенци-јал скривен у, данас у многоне, заборављеним народним дечјим играма, који још увек није ка-ко ваља искоришћен.

Напомене

- ¹ Ivić, I. »The Fundamentals of the Projects«, у *Traditional Games and Children of Today*, ОМЕР, Belgrade, 1986, р. 19; Ивић, И. „Традиционалне дечје игре и савремена деца“, *Расковник*, 53—54, 1988, 95.
- ² Карацић, В. С. *Живот и обичаји народа српскога*, Просвета-Нолит Београд, 1987, 208—220; Беговић, Н. *Живот Срба граничара*, Просвета, Београд, 1986, 298—317; Врчевић, В. *Српске народне игре које се забаве ради по састанцима играју*, СУД, Београд, 1868; Милан, Б. Милићевић, *Живот Срба сељака*, Просвета, Београд, 1984, 224—259; Грбић-Бјелокошић Л. *Српске народне игре из Босне и Херцеговине*“, у *Српске народне игре*, СЕЗ, IX, Београд, 1907; Миодраговић, Ј. *Народна педагогија у Срба*, Београд, 1914.
- ³ Борђевић, Т. Р. „Српске народне игре“ (1907), *Наш народни живот*, том 4, Београд, 1984, 26—94.
- ⁴ Ivić, I. and Aleksandra Marjanović (Eds.) *Traditional Games and Children of Today*, 1986.
- ⁵ Huizinga, J. *Homo ludens*, Matica hrvatska, Zagreb, 1970, 44.
- ⁶ Борђевић, Т. Р. *исто*, 28—37.
- ⁷ Борђевић, Т. Р. *исто*, 28—33.
- ⁸ Ivić, I. »The Play Activities of Children in Different Cultures«, у *исто*, р. 86.
- ⁹ Карацић, В. С. *Црна Гора и Црногорци*, Просвета-Нолит, Београд 1987, 351.
- ¹⁰ Дучић, С. *Живот и обичаји Куча*, СЕЗ, XLVIII, СКА.
- ¹¹ Миодраговић, Ј. *исто*, Београд 1931, 341.

Биљана Сикимић

ШАКЉЕЦ МАКЉЕЦ И ШИЛЕ БИЛЕ У ЗАГОНЕТКАМА

У свом раду из далеке 1901. године Тихомир Борђевић¹ уочава „једну турску особину у српскоме језику”: она се, по њему, састоји у томе што се у турском језику извесна реч понавља, само јој се, кад се понови, ако почиње сугласником, тај сугласник мења у *м*, а ако почиње самогласником, онда просто добија на почетку једно *м*. Борђевић исту особину уочава и у нашем језику, али „никад у озбиљном смислу”. Истичући да „аналогија у језику игра видну улогу”, Борђевић сматра да су према овој турској особини постале аналогно и ове „ствари” у нашем језику и наводи неколико примера парних конструкција наших загонетака и разбрајалица.

Румунски лингвист А. Граур,² покушавајући да реши проблем „две међусобно римоване речи”, уочава њихову бројност у балканским језицима, и, као и Борђевић, констатује да друга реч у пару почиње словом *м*, а да би требало занемарити све примере у којима друга реч у пару не почиње овим словом (рум. *terchea-berchea, tura-vura*). Запажа да су овакве конструкције изразито бројне у загонеткама, али да „њихово значење није сасвим јасно” (наводи румунске примере: *aure-maure, chichiri-michiri, chirchiriță-mirchiriță, terică-merică, tangăr-mangăr*). О пореклу овако творених парова, Граур закључу-

је да је у питању „природан феномен” који се налази у сваком језику, а пре свега се дугује деци. Међутим, разматрајући ову појаву у Балканском ареалу, на примерима из арумунског и бугарског језика (истина не на лексици из загонетака), закључује да ова појава на Балкану није превише стара, па је „вероватно да се ради о утицају неког другог балканског језика”, упућујући на турски као на полазну тачку.

У којој мери ову појаву можемо сматрати турским утицајем, најбољи путоказ је рад С. Петровић³ о парним речима и понављањима у српскохрватском језику. За парне конструкције чији други део представља измењену варијанту прве речи и нема самостално значење аутор предлаже термин *понављање са модификацијом*. Мокриенко⁴ овакве облике у руском језику третира као чисто римоване номинативне фразеологизме, запажајући њихову раширеност у народним говорима, али не истражује посебно њихову функцију у загонеткама.

Полазећи од српскохрватских народних загонетака, покушаћемо да покажемо раширеност оваквих парних конструкција, са једне стране у словенским језицима, а са друге у суседним језицима на Балкану. Због обиља материјала одлучили смо се за модел загонетке о „лову” са више скривених денотата: у српскохрватским загонеткама овог типа присутна су најчешће два скривена денотата: „онај који лови” и „објекат лова”, на пример:

Шига мига, путем каса,
шаин паин на тртићу чучи,
те му вели шига мига,
ходи овамо, шаин паин,
да се почупамо. (мачка и миш)⁵

или:

Испод пута шабалаба,
извиш пута шиглемигле. (овца и вук)⁶

Загонетке са овом структуром имају различите одгонетке (миш и мачка, овца и вук, жир и свиња, нпр), а у неким од њих се не јавља понављање са модификацијом као паремиолошка номинација за оба денотата. Бројне су и варијанте са оваквом структуром у којима уопште нема парних конструкција, а сличну слику пружа и материјал из других словенских језика. На материјалу руских, пољских и украјинских загонетака, Волошкаја⁷ као један од типова структуре загонетака са изведеном номинацијом издваја „причу о догађају у коме учествује неколико учесника, названих изведеним номинацијама-заменама, а које треба препознати да би се решила загонетка”, имајући у виду ситуацију „лова” са неколико учесника: „онај који лови”, „објекат лова”, „сведок лова”, „спасилац” итд. Мокиенко⁸ је употребио загонетку ове структуре да би илустровао како се „у руским народним загонеткама специјално користе 'тамне речи' за веће кодирање смисла одгонетке”.

Постоје и други типови загонетака са више скривених денотата, нпр. онај у коме једна особа тражи од друге да јој пошаље/донесе неку ствар. И овде се за именовање неког од денотата, а најчешће за денотат „нека ствар”, често користи парна конструкција:

Поручује домадар домадарици:
пошљи мени тисли мисли,
пале су ми мрке челе
на пљешивац. (вршач)⁹

или:

Донесите шетље петље,
јер осташе шиње миње
на попове њиве. (вреће за жито)¹⁰

Лексичко понављање са модификацијом у загонеткама са ситуацијом „лова” у српскохрватским загонеткама јавља се у следећим варијантама (правопис као у оригиналу):

— за денотат „онај који лови“: *шига мига*¹¹, *шиги миги*¹², *шиго миго*¹³, *шигу мигу*¹⁴, *шиглемигле*¹⁵, *шигле мигље*¹⁶, *шиле-биле*¹⁷, *шара-вара*¹⁸, *шурри пури*¹⁹, *путель вргель*²⁰, *саћи паћи*²¹.

Исти денотат у руском²²: *шуру-муру*, пољском: *sołdy-bołdy*,

украјинском: *шайда-байда*, *шурда-бурда*, *штрики-брики*, *шайда манда*.

У румунској загонечи исте структуре: *сіосеа-босеа*²³.

— у српскохрватским загонеткама денотат „објекат лова“:

*шабалаба*²⁴, *шаж бај*²⁵, *шаја баја*²⁶, *шаин паин*²⁷, *шаго-баго*²⁸, *шако бако*²⁹, *шакљец-макљец*³⁰, *шатић-багић*³¹, *шаћ паћ*³², *шићи вићи*³³, *шићу пићу*³⁴, *шићи кићи*³⁵, *иће миће*³⁶, *цици мици*³⁷, *цаје маје*³⁸.

Исти денотат у руском: *чики-брыки*, *далда-балда*,

пољском: *skiki-bryki*,

украјинском: *штрики-брики*.

У бугарској загонечи исте структуре: *гънда мънда*³⁹, и на крају, у горе наведеној румунској: *сіоасили*, *боасили*.

Ван наведених сложених структура са више скривених денотата, у загонеткама балканских народа лексичка понављања са модификацијом срећу се сразмерно често. Овде ћемо навести само примере када је ова конструкција у функцији скривеног денотата:

— у турским загонеткама: *alaca bulaca*⁴⁰ и *hökkük tökkük*⁴¹, док парна конструкција из турске загонетке:

azara nazara,

*ölüyü korlar mezara...*⁴² има другачију функцију.

— у албанским загонеткама: *ektimes*, *pektimes*⁴³, или *alollua*, *dollollua*⁴⁴. Више примера се среће за другачију функцију, нпр. *hylyvek*, *bylyvek*⁴⁵, *arolinga*, *torolinga*⁴⁶ или *ricidum*, *cicidum*⁴⁷ итд.

— у арумунским загонеткама: *harca*, *farca*⁴⁸, *utură butură*⁴⁹; у другачијој функцији: *ciri-viri*⁵⁰ или *cirka-firka*⁵¹.

— у румунским загонеткама: *uciu-ducii*⁵² или већ раније наведени *cioacili boacili* и *ciosea-bosea*.

Рајко Бурић у својој антологији ромских загонетака бележи парну конструкцију *Hiki Piki* у функцији скривеног денотата и покушава да је објасни као изведену из неке мање познате речи која значи „бости”⁵³.

До сада наведени примери показују да се у лексичким понављањима са модификацијом често јавља *m* на почетку другог дела пара, али то ни издалека није правило. Почетна тачка за разматрање ове врсте лексике је њена функција у одговарајућој загонети: најједноставнији је случај када се парна реч користи за означавање скривеног денотата. Нешто је сложенији случај када је понављање са модификацијом у загонеткама очигледно ономатопејске природе и са другачијом функцијом. Примери из балканских језика овде су само побројани издвојени из контекста, а њихова анализа захтевала би и анализу сваке загонетке посебно. За тај проблем аутори корпуса турских загонетака само су навестили једно од могућих решења: „често је први ред (загонетке) просто понављање речи са којом се римује у следећем реду”⁵⁴. Слично је и са нашом загонетком: *Ошуљ дошуљ* у наше девојке сто *кошуљ* (кокош)⁵⁵, где би се оваква конструкција загонетке могла поредити са турском и где прве речи које чине пар служе само као рима за: *кошуљ*. Сличну структуру бележи и Стојкова у бугарском: *Осушен, досушен, тридевет кожушен* (лук), констатујући да се ради о речима без смисла, које су овде употребљене само као рима⁵⁶.

Мада Волоцкаја закључује да је номинација увек детерминисана својствима денотата⁵⁷, наши примери показују управо супротно. Неки истраживачи загонетака покушали су да у појединим случајевима покажу семантичку мотивацију, али је то у већини случајева практично немогуће доказати⁵⁸. Волоцкаја констатује да паремиолошке номинације могу да мењају места (што је јасно

уочљиво код загонетака са неколико скривених денотата), а то је доказ више за њихову семантичку произвољност и немотивисаност. Звучна експресивност оваквих конструкција указује на скривени денотат, па нека додатна семантичка мотивација није ни потребна. Лексичка понављања са модификацијом у загонеткама не могу се посматрати ван контекста, а права димензија сваког појединачног проблема добиће се тек реконструкцијом првобитног текста одговарајућег модела загонетке.

Напомене

- ¹ БОРБЕВИЋ, Т. Једна турска особина у српском језику, *Караџић* III/11, Алексинац 1901, 225—227.
- ² GRAUR, A. *ETIMOLOGII ROMINEȘTI*, București 1963, 18—23.
- ³ ПЕТРОВИЋ, С. Парне речи и понављања турског порекла у српскохрватском језику кроз разне језичке нивое, *НССУВД XXI*, Београд 1991. (у штампи).
- ⁴ МОКИЕНКО, В. М. *Славянская фразеология*, Москва 1989, стр. 190.
- ⁵ ВУКОВИЋ, М. *Сбирка загонетака*, Запреб 1890, стр. 77.
- ⁶ ЗОВКО, И. Загонетке *ЗНЖО XXVII*, 1930, стр. 154.
- ⁷ ВОЛОЦКАЈА, З. М. Связь структуры и семантики загадок со словобразованием (на славянском материале), *Етнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора I*, Москва 1988, стр. 131—133.
- ⁸ МОКИЕНКО, В. М. *Образы русской речи*, Ленинград 1986, стр. 67.
- ⁹ НОВАКОВИЋ, С. *Српске народне загонетке*, Београд 1877, стр. 25.
- ¹⁰ ЛОПИЧИЋ, М. Народне загонетке, *Луча* 1898, стр. 149.
- ¹¹ ОБРАДОВИЋ, М. Збирка српских народних загонетака из Босне, *Просветни гласник XVI*, 1895, стр. 14.
- ¹² ЛОПИЧИЋ, С. Народне загонетке, *Луча*, 1896, стр. 567.
- ¹³ МИЛЕУСНИЋ, С. Збирка речи из Слобоштине за РСАНУ (у грађи за РСАНУ).
- ¹⁴ БОВАН, В. *Народна књижевност Срба на Косову, народне загонетке*, Приштина 1890, стр. 121.
- ¹⁵ ЗОВКО, И. *op cit.* стр. 154.
- ¹⁶ НОВАКОВИЋ, С. *op cit.* стр. XXII.
- ¹⁷ НОВАКОВИЋ, С. *op cit.* стр. 105.
- ¹⁸ КРАЈИШНИК, Б. Српске народне загонетке, *Луча*, 1897, стр. 332.
- ¹⁹ ОБРАДОВИЋ, М. *op cit.* стр. 14.
- ²⁰ ОБРАДОВИЋ, М. *op cit.* стр. 14.
- ²¹ ЗОВКО, И. *op cit.* стр. 155.
- ²² Руски, украјински и пољски примери наведени су према ВОЛОЦКАЈА, З. М., *op cit.* стр. 132.
- ²³ NIJLOVEANU, I. *Poezii populare românești II*, București 1989, стр. 407.
- ²⁴ ЗОВКО, И. *op cit.* стр. 154.
- ²⁵ НОВАКОВИЋ, С. *op cit.* стр. 202.
- ²⁶ ВУКОВИЋ, М. *op cit.* стр. 76.
- ²⁷ НОВАКОВИЋ, С. *op cit.* стр. 127.
- ²⁸ МИЛЕУСНИЋ, С. *op cit.*
- ²⁹ ЛОПИЧИЋ, С. *op cit.* стр. 567.
- ³⁰ НОВАКОВИЋ, С. *op cit.* стр. 105.
- ³¹ КРАЈИШНИК, Б. *op cit.* стр. 332.
- ³² ОБРАДОВИЋ, М. *op cit.* стр. 14.
- ³³ ОБРАДОВИЋ, М. *op cit.* стр. 14.
- ³⁴ ОБРАДОВИЋ, М. *op cit.* стр. 14.
- ³⁵ НОВАКОВИЋ, С. *op cit.* стр. 202.

- ³⁶ БОВАН, В. *op. cit.* стр. 61.
- ³⁷ ЗОВКО, И. *op. cit.* стр. 155.
- ³⁸ БОВАН, В. *op. cit.* стр. 121.
- ³⁹ СТОЙКОВА, С. *Български народни гатанки*, София 1970, стр. 140.
- ⁴⁰ БУКАНОВИЋ, М, РАЈКОВИЋ, Љ, *Türk bilmeceleri, турске загонетке*, Београд 1980, стр. 134.
- ⁴¹ БУКАНОВИЋ, М, РАЈКОВИЋ, Љ. *op. cit.* стр. 70.
- ⁴² БУКАНОВИЋ, М, РАЈКОВИЋ, Љ. *op. cit.* стр. 106.
- ⁴³ TRNAVCI, H, ČETA, A. *Kashelasha shqipe, albanske zagonetke*, Београд 1981, стр. 80.
- ⁴⁴ ТРНАВЦИ, Х, ЧЕТА, А. *op. cit.* стр. 114.
- ⁴⁵ ТРНАВЦИ, Х, ЧЕТА, А. *op. cit.* стр. 86.
- ⁴⁶ ТРНАВЦИ, Х, ЧЕТА, А, *op. cit.* стр. 88.
- ⁴⁷ ТРНАВЦИ, Х, А, ЧЕТА, *op. cit.* стр. 110.
- ⁴⁸ NASTEV, B. *Angăçitor armăneaște, aromunske zagonetke*, Београд 1980, стр. 74.
- ⁴⁹ НАСТЕВ, Б. *op. cit.* стр. 22, уз ауторово тумачење да се ради о алитерацији која вероватно треба да подражава шум воде, стр. 79.
- ⁵⁰ НАСТЕВ, Б. *op. cit.* стр. 32, што аутор збирке с правом тумачити као ономотопеју ластавичиног цвркута.
- ⁵¹ НАСТЕВ, Б. *op. cit.* стр. 62.
- ⁵² NIJLOVEANU, I. *op. cit.* стр. 409.
- ⁵³ БУРИЋ, Р. *Romane garadine alava, ромске загонетке*, Београд 1980, стр. 26 и 77.
- ⁵⁴ BAŞGÖZ, I, TIETZE, A. *Bilmecce: A Corpus of Turkish Riddles*, Los Angeles 1973, стр. 20.
- ⁵⁵ ОБРАДОВИЋ, М. *op. cit.* стр. 8.
- ⁵⁶ СТОЙКОВА, С. *op. cit.* стр. 70.
- ⁵⁷ ВОЛОЦКАЯ, З. М. *op. cit.* стр. 130.
- ⁵⁸ У варијанти *пугељ вртељ* други део понављања са модификацијом паретимолошки се наслања на глагол *врети* ти јер је скривени денотат „мачка”.

Љиљана Гавриловић
Мирјана Менковић

ОДЕВАЊЕ У ФУНКЦИЈИ ПОЛНОГ МОРАЛА

Статусна категоризација жена у патријархалним заједницама видљиво је означена ношњом, што је битно за одржавање важеће сексуалне етике и стабилности локалне заједнице. Расположива грађа о одевању Албанки из Метохије пружа делимичне податке о означавању појединих, специфичних статуса, док се означавање уобичајених статуса мора потврдити даљим прикупљањем релевантне грађе.

Жена, статус, полна улога, ношња, грађа

Идеални модел функционисања патријархалног друштва о коме се најчешће расправља у стручној литератури, формиран је углавном на исказима припадника патријархалног културног миљеа, и одражава идејни ред, односно систем вредности, идеја, веровања и представа о идеалним обрасцима и принципима деловања унутар постојеће друштвене структуре. Идеални модел представља образац схватања које појединци из окриља патријархалног друштва имају о себи и друштвеној стварности око себе и битно је различит од реалног модела који функционише у пракси. Реални модел, неопходан за истинско разумевање односа унутар патријархалних заједница могуће је утврдити на два начина:

--- прикупљањем података о феноменолошком реду, односно о појединачним појавама, понашањима и догађајима, који најчешће произилазе

из идеалног реда, али и одступају од њега — анализом „граничних случајева”, односно правила понашања која постоје унутар самог идеалног модела, а регулишу односе и појаве које могу да наруше његово функционисање, не толико у пракси, јер он у пракси и не функционише у потпуности, колико у свести појединаца, који не могу да прихвате одступања од идеалног модела, јер то битно угрожава њихово схватање света.

Основу вредносног система на коме почива идеални модел организације патријархалне заједнице (како породице као основне друштвене групе, тако и односа између породица у оквиру рода или родова), чине равноправност, заједништво и сарадња¹, па би, према таквом моделу, патријархална друштвена организација била практично бесконфликтна, а појединци унутар ње неагресивне и неауторитарне личности, срећне и задовољне у заштитничком окриљу заједнице.

Место појединца у оквиру патријархалног друштва, односно локалне заједнице, прецизно је дефинисано његовим статусом (пре свега у оквиру породице) који проистиче из полне и старосне групе којој припада. Како одређени статус подразумева одређени вид понашања и самог појединца и његове околине према њему, статуси захтевају јасна спољна обележја. Основни начин спољног означавања статуса представља одевање, с тим што у свакој локалној заједници постоје правила о начину коришћења одеће у означавању појединих статуса. За означавање се користе поједини одевни предмети (њихова свакодневна или повремена употреба, или, чак, забрана ношења), начин чешљања, употреба одређених боја, карактеристична орнаменти-ка и сл.

Статусне категорије далеко су јаче изражене и означене у оквиру женске популације, што значи и ношње, јер оне означавају и полну улогу, односно сексуалну доступност појединих ка-

тегорија жена у оквиру локалне заједнице. У оквиру мушке популације, па и ношње, разлике су мање, јер нема прецизног дефинисања полних улога у оквиру социјалних и генерацијских група мушкараца, односно за њих не постоји забрана ступања у сексуалне односе пре или ван брака. Разлике у одевању, у овом случају, своде се на означавање пунолетства (најчешће ношењем оружја) или, евентуално, на означавање посебних статуса у оквиру читаве заједнице (старшина и сл).

Испитивање женске ношње у контексту статусних категорија, односно полних улога до сада у нашој етнологији није рађено, мада је оваква врста анализе неопходна како због разумевања порука које ношња преноси члановима локалне заједнице, тако и због схватања функционисања социјалних односа²). Статусна категоријација жена изражена ношњом, односно периоди живота које видно обележава употреба појединих одевних предмета, изгледала би у патријархалној заједници овако:

I девојчица

II девојка —

1. неиспрошена

2. испрошена

III невеста

IV удата жена

V удовица

VI распуштеница

1. са правом поновне удаје

2. без права поновне удаје

VII неудата мајка

VIII тобелија

1. завет са неограниченим временом трајања

2. завет са ограниченим временом трајања

а. до пунолетства мушког члана породице

б. до умира крвне освете

Прва четири статуса обележавају одређени биолошки и социјални ред, последња три статуса представљају одступање од социјалног реда, а

статус удовице припада социјалном, али може да одступа од биолошког реда. Поред тога, првих пет статуса у потпуности припада идеалном моделу социјалних односа, док су последња три „гранични случајеви”, нежељени у оквиру идеалног модела, али реално постојећи, па је њихово означавање утолико значајније.

Албанска локална заједница на Косову и Метохији, је, због релативне затворености и одржавања традицијске друштвене структуре, погодна за испитивање статуса у овом смислу, па смо се због тога усредсредили на анализу прикупљене грађе о албанској женској ношњи из Метохије (чланци, монографије, грађа за Етнолошки атлас Југославије³). Инсистирање на одржању идеалног модела патријархалне заједнице потврђено је прикупљеном грађом о социјалној структури и обичајноправном регулисању односа унутар заједнице⁴, па се може претпоставити да је ту у потпуности одржан и идеални модел традиционалног односа између полова, који управо захтева прецизно дефинисање женских статуса, и њихово означавање. Због тога ћемо овде говорити о традиционалном полном моралу, као регулатору односа између полова, и његовим импликацијама на женско одевање, иако је термин морал овде непрецизно коришћен, јер се у традиционалним културама овог типа односи између полова регулишу пре свега стидом, дакле спољном принудом, а не грижом савести, односно унутрашњом принудом, што је битна карактеристика морала⁵. Како су односи између полова чврсто структурирани, а полне улоге дефинисане статусом, означавање полне улоге жене била би једна од примарних функција ношње.

I—II Полне улоге девојчице и девојке се практично подударaju, али им се статус разликује због биолошке, односно старосне разлике. Девојчице, које су биолошки недорасле за сексуалне односе и репродукцију, немају изражену полну улогу (деца се, без обзира на пол, третирају слично, осим што се социјализацијом при-

премају за касније преузимање одговарајућих улога), због чега ни ношња не означава посебно њихов статус. Девојке, које су дорасле за репродукцију, без обзира да ли су испрошене или не, сексуално су табуисане, а ношња би морала да изрази разлику између ове две категорије у смислу: изабрана (не могу да се оженим њом) и неизабрана (могу да се оженим њом).

III Статус невесте подразумева преузимање полне улоге жене у оквиру идеалног модела. Ступање у брак је заправо друштвено санкционисани почетак нормалног сексуалног живота жене. Како овај обред прелаза, поред промене полне улоге, подразумева и низ других промена (промена култа, социјалног статуса у ужем смислу, почетак репродукционог периода и др), ношња невесте се битно разликује од ношње карактеристичне за остале статусе, и подразумева читав низ јасно уочљивих знакова, који, поред означавања промене статуса, најчешће имају и анотропејску функцију.

IV Потпуна полна улога жене у идеалном моделу, остварује су у оквиру статуса удате жене, који се поклапа са најдужим периодом живота и обухвата време од удаје, преко времена фертилитета, до смрти. Овај статус није посебно означен ношњом, односно, ношња тог статуса се носи најдуже током живота и највећи број жена је управо у том статусу, па се због тога та женска ношња у досадашњој литератури обично назива традиционалним женским костимом.

V Удовице се, поново, налазе ван нормалне полне улоге, што може да се поклопи са периодом престанка фертилитета, али и не мора. У Метохији је статус удовице означен црном бојом костима као доминантном (оглавље или цео костим).

Сматрамо да је овде потребно изнети кратак преглед до сада прикупљене грађе и указати на њену, евентуалну, потпуност, односно непотпуност. Како је већ наведено, ових пет статуса припада идеалном моделу социјалних односа, па би стога било логично да као такви буду лако пре-

познатљиви, што значи — прецизно и детаљно забележени и описани. У контексту разматрања ношње као ознаке статуса, а тиме и полне улоге жене, прикупљена грађа би морала да да одговор на два питања:

1. на који начин и који одевни предмет конкретно (или можда боја или орнамент одевног предмета) означавају статусне категорије, што значи како се и кад преузимају у оквиру обреда прелаза из једне категорије у другу и

2. да ли је санкционисање одступања од полног морала, односно нарушавања идеалног модела односа између полова и сексуалне етике, означено употребом или забраном употребе одређених одевних предмета (који, које боје, са каквом орнаментиком).

Расположива појединачна грађа и монографије, на жалост, не дају комплетан одговор ни на једно од ових питања. Могуће је указати на две врсте радова:

— први, најбројнији, баве се простим набрајањем делова „женске одеће”, која је најчешће истргнута из историјског контекста, без прецизније формулисане временске основе настанка и трајања. Стога се дешава да аутори у једном истом раду потпуно различитим терминима означавају исти одевни предмет, чиме се смисао битно мења, а радова, који су у контексту онога што сами желе да докажу, без неопходне критичке анализе целог рада. Реално је претпоставити да се такви побројани делови женске одеће односе на ношњу која означава статус удате жене, јер је то статус који, у идеалном моделу традијског друштва, најдуже траје и подразумева убичајену полну и репродуктивну улогу жене. Како се та ношња појављује у највећем броју случајева, она је углавном дефинисана као „традиционални костим”. За то дефинисање коришћени су и сачувани делови ношње, за које се може претпоставити да су припадали свечаној одећи, било да су се нашли у музејским збиркама, где је обликовање било битан критеријум за сакупљање, или код припадника локалне за-

једнице (ако је то тачно, каква је била свакодневна традиционална одећа?);

— друга врста радова задржава исти принцип навођења делова одеће, без обзира на статус, с тим што се сви појединачни делови костима провлаче кроз историјске етапе, односно посматра се њихова генеза. Најчешће нема подробнијег објашњења због чега су одређене временске дистанце узете као карактеристичне и преломне за један одевни предмет или цео костим, али се претпоставља да се ради о временским интервалима у оквиру којих је дошло до значајних промена које су проузроковале и промену одеће.

Рукописна грађа Архива Етнографског музеја у Београду прикупљена за потребе Етнографског атласа Југославије, садржи податке о одећи и ношњи уопште, основној женској одећи, женској горњој одећи и обући. У потпуности недостају подаци о прегачама и појасевима, женској одећи од крзна, коси, оглављу и покривању главе. Из питања о женској ношњи уопште, за коју се поново може претпоставити да представља ношњу удате жене, издваја се питање о означавању жалости, које подразумева и статус удовице. Међутим, нема података (ни питања) о томе да ли је иста одећа жене у жалости различитих старосних категорија, да ли удовице задржавају неко обележје у ношњи и после периода жалости и сл. Једини закључак који може да се изведе из ових података је да жену у жалости означава црна боја (мараме или целог костима). Осталих питања о означавању појединих статуса ношњом нема. Поред тога, највећи број одговора на питања из Упитника је потпуно непрецизан и непотпун, што, наравно, снижава употребну вредност прикупљене грађе.

Из анализе постојеће грађе види се да она не може да послужи за утврђивање означавања статусне категоризације жена ношњом, па због тога нисмо у могућности да, без комплетне ревизије материјала и нових истраживања, потвр-

димо претпоставку да су, и како су, поједини статуси и полне улоге Албанки у области Метохије означене одећом.

Када су у питању статуси који се могу третирати као „гранични случајеви”, расположива грађа пружа невелик број прецизнијих података.

VI Статус распуштенице битно се разликује у зависности од тога да ли има право на поновну удају или не. Може се претпоставити да распуштенице са правом преудаје могу имати неки део одеће који их означава као доступне за склапање брака, о чему у грађи нема података, али то и није неопходно, јер о њиховој удаји, најчешће чак и данас, одлуку доносе отац, стричеви или браћа. Распуштенице без права преудаје, односно оне које су мужеви отерали због прељубе или крађе у кући, по правилу су обавезне и да се заветују да се више неће удавати (варијанта тобелије са трајним одрицањем од права). Мада тај завет није јаван и служи само као потврда договора између породица жене и њеног бившег мужа, њен статус је означен шишањем косе а подразумева дозволу за кретање у мушком друштву, што имплицитно претпоставља и прећутну дозволу за наставак сексуалног живота.

VII Статус неудате мајке подразумева изричиту забрану ношења девојачке ношње или њених делова. Тиме је јасно изражена разлика између девојке која је, ступањем у предбрачне сексуалне односе који се због рођења детета не могу прикрити, јавно прекршила норму идеалног модела односа између полова, односно полног морала локалне заједнице, и осталих из њеног дотадашњег статуса. Преузимање одеће удате жене означава је као жену у фертилном периоду, која може да склопи брак, па је њен статус практично сличан статусу распуштенице са дозволом преудаје.

VIII Статус тобелије такође обухвата две категорије. Девојке које се трајно одричу права на удају, а тиме и своје нормалне полне и социјалне улоге у друштву, добијају статус мушког члана заједнице, и, у складу са тим, преузи-

мају комплетну мушку ношњу, чиме се у потпуности, и на најочљивији начин, означава промена статуса.

Означавање девојке која се привремено одриче права на удају зависи од разлога давања завета. Оне које се одричу права на удају до пунолетства мушког члана породице третирају се најчешће као жене, а статус им је означен шишањем косе и ношењем делова мушке одеће (најчешће само капа), док се девојке које се заветују да би, за време трајања кућног притвора, односно до умира крвне освете, могле да обављају привредну делатност за своју породицу, третирају такође као жене, али им се ни одећа не разликује од уобичајене девојачке.

Различито означавање појединих типова тобелија последица је великих разлика у статусу, који, практично, зависи од степена и дужине одрицања — највиши статус имају девојке које су се трајно одрекле удаје без обзира да ли из личних или породичних разлога, док је статус привремено заветованих девојака нижи и то у пропорцији са претпостављеним трајањем завета, односно могућношћу да се по престанку разлога за одрицање од удаје, брак ипак склопи (логична је претпоставка да ће кућни притвор због дуга крви трајати краће од периода одрастања најближег мушког сродника, иако то не мора да буде тачно).

Граба на основу које се може говорити о означавању одевањем статуса који припадају „граничним случајевима” у оквиру идеалног модела традицијских односа, забележена је управо зато што су ови статуси последица одступања од важећег, традиционалног пуног морала, па су, као изузеци од правила, упадљиви. Начин њиховог означавања потврђује да сваки статус мора бити видљиво, дакле пре свега ношњом, означен, јер је то битно за одржавање важеће сексуалне етике у функцији постојања равнотеже унутар традицијске локалне заједнице. То је за остале, уобичајене, статусе неопходно потврдити даљим прикупљањем релевантне грабе.

Напомене

¹ Д. Рихтман-Аугуштин, *Структура традицијског мишљења*, Загреб 1984.

² М. Прошић-Дворнић, *Покушаји реформи у одевању у Србији током XIX века и почетком XX века*, Градска култура на Балкану, Зборник радова Балканолошког института САНУ 2, Посебна издања 36, Београд 1988, 181—182.

³ Подаци се налазе у Архиву рукописне грађе Етнографског музеја у Београду.

⁴ Радови Милутина Бурчића, Миленка Карана и других аутора који су се бавили обичајним правом и социјалном организацијом код Албанаца на Косову и у Метохији.

⁵ Р. Лукић, *Социологија морала*, Београд 1982, 157—158.

Љубинко Раденковић

МЕБУРАТНИ ЧАСОПИС „ЛЕТОПИС ТИМОЧКЕ ЕПАРХИЈЕ“

Тимочка епархија основана је 1833. године, а следеће године је посвећен њен први епископ, Доситеј Новаковић. Од оснивања, па до 1842. године, седиште епископа је било у Зајечару, а затим у Неготину, да би касније било поново враћено у Зајечар. Ова епархија је обухватала четири округа тадашње Србије: алексиначки, гургусовачки, крајински и црноречки. Имала је толико и протопрезвитерата: алексиначки, гургусовачки, неготински и зајечарски. Године 1886. Тимочка епархија је укинута, али је већ 1890. поново обновљена, у нешто ужем простору.

Оснивањем епархије, Тимочки крај је добио чвршћу духовну везу са српском матицом, а преко Београда он је постао ближи европским токовима културе. Овим је пресечена веза културних и других утицаја који су у време турске власти ишли преко Софије и Видина.

Значај свештенства Тимочке епархије у формирању националне свести код становништва овог краја схватио је и бугарски окупатор у првом светском рату, па је 1915. године, после повлачења српске војске, на превару похватио и побио скоро све виђеније свештенике из тимочких насеља.

Једна од делатности Тимочке епархије, која има шири културни значај, јесте издавање часописа под називом *Летопис Тимочке епархије*.

Овај годишњак је почео да излази у Зајечару 1923. године, а завршно са 1932. објављено је 10 свезака. Године 1934. Књижевни фонд Тимочке крајине из Зајечара, као издавач, објавио је у Сремским Карловцима књигу под називом *Споменица Тимочке епархије 1834—1934*, која је у исто време и замена за 11. и 12. свеску *Летописа* (за 1933. и 1934. годину). Наредне, 1935. године у Зајечару је почео да излази лист *Гласник епархије Тимочке*, који се појављивао два пута месечно све до 1941. године. Уредник и *Летописа* и *Гласника* био је протојереј Драгиша Милетић, председник Духовног суда Тимочке епархије од 1921. године. Он се јавља и као писац краћих прилога у овим гласилима, који обично имају моралистички садржај. Превео је и објавио неколико текстова с француског језика.

Покретање *Летописа* везано је за долазак новог епископа Тимочке епархије, др Емилијана Пиперковића. На ову дужност Пиперковић је дошао из Сремских Карловаца, где је био професор богословије. Када је посвећен за епископа имао је 36 година и солидно образовање. Родом је са Косова (из Лишљана), а гимназију и богословију завршио је у Грчкој. Прилози које је он објавио у *Летопису*, а углавном се тичу црквене историје, врло су концизни и чињенички добро поткрепљени.

За време десетогодишњег излагања, у *Летопису* је своје прилоге објавило више од 40 аутора, углавном црквених лица. Са по једним краћим текстом јављају се и две жене: Милева Живковић и Никосава Николић. Међутим, један од главних сарадника овог часописа био је Маринко Станојевић, директор гимназије у Зајечару и писац већег броја етнографских и дијалектолошких радова.

За *Летопис* се не може рећи да је имао чврсту уређивачку концепцију, али је имао одређену физиономију. Једина стална рубрика била је она у којој су објављиване службене белешке, а често је објављивана и хроника делатности Епархије. И ови прилози су од значаја, јер они

ЛЕТОПИС
ТИМОЧКЕ ЕПАРХИЈЕ

Ти венчаваши годину, Господе,
Твојом благошћу. (Пс. 64, 12.).

ЗАЈЕЧАР
1923.

из црквеног угла одсликавају живот на овом простору. Тако се у једном прилогу из ове рубрике, са жаљењем описује слаб одзив сељака из једног сокобањског села приликом посете епископа њиховој цркви, и како су ти исти сељаци били укорени од стране овог црквеног достојанственика, јер су на споменику жртвама рата укорили Бога што им је узео пре времена децу. Према запису хроничара ове посете, на споменику у селу Врмца били су уклесани ови стихови:

„Потужили отац, синак, сеја,
Љуба а највише мајка стара:
Големи су моји јади,
Самоћа ми срце пара,
А бог ево шта уради,
Послао је вечној кући,
За спас отаџбине,
Мога срца пород млади,
Јато вечних сирочади!”

(ЛТЕ, IV, 1926, стр. 74)

И у неким другим узгредним напоменама често се може много сазнати о народном животу овога краја између два рата. Тако се у једном непотписаном чланку под насловом „Верско и морално стање нашег народа после рата” овако описује народни живот тимочких сељака: „У погледу верско-моралном живот парохијана није бољи од црквеног; празноверја има више од вере. Тако: у чисти понедељак народ банчи, пирује, шијанчи, лумпује, мрси, пале гомиле дрва („привег”) и незнабожачки игра око те ватре једући „пасат” (кувано крупно кукурузно брашно са машћу и сиром); играју, певају, веселе се а после траже да се о Тодорову суботу прве посне недеље причесте” (ЛТЕ, I, 1923, стр. 68). Овакви описи одговарају онима из 16. века, који се могу пронаћи у познатој руској књизи из овог времена, под насловом *Стоглав*. Тада је црквени сабор у Москви осудио многе народне обичаје, дајући им атрибут „бесовски”. Међутим, за истраживаче таквих обичаја од великог значаја је то што су они пре осуде описани.

Објављени прилози у *Летопису* тематски се могу разврстати у неколико група:

- 1) Историја цркве и црквеног живота;
- 2) Расправе о питањима вере;
- 3) Описи народних обичаја и веровања;
- 4) Литерарни радови из црквеног живота;
- 5) Преводи (углавном моралистичких текстова) с француског, грчког и руског језика;
- 6) Посланице;
- 7) Хроника;
- 8) Службене белешке.

Значајан простор у *Летопису* дат је прилозима који осветљавају народни живот и културу Тимочког краја. Поред поменутог Маринка Станојевића, краће прилоге о овим питањима објавили су Никола и Радован Казимировић, М. Вељић, а у литерарној форми — као цртице из живота, још и свештеници Сима Жикић и Сава Илић. Свакако највећи број прилога из ове области објавио је Станојевић, укупно 16. Његови радови се могу разврстати у четири групе:

- 1) Описи појединих обичаја и веровања;
- 2) Осврти на утицај хришћанства на фолклор;
- 3) Описи цркава, црквина и павођење легенди о њима;
- 4) Демографска питања.

У првој групи најзначајнији прилози Станојевића јесу описи свадбе у неким тимочким селима — Новом Кориту, Врбици (ЛТЕ, II, 1924, стр. 58—69), као и опис народног празника из годишњег циклуса обичаја — Бурђевдана (ЛТЕ, IV, 1926, стр. 3—19). Од значаја је и његов прилог о слави — кућна слава, сеоска слава, заветина (ЛТЕ, IX, 1931, стр. 22—27). Ове обичаје Станојевић је детаљно описао, не рушећи при том целовитост приказа неким својим оценама и вредновањима. Свој став о сврсисходности одржања обичаја, он је овако исказао: „Многи обичаји, на први поглед, изгледају доиста бесмислени данас, али кад им се сазна порекло, постанак, видеће се да они имају свој разуман постанак. Сваки обичај има свој циљ. Ако је пре-стао циљ коме је обичај служио, и обичај по-

† Епископ тимочки,
Емилијан

ЕПИСКОП ТИМОЧКИ ЕМИЛИЈАН

стаје беспредметан, али се он ипак, у највише случајева, и даље одржава као један 'фосилни комад прошлости'" (ЈТЕ, IV, 1926, стр. 9).

Групу прилога у којима Станојевић покушава да открије утицај хришћанства на народну културу и стваралаштво чине прилози о нежиду, злом митолошком бићу, које се среће у апокрифним молитвама, али и у народним бајањима Тимочког краја (ЈТЕ, II, 1924, стр. 18—23); затим о гори Талилејској, где се често, такође у народним бајањима, терају зла бића — изазивачи болести (ЈТЕ, IV, 1926, стр. 41—44), о утицају црквеног певања на народне обредне песме (ЈТЕ, V, 1927, стр. 19—26) итд. Све су ово занимљива и за науку о фолклору значајна питања. И кад се она могу, на основу додатних података, и друкчије тумачити, само указивање на њих има свој значај.

Маринку Станојевићу припада заслуга и за опис недовољно познатих цркава и црквина (ЈТЕ, I, 1923, стр. 66—69), као и за прилоге о демографским особеностима појединих тимочких насеља (ЈТЕ, III, 1925, стр. 31—37).

Већину својих прилога из *Летописа*, Станојевић је сабрао и поново објавио у посебним књигама, под насловом *Зборник прилога за познавање Тимочке крајине* (прва књига је штампана 1929. године). Треба напоменути и да је Српска краљевска академија објавила два његова крупна рада. У Дијалектолошком зборнику објављен је његов рад *Северно-Тимочки дијалекат*, а у Српском етнографском зборнику *Заглавак. Антропогеографска проучавања* (1913). Неке своје радове Станојевић је објавио и у Гласнику Етнографског музеја у Београду.

Још један сарадник *Летописа* заслужује посебан осврт. То је Радован Казимировић, познат по изради великог албума народних шара јужних Словена, као и по књизи *Чарање, гатање, врачање и прорицање у нашем народу* (1940). Поменути албум није штампан у целини, већ само у изводу, заједно са Казимировићевим освртом на питање народног бојења, пореклу шара

и сл. и то у књизи коју је објавила Српска краљевска академија, под насловом *Наше народне шаре* (1930). Иста Академија није дала подршку објављивању поменуће књиге о чарању и тајанственим појавама у српском народу, па је Казимировић за ово дело нашао другог издавача (Књижарница Милорада П. Милановића у Београду).

Иначе, Радован Казимировић је из тимочког села Јабуковца, где је његов отац, Никола, такође сарадник *Летописа*, био свештеник. Он је стекао широко образовање, био је кандидат богословља Кијевске духовне академије и доктор права тибингенског универзитета. Из његове књиге *Чарање...* може се сазнати да је његовог оца успешно излечила нека бајалица од падавице, па је он сину касније превео прегрипт влашких басми које је он унео у поменућу књигу. Радован Казимировић није имао довољно критичности и систематичности у обликовању велике грађе коју је, из разних извора, скупио, па и његово дело није добило научну верификацију. У *Летопису* је објавио два своја прилога: о Доситеју Новаковићу, првом епископу тимочком (ЛТЕ, VIII, 1930, стр. 7—14) и одломак из поменуће књиге о чарању и врачању (ЛТЕ, IX, 1931, стр. 37—43). Његов отац, Радован Казимировић, у *Летопису* је објавио три краћа прилога, од којих треба истаћи његов осврт на народни начин утврђивања времена Великог поста (ЛТЕ, III, 1925, стр. 30—31).

На крају, може се са великим поштовањем истаћи, да се у малом месту, какав је био Зајечар између два рата, окупила група људи од пера и духа, чији је стожер био епископ Епархије тимочке, а најагилнији управник гимназије која се успешно борила да сачува од заборава историјске и културне чињенице овог краја, да подстиче стваралаштво и учвршћује моралне норме на којима почива хришћанска вера. Траг њиховог рада налази се у садржајним свескама часописа који су издавали, под називом *Летопис Тимочке епархије*.

Песничка обзорја

Добрица Ерић

СЛАВСКА МОЛИТВА

Д ај ми, Боже, да леп, благ дан сване
и отвори своју душу плаву
да ми драг гост у авлију бане
да запалим воштаницу праву
да ми уље у кандилу плане
да ужежем жишку миришљаву
зрнце смоле са борове гране —
да окадим икону чађаву
славски колач од пшенице ране
крст од вина на белом чаршаву
свете претке што се воском хране
кућу, чељад, воће, жито, марву
и гробове, знане и незнане
искренуте према заборавау
где су многе тајне закључане!

Молим Бога, молим Крсну славу
да заштити моје укућане
мој српски род и српску државу
од новог зла, од старе сатане
што је опет развила заставу
и повела солдате, катане
на Дрим и Дрину, на Дунав и Драву

на све наше реке — обећане
злим дусима на Ђавољем сплаву
на све наше Жиче и Дечане
стављене пред аждају троглаву!

Молим наше Немањиће славне
и сву бившу господу гиздаву
што нам име и презиме бране
и чувају Лазареву главу
епископе миропомазане
зарасле у перунику плаву
и анђеле с небеске пољане
који беру лековиту траву —
да услише сузе, исплаконе
у потоке што чине Мораву
патницима да исцеле ране
да посвете сваку српску главу
која рано падне у бездане
да проведу кроз тамну дубраву
погореле, гладне и прогнане
да жигошу лице издајнице
спаситеље наше самозване
и њихову заморчад губаву
што нам земљу и небо погане!

Молим српског Светитеља Саву
да просветли и наше душмане
што нам вечно трују сан и јаву
да сви људомрсци нанишане
своју мржњу, глуву и ћораву
и да њеном утробом нахране
лешинаре, орле и гавране
што надлећу православну лавру
где примамо навору крваву!
(1991)

НИТИ КЛАСОТВОРАЦА

ПУТНИЧЕ

Путниче,
кад свратиш у село моје
видећеш чесму стару.
Испиј чашу вина
крвотока њених
и душу своју лептиром учини.

Путниче,
кад доћеш у село моје
онојних песама
цвркул чућеш.
Уплети душу своју
у нити класотвораца
проклијалих у души Камијева
и процветај цветом сунцокрета
с јутром раног прамалећа.

*Лепојка Милетић
Камијево*

ЈУТРО

Жена развуче водопад косе,
у извору окупа тамни прамен
и лице умивено сјајем,
седа у заносу на мокар камен.

Из прамена црног к'о гавран неки
хладни се поток слива низ груди
носећи густу бујицу страсти,
кроз јутро струка чежња се буди.

Жена попрска лице хладовином,
с мирисом благим последње зове,
и задрхта јутро у њеној души
док гледа ружине пупољке нове.

Дубље загази у врело извора,
босонога и од жара врела,
испи гутљај бистри првог сунца
па се скиде и окупа цела.

*Златимир Пантић
Штубик*

ЈОШ ДУГО

Некуд ме јутрос носи време,
одоше л' то у маглу ждрали,
просу л' се негде бело семе
па дани плода нису дали?

Кроз беле крошње из шљивара
стално ме траже тајна лица,
а ја у сенци код амбара
с осмехом сачекам сваког свица.

Овде бих још да носим главу
на ветру с цветањем белих зова,
а кораци би да у траву
занесу плодове у јутра нова.

Ја хоћу, кроз бело или црно,
босоног још дуго, дуго да ходам,
и да још неко зрело зрно
док није касно у амбар додам.

*Михаило Кнежевић
Петка (Лазаревац)*

НЕЖЈЕ

Само зрачак месечине
Само сенка од прашине
Само кончић паучине
Само уздах од даљине
Само мајски снег топола
Само дрхтај од ведрине
Само песма иза бола
Само магла из долине
Само перут од маслачка

Само траг од млечног пута
Само прошлост од облачка
Само суза светом лута.

*Живорад Милић — Жучни
Поповац*

ТКАЉИ

Расклечај машту моја ћилимарко,
чунку, ласици кад из длана скаче
место калема насрдаци звезде
што из мојих снова тајанствено зраче.
Нек ти под чимбаром разигране језде
као атови, жеље пуге,
одапни запињаче да им не спутају узде.
Смотај у кануру свилу месечине
са мотовила ноћи ми бесане,
нек ми сабласт грешна кроз нити промине
нек завежљај сете под брдилом стане.
Од жуте пређе клечај пало снопље,
уместо косача гују покрај косе,
нек уклетата свија пободено копље,
нек на снопље пада суза место росе.
Јесен што ми успомене бере
на чекрку твојем смотај, сасучи
и паука златног што над пољем чучи
на ћилиму твојем уклекчај ми знак
док у рану јесен свилом проспе зрак.
Од беле пређе клечај бисер иња
на витом вратилу испод бујних груди,
ту, знам, зиме нема већ пролеће тиња.
Голубове с ткањем у гнезду пробуди,
над њима високо небо нек се плави,
под њим ћилим пролећа нек руди
устрептало поље и јагње у трави.
Над пољем по небу загрљај од дуге
с крилатим анђелом што кандило пали.
И на том ћилиму радости и туге
изаткај за мене један цветак мали.

*Драгомир Маричић
Сопот*

КУЋНИ ПРАГ

Нигде нема толико слободе
као ту на овом небу
урамљеном кућним прагом.
Са њега се види све
од крштенице до кадионице.
Види се корен зноја
и ружа рабања.
Кад кренеш од куће, све закључаш,
само праг остане раскопчан,
само за његову кошуљу немаш дугме.
Сакривен у пупак и мајку,
праг те прати и са пута врати.

Слободан Ристовић
Севојно

Приредио
Драган Кочишевић

БРКА ИЗ РАМАЋЕ

Бркине песме

СИРОЧЕ

Ја сам мали остао сироче
и чувао по Рамаћи овце
У младости писао сам песме
у старости подизао чесме!

ПЕСМА О ВОДИ

Бог са неба
тако рече
да из земље
вода тече.
И да жедни
воду пију
слепи њоме
да се мију.
Здрави, срећни
да се сладе
жалосни да
лече јаде.
Из земљице
вода стиже
а облак се
небу диже.

Да напоји
родна поља
да летина
буде боља.
Мој народе
воду дижи
да будемо
рају ближи.
На извору
вода чиста
да нам срца
буду блиска.
Да будемо
ближи Богу
што нам даде
ову воду!

ЗАДУЖБИНЕ

На Косову Грачаница
у Крушевцу Лазарица
крај Мораве Раваница
на планини Студеница
под Рудником Враћевшница
у Рамаћи Куманица!

ДОВИКУЈЕ СА ПЛАНИНЕ ВИЛА

Довикује са планине вила
Рамаћанца Брка Радомира
Ајде, Брко, у планину жедну
да нам кажеш извор-воду ледну
којој си ти своје име дао
и камену чесму подигао
да пијемо, да лица мијемо
са очију да сперемо сузе
Јасеница да чује и Гружа
да се народ много наоружа
Авиони већ нас прелетају
и они нам све више сметају
Они носе бомбе и отрове
они ће нам воду отровати
и народ ће много боловати!

Брка пева уз гусле

ПЕСМА КОЈУ БРКА
ПЕВА УЗ ГУСЛЕ

Под горицом
орала девојка
Не чудим се

што оре девојка
но се чудим
како јој је рало
Волови јој
бели лабудови
а рало јој
дрво јаворово
а раоник
од златна биљура
Поорала
брда и долове!

Бркини записи

БРКА О ВОДИ

Где год је вода, ту мора да буде записано
име Брка.

*

Волим да, где год могу, направим чесму и да
то поклоним мом народу.

*

Вода је, момче, велика и важна ствар!

*

Што да се људи муче и тегле на обрамицама
кофе с водом, кад овако само одврну славину
и воде колико хоћеш!

*

Кажем ти, момче, оваке воде нема надалеко,
а све ово није било тешко да се уради.

*

У мом селу и околини подигао сам десет чесама и око педесет водовода.¹

*

Много је корисније и здравије да се мајем по чистом ваздуху и пијем бесплатно бистру изворску воду, него да седим у загушљивим кафанама и пијем скупа вештачка пића.

*

Нема живота без воде. И новорођенче се најпре окупа. Од гутљаја свеже воде и болан се опорави. Шта ће путника боље окрепити од свеже изворске воде.

*

Ја ћу и даље да претражујем овај наш крај и да откривам нове изворе. Ушла ми вода у крв. Желим да свака кућа у Рамаћи има воду и не могу да се смирим док то не урадим.

*

Недељом и празником зидам чесме и градим водоводе. Кад је за воду, опроштено је радити недељом и на празник.

*

Наш народ каже: Ован блеји кад је жедан, а човек блеји кад се напије!

---

¹ Брка је, кажу, изградио много више чесама и водовода него што сам овде наводи.

Натпис на првој чесми

БРКА О ЧЕСМАМА

Прву чесму саградио сам у мом селу још 1960. године. Испред школе. Помагали ми Ђаци: ја зидао, они доносили материјал. Ено чесме — и данас је ко нова... Гледао ја, па ме било срамота: школа подигнута још у осамнаестом веку, а деца немају где да се напију воде.

И другу чесму подигао сам у мом селу, код земљорадничке задруге. Воду смо довели са извора за који су везане разне легенде.

Трећу чесму подигао сам у Угљаревцу и посветио је омладини. Она се налази на месту где се Караборбе сукобио са Сали-агом. Причали су ми да се баш ту Дринска дивизија сударила са аустријском војском. А ја знам да је ту вођена борба и у другом светском рату. Погинуло је седам партизана и пет црвеноармејаца. О томе ћу писати у хроници мог родног краја.

Једну чесму подигао сам у Каоштици код Вишеграда. Позвао ме мој земљак, учитељ Остоја Васовић, па сам за четири дана подигао лепу чесму и за тај труд узео само колико кошта аутобуска карта до Вишеграда.

Брка код чесме „Бела вода”

Довршио сам и водовод код манастира Враћевшнице, који је започео још кнез Милош Обреновић. Кад сам то урадио, подигао сам и две чесме. Једну код цркве, за вернике, а другу у пољу, Чаиру, за ратаре и чобане, да се напију ладне воде и да ме понекад спомену.

Моје чесме жуборе у Рамаћи, Угљаревцу, Страгарима, Горњој Црнући, Прњавору, Крагујевцу, у Пољима под Рудником, у Каоштици, у

Босни, а зајубориће још нека, ако Бог да здра-
вља и поживим још коју годину.

Десету спомен-чесму посветио сам народном
хероју Мирку Јовановићу. Желео сам да је по-
дигнем на месту где је заробљен први немачки
тенк. С пролећа, 1941. године, косио сам детели-
ну крај реке. Одједном из врзине искочи уне-
зверен момак са гимназијском капом. — Чико,
вели, Немци су ми за петама! Ја му кажем: Ле-
зи! па набацам на њега тек накошене детелине
и наставим да косим. Утом се појавише Швабе.
Тумач ме пита да ли сам видео једног дечака
бегунца. Кажем да јесам и да је сад замакао у
онај шумарак. Они настадоше између дрвећа, а
ја момку покажем како да стигне у Крагујевац
пречицом, преко Добраче. Тај догађај сам већ
био заборавио, па сам се изненадио кад ме је
после рата потражио у Рамаћи генерал Мирко
Јовановић. Он је био онај гимназијалац. После
ме је позвао у Београд. Једном ми је честитао
због чесама које градим и обећао да ће ми, кад
умрем, с војском подићи спомен-чесму. Много
ме је растужила његова прерана смрт, па сам ре-
шио да ја њему с војском подигнем спомен-че-
сму, и то на оној ливади крај реке где сам ко-
сио кад су га јурили Немци. . .

БРКА О ВОЂУ И ЛЕКОВИТИМ ТРАВАМА

*

Много волим да калемим воћке. За то никад
нисам уморан.

*

Погледај овај воћњак, тек је стасао за најбо-
љи род, а ја га морам уништити. Шљиву мало
ко откупљује, а ракију нико.

*

Имао сам око 1.900 стабала шљива, али сам почео да их сечем и уништавам. Продаја је све слабија. Прешао сам на јабуке и крушке и то на калемљене сорте.

*

Кад су воћке почеле да ми се суше, покушао сам да нешто урадим и да их сачувам.

Кад сам био млад, чуо сам од старих људи да има и неких лековитих трава које су добре за то. Кувао сам те траве, мешао са боровом смолом и пепелом и мазао болесна стабла. Копао сам око жила и заливао их овом „чорбом”. Тако сам успео да спасим многе своје воћњаке. Волео бих да помогнем и другима.

*

Гајио сам и педесетак лековитих биљки, али морао сам то да напустим, јер нема се више времена.

*

Нисам никакав проналазач ни надрилекар. Случајно сам открио да чај од неких трава брзо скида брадавице.

*

Један дечак, Радиша Павловић из Угљаревца, имао је 140 брадавица и ишао на разна лечења, али узалуд. Дао сам му течност од мојих лековитих трава да пере брадавице и за неколико дана све су нестале.

*

Волео бих да упознате све моје. Сви су здрави и крепки. Верујем да нам помажу бистра вода, чист ваздух и чај од лековитих трава који ја правим.

БРКА О ЗЕМЉИ И СЕЉАЦИМА

*

Имам шест хектара зиратне земље, на којој највише сејем пшеницу.

*

Људи у овом крају све више прелазе на вештачке ливаде.

*

Скупо вештачко ђубриво, момче. Треба пет цака пшенице за један цака вештачког ђубрива.

*

Сазнао сам да је добро кад се помешају смиља и детелина луцерка, јер смиља штити детелину од вилине косице у планинским пределима.

*

Добро се живи на селу, ја сам задовољан. Али има доста ствари које би и за нас, сељаке, могле да буду много боље.

*

Ако сељак једном произведе нешто што не може да прода или му се не исплати, сигурно је да то више неће производити.

*

Запамти ово, момче, и пренеси тамо где треба и коме треба!

БРКА О СЕБИ

Рођен сам 14. 1. 1912. године у селу Рамаћи, од оца Божицара и мајке Наталије, рођене Никодић, из Угљаревца.

Моја мајка Наталија родила, сем мене, и брата Светомира, који је умро као ђак 1938. године.

Моја мајка Наталија умрла у октобру 1916. године. Била је мираждинка, имала лепо имање. Мој отац се оженио удовицом Давицом о Божићу 1917. године, а стрељан 22. марта исте године у Рогојевцу са братом Драгутином, учитељом, и још тридесет људи, од аустроугарске војске, наводно због устанка у Грузији. На њеним гробовима краљ Александар с народом подиже цркву.

Ја останем сироче, са стрицом и његовом децом, нас 16 у кући. Чувао сам стоку, ишао у школу. Мало ме пуштали у школу, морао сам да помажем стрицу у пољу и око куће.

1926. године деле се моји стричеви и браћа од стричева. Мени дали шести део имања и друго, а кућу по пола са стрицом Јоцом. Нисам имао подрума, коша и амбара. Добро сам једно говече, пет оваца, седам коза и прасе.

Почнем да обрађујем имање, а имање мало. Те године беше велики земљотрес на Руднику, удари супа, слаба летица, нема ни воде, а мора да се живи и ради. Ја нови домаћин, 15 година. Морам о свему да бринем, слушам старије, питам о свему. Купујем алат, посадим нови воћњак и виноград, радим у позајмици.

Зимње доба 1928. године, ја вадим камен да правим шталу за стоку. А и нов сам домаћин, спремам славу, треба дочекати рођаке, угостити и испратити. Није лако, кад се ништа нема.

1929. године била велика зима, мени 17 година. Курјаци дошли до планине Рудника, кољу овце. Ајде у хајку. Онда је био и краљ Александар у хајци. Давао пушку, карабин, онем ко убије курјака.

Брка са супругом Славком, 1982. године

Прегурасмо некако зиму, пролазе године. Ја се бавим земљорадњом. Фала Богу, подигнем добре волове, орем земљу, вучем дрва, камен, правим зграде и заграђујем.

1931. године ја већ момак, треба да се иде у војску. Зову ме на регрутацију, Краљева гарда, 18 месеци. Следеће године, у пролеће, добијем позив за војску. Мај месец, већ лето, нас 16 направили куфере, вози и' један из села на коњским колима, а ми пешке до Крагујевца. Ори се песма. Јављамо се команди војног округа.

Оста село, оста родбина, осташе поља и стада, најжалије ми девојака чобаница. Китиле нас цвећем, све кроз плач, сузама нам желе срећан пут и повратак њима и кућама.

Служио сам прво у Београду, онда добијем скраћен војни рок, 9 месеци, и прекоманду у инжињерце, Загреб и Карловац.

У пролеће, 1933. дођем кући. Сад сам већ зрео младић, време да се женим, али немам подрума под кућом. Следећи година озидам кућу с подрумом и покријем црепом. Стиже женидба, треба правити свадбу, а свадба доста кошта.

Брка са породицом (пре 40 година)

Узнем девојку Савку, Марка и Крстине Докић ћерку, из Рамаће. Били смо срећни у нашем браку. Изродили смо три сина и једну ћерку. Сад ми ње, Савке, нема, али има, фала богу, за цео разред наши' унучића...

БРКА О РАМАЊИ И ОКОЛИНИ

Планина Рудник висока је 1132 м. У њеној близини је село Рамаћа, помиње се још у III веку пове ере. По предању, и име села Рамаће потиче из тог века. Тада су ово место насељавали рудари који су радили у оближњем руднику; њихов вођа звао се Рамо и отуда назив села Рамаћа. Ови записи потичу од Римљана и Илира.

Касније, након сеобе старих Словена, село насељавају Срби. После пропасти српске деспотовине 1459. год. већи део Шумадије остаје пуст, међутим, планина Рудник због свог великог рудног блага и обиља лековитог биља, привлачи рударе-сточаре. Такође, ту су и густе шуме Рамаћких висова (821 м) удаљене од ратних похода.

На Руднику се вадило сребро и злато. Рамаћани и Каменичани били су добри рудари. Својим радом помогли су први српски устанак који је подигао Карађорђе.

Још у претходним вековима Рамаћа је имала добре борце које је и краљ Милутин у времену 1282—1321. год. узимао у најам као добре ратнике. Они су се тада звали Кумани.

Данашња Рамаћка црква, подигнута на месту где се и пре налазио храм, названа је Куманица. По једном предању она је названа по Новаку Куманићу, побожном властелину који је вероватно допринео њеној изградњи. Сматра се да је црква из времена Цара Душана (1331—1355). Посвећена је Константину и Јелени. Славила је Светог Николу. Унутрашњост цркве украшена је фрескама. Зидана је каменом и врућим кречом. Кровови су мекани. Пошто је припрата била срушена, уз помоћ народа обновио ју је Амица Паштрмак.

Из истог времена су старо Душаново гробље и остаци црквице у Војводинци. Ова црквица је била брвнара; славила је Светог архангела Ми-

хаила. Поред ње су се одржавали велики вашари Гружана и Јасеничана. Пошто се налазила поред цариградског пута, Турци су је порушили.

Касније су Рамаћани и Страгарци подигли још једну цркву-брвнару према Руднику, на месту званом Дуго Поље, изнад места Мачковца. Међутим, и њу су Турци запалили. После тога, сазидали су још једну цркву од камена, дубље у шуми, близу извора вруће воде (места које се данас зове — Бања). Ова црква славила је Светог Архангела Михаила летњег.

Манастир Враћевшницу сазидао је челник Радич Поступовић, рођен у селу Каменици. У народним песмама он је опеван као Облачић Раде. Његова мајка била је из Рамаће, сестра Новака Куманића. Радич је у бој на Косово водио војску састављену од Рудничана, Јасеничана и Гружана и причестио ју је у Рамаћкој цркви. Радичу је тада било 40 година. Након боја остао је жив и у знак свога повратка подигао је манастир Враћевшницу. Он је био доста цењен од Цара Лазара, деспота Стевана, и Стеван му је поклонιο велику земљу, као и воденицу у селу Каменици.

И данас у Рамаћи има дрвених кућа и камара. У једну од њих долазио је Караборбе код Кнеза Милоданка. Ту су се договарали око Устатка и припремали убиство злогласног Чену-бега.

На северној страни налази се планина Рудник. На северно-источној страни Рамаћа се граничи са селима Велики Дољ, Врбица и Добрача. На јужној страни су села Кнежевац, Баре, Каменица, Црнућа и Враћевшница.

Село Рамаћа има два виса који представљају огранке планине Рудник и то су: Мали и Велики вис. Село је богато добрим каменом и дрвтом. У њему има 6 извора, 36 водовода и 6 спомен-чесама. Селом теку две речице које се срећу на дну села и праве реку Угљешницу. Воденица која је прављена за време Турака још стоји на овој реци, поред некадашњег цариград-

ског пута, где су се некада одржавале трке коња и вазари. Верује се да је ту био и састанак пре поласка у Бој на Косово. Река Угљешница настаје испод цркве Куманице. У близини је и извор Бошковац. С леве стране код цркве је извор-чесма коју су подигли браћа Суботићи 1907. године а са десне стране је, испод старе школе, извор-чесма коју је подигао 1960. год. Радомир Миловановић-Брка са синовима. На њој је написано: *Народу, цркви и школи.*

Стара рамаћска школа била је друга школа подигнута у Србији. Пре I светског рата у њој су учили баци из Добраче, Великог Шења, Врбнице, Угљаревца и Рамаће. Тада је у њој учитовао Драгутин-Глишић-Миловановић који је стрељан 1917. године у селу Рогојевац са братом Божидаром и још 28 Гужана. Међу њима била је и једна девојка. Касније, на њиховим гробовима подигнута је црква.

Село Рамаћа имало је четири гробља: Душаново у Војводинцу, Римско, Мађарско на месту Оракчић и сеоско код цркве Куманице које је и данас у употреби.

У селу има 5 засека: Комашине, око цркве, Ивље, Томинац, Бошковац и Дубовац. Предели са плодном земљом зову се: Табориште, Поља и Томинац. Плац на средини села зове се Порта. Ту се налазе три древна грма за које нико не памти када су никли и колико су стари.

Са источне стране Рамаћских висова извори Клисуре и Согојевац образују Јасеницу. Са јужне стране тече река Угљешница и она се улива у Лепенцу. А река Гужа која тече са југозападне стране улива се у Мораву.

Село Рамаћа има два збега (скровишта): први збег је на Великом Вису према Гужи, а други је према планини Рудник и реци Јасеници.

(Одломак из хронике)

Други о Брки

Радомир Миловановић Брка, земљорадник из села Рамаће, које се налази под планином Рудник, на 27. километру од три града: Крагујевца, Горњег Милановца и Тополе. У овом крају мало ко не познаје овог кршног, живахног човека, а у Рамаћи, кад о њему говоре, не пропусте да кажу — „Наш Брка!“

(Зоран Ерак)

Доброћудна старина из села Рамаће већ деценијама трага за водом и зида спомен-чесме.

Немирни неимар довршио посао који је започео кнез Милош!

Већ шест деценија он је највреднији активиста Црвеног крста.

У дугим зимским вечерима дружи се с млабаријом, пева им уз гусле и прича легенде.

Са академиком Јованом Туцаковићем годинама је обилазио рудничке шуме и рамаћске висове, сакупљајући и изучавајући лековито биље.

Радомир Миловановић Брка — земљорадник, зидар, воденичар, бунарџија, травар, гуслар, песник, водоинсталатер, кафеџија, филмски глумац. . .

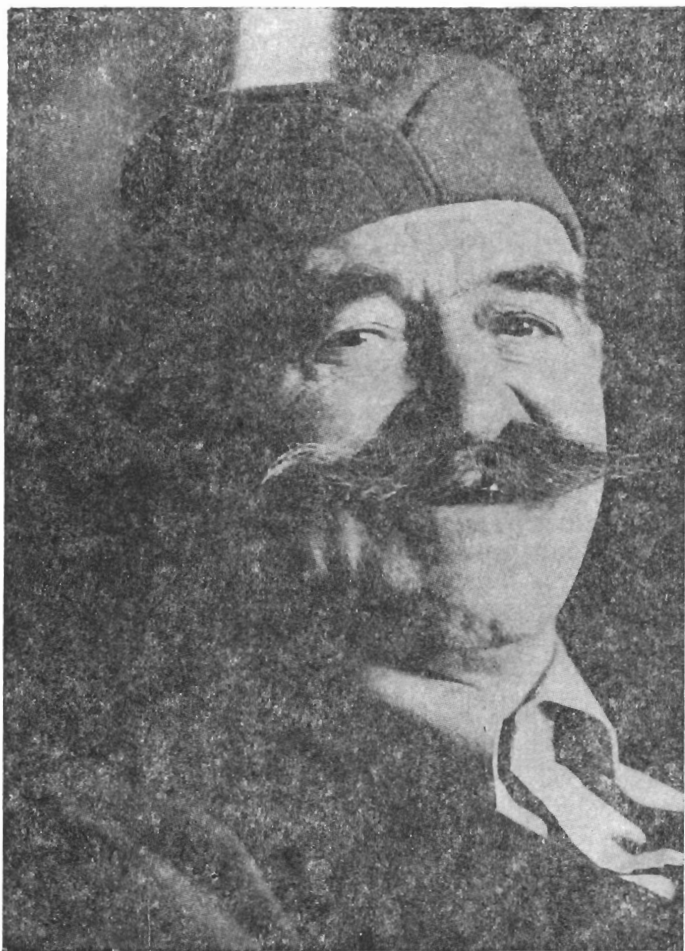
(Голуб Лазаревић)

У Рамаћи живи Радомир Миловановић Брка који гаји лековите биљке и њима успешно лечи непријатне брадавице и рак на воћкама.

(М. Стаменковић)

Млади истраживачи из Крагујевца посетили су село Рамаћу. Одмах смо запазили да је ово село јавних чесама. На њима је уклесано коме су намењене и да их је подигао Брка.

Овај крепки човек у поодмаклим годинама није познат само по изградњи чесама у свом селу, које је подигао углавном о свом трошку, већ

Радомир Миловановић Брка данас

и по томе што је и у другим местима подигао бројне чесме. Он је и самоуки водоинсталатер — изградио је досад 115 водовода.

Боље речено, он се пролазности и забораву супротставља градећи чесме и водоводе.

(Симонида Благојевић)

Кад бих ја вајао водољупца Брку из Рамаће, морао бих да паћем једно живо, столетно стабло, и то храст, негде близу извора: спровео бих у стабло воду, скресао му крошњу, десет најдебљих стубова претворио бих у руке и удесио да из сваке руке избија млаз воде.

(Милан Станисављевић)

Овај личити Шумадинац, добричина и добротвор, крепак и у осамдесетим годинама, предодрећен да снагу даје земљи и жени, као да је заветовао свој живот — води.

Цареви су градили цркве, богаташи школе, болнице и друге задужбине, а самоуки Брка из Рамаће — чесме и водове.

Да је свој природни дар и снагу посветио само једном занимању и љубави, можда би био велики неимар, видар, проналазач или песник, али он је своју душу као насушни хлеб изделио на више парчића, на онолико колико је требало њему и његовим ближњима и даљњима, и тако на разне начине ушлео свој дух и умеће у живот и рад свог родног села и околине, остављајући за собом многобројне и различите трагове, од којих је најлепша, најплеменитија и најдугувечнија његова водена путања по земљи, тај звонки срмени вез или сребрна харфа што даноноћно бруји по Грузији и Шумадији!

(Добрица Ерић)

Никад нећу заборавити несвакидашњи сусрет са Радомиром Миловановићем из Рамаће. Памтићу га прво по његовом изузетном изгледу: висока, права и добролика старина у лепој шумадијској ношњи, дугачких, негованих бркова и веселих, искрених очију. Као да је неки јунак из Вишњићевих и Вукових песама бануо у наш београдски дом.

Причу о изворима и водама које је уградио у многобројне чесме и водове и покљонио садашњим и будућим људима свога краја — доживела сам као истиниту бајку самоуког неимара и чудотворца.

Најлепша од свега била ми је непосредност његовог говора о води: за њега је вода исто што и живот, његов говор о води тече и жубори као вода, зато његов посао још није окончан, чесме и водоводе градиће и даље, ни године ни било које време не могу да га спрече у томе.

Свуда по свету дивимо се *acquiductibus* (водоводима) римских императора, а нису ли ове Бркине приче и снови о води, о лековитом биљу које бере и негује, о песмама које смишља и пева уз гусле, још једна потврда нашег свеопштег постојања и трајања у вечности...

(Слободанка Црногорац)

Приредио
Добрица Ерић

Напомена:

У селу Рамаћи снимана су два филма: 1977. год. — филм „Влашићи над Рамаћом” (Звезде су очи ратника) и 1989. год. документарни филм о Радомиру Миловановићу-Брки и његовим чесмама, приказан исте године у мају месецу на телевизији.

Поводи

РАСТКО НЕМАЊИЋ — САВА НЕМАЊИЋ — СВЕТИ САВА

(Свети Сава поново школска слава
у српским школама)

И установљаване нових и обнављање старих, познатих културноисторијских вредности — једнако подстичу бројна питања. У свему томе, битно је питање — *зашто?* Прецизније и суптилније: *зашто сада?* Или то исто питање, на једнак начин, али уз видну дозу горчине: *зашто накнадно? Зашто тек сада?*

Делимичан одговор јесте у чињеници да су и установљаване културно-историјских вредности и обнављање тих истих вредности — природни израз политичкога тренутка. Негирање одређених културноисторијских вредности, њихово привремено „укидање“ у истој мери, али за посматраче наметљивије, јесу исказ политичких прилика и неприлика.

Од смрти Немањиног најмлађег сина и првог архиепископа самосталне српске цркве прошло је више од 750 година. У току тих седам-осам векова, Сава Немањић је био и изузетно слављен и заборављен. Већ у седамнаестом веку једна школа је понела име Светог Саве.

Међутим, та школа није основана у Србији, нити јој је Србин био оснивач. Отворена је у Букурешту, а њен оснивач је био пореклом Грк, Шербан Кантакузен. Култ Светог Саве узима по-

себно маха у српскоме народу после 1775. године. Те године, наиме, одлучио је синод у Сремским Карловцима да Светога Саву прогласи за народнога светитеља¹. Временом се култ Светога Саве као народног светитеља раширио из простора аустријске царевине и у остале области насељене српским живљем, пре свих у Србију Караборђа и Милоша Обреновића. Као заштитник српских школа Свети Сава се прво почео славити код Срба у Аустрији. Први помен слављења Светога Саве као школског патрона забележен је у Земуну 1820. године. У Милошевој Србији Сава се почео славити од 1827. године. Међутим, још низ година слављење Светога Саве није било прихваћено у свим школама. Тек указом од 2. јануара 1840. године Сава је проглашен за школскога патрона у Србији. Из Србије се нови обичај распростро међ' српски живаљ у Далмацији, Босни и Херцеговини, Црној Гори и тзв. Старој Србији.²

Од 2. јануара 1840. године Свети Сава се славио на српским просторима као школски патрон све до иза другог светског рата (последња светосавска светковина одржана је 1947. године). Године 1991. почиње обнављање светосавског култа, враћа се чувени светосавски бал, а очекује се да 1992. године Свети Сава буде изнова школска слава у свим нижим, вишим и високим школама на српским просторима. У међувремену кроз школе су прошле многе генерације које о Сави Немањићу не знају готово ништа, јер се

---

¹ До тада је култ Светога Саве био превасходно дикстички и црквени, а народни култ је имао локалнице одлике.

² Аустријски Срби су водили рачуна да неке значајне културне и просветне акције покрену управо на дан смрти Светога Саве. Тако је, значајно културно друштво — Матица српска, основано у Пешти 1826. године, на дан Светога Саве. И завештање којим је основана српска гимназија у Новоме Саду потписано је на дан Светога Саве.

о Светом Сави мало говорило чак и у оквиру предмета као што су историја и српскохрватски језик и књижевност. Такво стање влада у нашој рунираној просвети и колабиралом школству бар последњих двадесет пет година. Због свега тога, а имајући у виду да је нешто трајало, па потом било брањено и забрањивано — сматрамо нужним повратак питањима изреченим на почетку овога текста, питањима која се у бити свде на: *зашто о Светом Сави данас?* Питање има тројаки смисао, три значења која чак нису ни у блиској вези. Реч је, заправо, о померању тежишта питања, односно интересовања. Дакле: *зашто о светом САВИ данас; зашто о СВЕТОМ Сави данас; зашто о Светом Сави ДАНАС?*

Зашто о светом САВИ данас?

Растко Немањић, у српској историји и српској култури познат под именом Свети Сава, најмлађи је син великог жупана Стевана Немање (1114—1200), утемељивача српске државотворности и владарске династије Немањића. Рођење и животни пут Немањиног најмлађег сина подсећају, по много чему, на бајку. Ана и Стеван Немања добијају сина Растка у поодмаклим годинама. Немања је превалио шездесету, а ни његова супруга Ана није знатније млађа. Свесни ове чињенице, Савини биографи пуштају машти на вољу. Тако веле да су Немања и Ана веома желели још једно дете и да су се у томе циљу свакодневно обраћали Богу дугим молитвама. Ако им Бог буде услишио молбу, они су били спремни да се заветују да неће више никада делити исту ложницу.

Растко Немањић (1175—1235), најмлађи син старих родитеља — мајке Ане и оца Стевана, имао је чудан, али у свему богат и сложен животни пут. Током недугих шест деценија живота окушао се и у световном и у монашком животу. Био је и владар и скромни подвижник, светски путник и смирени боравник. Са шеснаест година је управљао делом хумске области.

Са седамнаест се замонашио. Са двадесетак је био испосник, после двадесет пете — светски путник. Пропутовао је средњевековну Србију, Бугарску, Византију, већи део Мале Азије. Два пута је боравио у Јерусалиму на поклоњењу Христовом гробу. Оснивао је и обнављао манастире, утврђивао законске прописе којима се регулише живот у манастиру (Хиландарски типик, Карејски типик, Студенички типик). Оснивач је првих болница у нас, иницијатор настајања медицинских корпуса и кодекса. Огледао се успешно и као књижевник написавши за Студенички типик одељак о последњим годинама живота Стевана Немање и о његовој смрти. Спадао је у ретко образоване људе свога времена. Солидно образовање добио је још у детињству и дечаштву. Но, ма колико оно значајно било (реторика, граматика, историја, књижевност, музика, математика) чини се да је то било углавном уобичајено образовање за децу из породица високог племства. Знатно образовање може се уочити и међу другим члановима шире Немањине породице. Најстарији Немањин син, Вукан, наручиће као прави љубитељ лепе књиге да се за њега препише четворојеванђеље (*Нови завет*) и да се богато украси минијатурама (гласовито Вуканово јеванђеље). Једнак љубитељ лепе књиге био је Немањин млађи брат Мирослав. За његове потребе сачињено је, и богато илустровано, знаменито Мирослављево јеванђеље. Немањин средњи син, краљ Стефан Првовенчани успешно се бавио књижевношћу. Написао је леп животопис оца, Стевана Немање. Интересовања најмлађег Немањиног сина, Растка, била су и шира, и систематичнија и дубља. Размишљања о људима, животу, о смислу живљења, о религији довела су га у положај да се битно опредељује у раним годинама. Са шеснаест година Растко је управитељ дела хумске области. Са седамнаест година доноси животну одлуку да остави световни живот и сав његов спољни бљесак, како би се посветио размишљању, Богу, молитвама. У тим годинама привукао му је пажњу знаме-

нити светитељ са Истока, Свети Сава Освештани (439—532). Занимљиво је да међ' многим свети-тељима чији су животи у та времена навелико препричавани и описивани, Растко Немањић одабира за узор једног од најактивнијих посленика у читавом хришћанском свету, човека који се бавио организацијом цркве, али и организацијом државе, који је био једнако успешан на оба плана³.

Растков узор напушта родитељски дом у осмој години и замонаши се. Десет година проведе на једном месту, па потом пређе у Палестинске манастире, где се посебно дуго задржи у братству св. Јевтимија Великог који Сави Освештаном прорекне сјајну будућност. Сава Освештани после Јевтимијеве смрти одлази у пустињу и тамо пет година живи као испосник. Кад постане савршен монах око њега се почну сакупљати други монаси, те он поче да зида манастире и организује манастирски живот. Прихвати и замонаши и своју мајку која је после смрти његовога оца остала сама. Она је остатак живота као монахиња провела уз сина, у једној од манастирских ћелија. За Саву Освештаног се још тврди да је успешно саветовао и цареve и патријархе. Избор узора много говори о Растку Немањићу, о његовим интересовањима, преокупацијама, али и о амбицијама. Сјајно је схватио колико је тадашњој српској држави која је била у заметку, па и не само њој, већ ширим балканским просторима, неопходна личност угледа и ауторитета једнога Саве Освештаног. Тако је Растко у седамнаестој години напустио свој дворцац у хумској области и без знања родитеља пошао да се замонаши. На Свету Гору је стигао са руским калуђерима. Постригао се и замонашио узевши име свога узора за сопствено монашко име. У годинама које су следиле, Сава Немањић је водио много рачуна (то се може закључити

---

³ *Житија светих*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 1961, в. 5. децембар, 971—973.

и из ситних детаља) да његов живот што више следи ток живљења Саве Освештаног. Рекло би се да је и оца под крај живота успео тиме да занесе, па је Немања последње године живота провео уз сина на Светој Гори, једнако као што је то учинила мајка Саве Освештаног.

На Светој Гори Сава Немањић је провео више од једне деценије (1190—1204), а Светој Гори ће се враћати повремено до краја живота. На Светој Гори Сава је очигледно много радио на личном усавршавању, на проширивању и продубљивању свакојаких знања. Свакако је био склон и цркви и монашком животу. Давао је знатне суме новца за обнову тамошњих цркава, а богато је обдаривао и манастир Ватопед у коме је у почетку углавном боравио. Саградио је себи испосницу, место где се може усамити и размишљати. Испосницу је, што изнова много о њему говори, саградио у Кареји, која је била на неки начин административан центар Свете Горе, у којој је било више цркава и манастира са монасима из различитих крајева и разних народности. Своју карејску ћелију Сава је подигао међ' тим црквама на узвишењу са кога се пружао најлепши поглед на Кареју и Јонско море. Сава је много полагао на дружења и разговоре. Очигледно је поседовао ретку, али зато предрагоцену способност слушања и минуциозне анализе саговорничког излагања.

Промене на византијском престолу, устоличење Немањиног „пријатеља“, а Стевановог таста за цара, условиле су и Немањино повлачење. Мимоишавши наследно право најстаријег сина, престо је оставио средњем сину, византијскоме зету Стевану. Немања је отишао на Свету Гору, замонашио се и придружио свом најмлађем сину. Здружени отац и син подигли су заједнички манастир Хиландар да би, како је Сава касније истицао, српски монаси и ини Срби путници имали где да сврате.

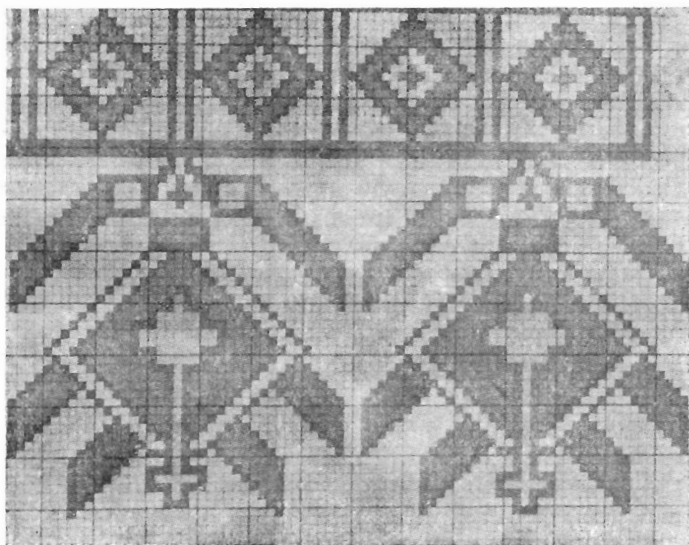
После Немањине смрти (1200), Сава је и чешће и дуже боравио у Србији. Прилике и неприлике у отаџбини су га томе и силиле. Тако је,

на пример, Сава морао да мири старију браћу, Вукана и Стевана, који су започели братоуби-
лачку борбу око власти. Време које је касније
проводио у Србији, време када није био на не-
ком од својих бројних путовања, Сава је кори-
стио да организује црквени живот, да утемељи
чврсту спрегу између црквене и државне вла-
сти. Један је од ретких, а свакако од првих, ко-
ји је схватио да је сваки сукоб између цркве и
државе имао у историји увек кобне последице
и по државу и по цркву, а најчешће по саму
слободу. Сведочио је пропасти моћног византиј-
ској царства (1204). Крсташи, католици, који су
кренули да ослобађају Христов гроб од тзв. не-
верника, напали су на свом крсташком путу
хришћанску, православну Византију, освојили
Цариград и успоставили латинско царство. Сава
је намах, а можда и једини у то време, схватио
шта се збива, шта се збило и чега се треба бо-
јати. Српска црква је до тада била подређена
охридској архиепископији, а ова цару у Цари-
граду. Будући да се цар у Цариграду променио,
будући да је основано каталичко латинско цар-
ство, било је за очекивати да ће све то заједно
условити даље смутње и невоље. Сава је несум-
њиво имао на уму и чињеницу да је Вуканова
супруга католкиња, мађарска принцеза, те да би
могли да уследе захтеви и за променама на срп-
ском престолу. Као врсни дипломата и одличан
познавалац закона који се тичу цркве, црквених
закона поготову, Сава Немањић креће у потрагу
за добијањем сагласности за осамостаљивање
српске цркве. Патронска права су у међувреме-
ну прешла са византијског цара и цариградског
патријарха на никејског цара и никејског патри-
јарха.

Великом дипломатском активношћу и прего-
варалачком вештином, као и личним ауторите-
том и везама, Сава је успео да 1219. године до-
бије од никејског патријарха, а уз сагласност
никејског цара Теодора Ласкара, самосталност
српске цркве — српску архиепископију.

Догађаји који су се у међувремену збили у Србији показали су колико је Сава на време осетио след догађања. Римски папа да би полазкао сујети српскога владара Стевана, а да би проширио утицај и на средњовековну Србију — дарује Стевану краљевску круну (1217). Наизглед увек меки, и рекло би се компромисни, Сава Немањић се разгоропадио и не допушта никакав компромис, ни по цену братовљеве бламаже пред племством и пред народом. Две године након добијања папске круне, Стеван је морао да се подвргне и другом крунисању. Први архиепископ српске самосталне цркве крунисао је Стевана. Тако је Стеван био први краљ кога је за краља прогласила српска самостална црква — Првовенчани.

Сава Немањић је доста времена проводио размишљајући о будућности Србије, али и суседних области. Мисли су му се често дотицале бугарске државе са којом су већ биле успостављене рођачке, женидбене везе. Рекло би се да је Сава много пре Светозара Марковића, Јована Скерлића, Александра I Карађорђевића размишљао о снажном, уједињеном (или бар у чврстој спрези) православном Балкану. У томе духу, Сава ће за пријатеља и новопеченог рођака, бугарског цара Асена израдити добијање самосталне бугарске патријаршије. На повратку са овога успешног дипломатског похода сустигла га је и смрт. Умро је у Трнову 14. јануара 1235. године (по старом календару). Савина смрт је дубоко погодила савременике. Оплакивали су га једнако и у Србији, и у Бугарској где је био у првоме тренутку сахрањен, у Грчкој, на Светој Гори. Савин синовац, краљ Владислав, једва је успео да наговори таста, цара Асена, и бугарско племство да му дозволе да стрнца пренесе у манастир Милешеву и тамо сахрани. Након смрти слављен је уз оца, Немању, као утемељивач српске државотворности. Он и Немања давали су наследницима легитимитет власти. Свакако је ту чињеницу имао у виду и босански краљ Твртко, када је одлучио 1377. да се у манастиру Миле-

шеви, пред Савиним гробом крунише за краља Босне и Србије. Сава је слављен и поштован кроз читав средњи век. Посебно је био штован његов светитељски култ око манастира Милешеве, где су га једнако величали и поштовали и Турци и Муслимани, као и сами Срби. Управо овакав Савин култ међу Турцима био је и један од пресудних узрока што је Синан-паша пренео Савине мошти у Београд и спалио их на Врачару 1595. године. Сава је био поштован и величан и ван граница српских простора. Посебно је био снажан његов култ у Русији под крај XV и у XVI веку. Символично је и од Саве Немањића и од Савиног оца Немање сагласност за владарске амбиције тражио руски цар Иван IV Грозни⁴.

⁴ в. Ненад Љубинковић: *Косовска легенда у руском летописном своду из времена цара Ивана IV Грозног*, Годишњак Института за књижевност и уметност, II, Студије и грађа, I, Београд, 1980, 5—22.

Свети Сава спада у оне ретке људе поникле у нашем народу који је и личношћу и делом успео да се наметне народу као особени прототип тзв. културног јунака. Народна предања приписују му улогу народног учитеља. Народно веровање тврди да је Сава научио српски народ да обрађује земљу, да прави сир; подучио га вршењу многих заната итд. У народној причи Сава је и народни заштитник и заточник који на себе преузима дужност да се обрачуна са нечастивим силама (са Ђаволом, на пример).⁵

Зашто о СВЕТОМ Сави данас?

Српски народ спада међ' оне народе који жуде за вођом. Међутим, током свога историјског трајања, српски народ се није могао коначно да определи између два различита схватања која су током историјске прошлости била готово једнако заступљена. Наиме, Срби се као народ увек колебају између живог, конкретног вође који се делимично намеће сопственим вредностима и ауторитетом, а делом (често и већим) његова објективна вредност битно се дограђује и допуњава у култним причама и препричавањима. Тако су у новије време грађене култне вође као што су били Карађорђе, Милош, Пашић — Степа Степановић, или после другог рата Јосип Броз Тито. Међутим, Срби су увек имали тежњу да након извесног времена униште дотадашње култне вође, да њихове до јуче слављене поступке подвргну немилосрдној аутопсихној анализи, да их потом демаскирају, детронизирају и одбаце. Таква времена се обично називају временима „отрежњења“, а идеалне вође се потом траже у даљој

⁵ Владимир Боровић: Свети Сава у народном предању, Београд, 1927, XXXI + 267; Нада Милошевић-Ђорђевић: Народна предања о Светом Сави и српска средњевековна писана реч, у књизи: „Милешева у историји српског народа“, Посебна издања САНУ, Научни скупови, Књига XXXVIII, Одељење историјских Наука, Књига 6, Београд, 1987, 286—300.

прошлости. Посебно се са мазохистичком радошћу опредељујемо за вође-жртве, какав је, примерице кнез Лазар. Светом Сави се српски народ враћа након пола века антирелигиозности, после педесет година одрицања и од своје прошлости и од самог имена. Смутна времена у којима се не назиру ни пут изласка, нити пут спасења, времена у којима се чини човеку да ништа не зависи од његових поступака и делања, окрећу људе у природноме страху — изнова религији. Бојати се само да је реч о новој замени икона. Икона Светог Саве скинута је пре педесет година да би се ставила другачија икона. Икона маршала уступила је изнова место икони Светог Саве. Све је то јасно, објашњиво. На жалост, бојим се да је то превасходно знак незрелости и немоћи. А било би добро да је повратак Светом Сави симболичан повратак Срба властитој памети. Јер има итекако много разлога!

Зашто Свети Сава ДАНАС?

У временима када сведочимо новој подели Европе и света, у временима када се неке велике државе распадају, раздвојене уједињују — много би нам требовала мудрост Саве Немањића. У време Саве Немањића, једини пут у историји српскога народа, догодило се да Срби не буду увучени у рат, иако се на њиховим јужним границама руши големо, моћно византијско царство. И не само да Србија није била увучена у рат, већ је из свег метежа изашла ојачана и стабилна. Сава Немањић је први који је у историји српскога народа не само схватио могућну опасност од ширења католичког утицаја српским просторима, већ је смислио и повукао благовремено противпозете. На послетку, Сава Немањић је први у историји српског народа будућност Србије и будућност православних балканских простора видео у сложном, здруженом православном Балкану.

Објективних разлога за поновно слављење Светог Саве данас има на претек. Но, питање је да ли су баш они били пресудни. Да ли смо, коначно, нешто научили? Да ли смо бар мало одрасли и сазрели?

Ненад Љубинковић

**ПЕСМА „ЈЕДНО ДЕТЕ МАЛО“
У ЗАПИСИМА ЕТНОМУЗИКОЛОГА
(записи са подручја Србије)**

По опште прихваћеном ставу, усмена народна песма јесте она „која настаје и живи у народу преносећи се с поколења на поколење ... траје све док у главном слоју који је чува, сеоском, писменост и цивилизација не униште духовну везу са обичајима предака.“¹

Ово несумњиво тачно одређивање појма народне песме треба допунити констатацијом да би дефинисање појма народне песме која живи у наше доба захтевало другачији приступ. У веку нових мас-медија, у временима када сведочимо у којој мери радио, телевизија, видео, бришу разлику, а свакако је битно смањују и мењају, између града и села, када је стални промет становништва између села и града све интензивнији — усмена народна песма не може се у потпуности одредити на начин који је прихватљив за песму Вуковог времена. Усмену народну песму данас не чува и не негује само сеоско становништво, јер више нема правог села, као што нема ни правог града. Сведоци смо како новокомпоноване песме бивају натурене путем мас-медија народу, а потом долази до уобичајене селекције у којој народ у својству активног слушаоца врши одбир између мноштва које му је понуђено а у складу са својим традицијским

---

¹ Види В(ладан) Н(едић), *Речник књижевних термина*, Београд 1985, с.в. народна песма, 46—47.

музичким образовањем, традицијским схватањем текста песме, али такође и под утицајем помодних музичких и литерарних схватања, под утицајем нових музичких и других сазнања.

Одређене историјске прилике знатно допринесе да поједине песме које су очигледно и по тексту и по музици настале од стране тзв. образованог ствараоца — брзо уђу у народ, буду прихваћене, преношене и распрострањене као праве народне песме. Име композитора, као и име творца текста не памти се, како је то уобичајено за песме које народ прихвати.

Међу песмама које су стекле велику популарност после другог светског рата, а задржале су се и до наших дана, међу песмама којима су се у почетку несумњиво знали и композитор и творац текста — јесте и песма која почиње стихом „Једно дете мало”.

Задатак етномузиколога је да у постојећим варијантама ове песме певане широм Србије, покуша да „препозна” њен основни „тип”, док ће друге посматрати као нешто мање или више саживљено са локалним музичким традицијама у којима се оне јављају. Тако ће, може се претпоставити, ова песма у неким крајевима представљати нешто, иако популарно ипак страном и „накалемљено”, док ће се негде јавити у облику сродном „правим” народним песмама. Све ово биће посматрано кроз мелопоетске одлике сакупљених варијаната.

Анализа текста

Текст песме „Једно дете мало” сачињен је од чврстих структурних, односно конститутивних епизода, које у следу, у тзв. узлазној градацији воде трагичном финалу — сазнању да је мајка мртва, неповратно изгубљена, а да се мора прихватити и друга пресуда судбине: невољена, окрутна маћеха.

Све варијанте које су узете у обзир приликом израде овог рада, садрже следеће структурне целине:

а) почетну тврдњу да је једно дете остало сироче, без мајке,

б) обраћање детета оцу питањем где је мајка. Драматичност питања посебно се подвлачи тиме што дете пита где је мајка сакривена, питањем се изнова подвлачи нејакост детета које одсуство мајке, чини се, доживљава и као својеврсну игру. Дуготрајност „игре скривања“ почиње да плаши дете и оно жели да се игра прекине,

в) одговор очев је, по правилу, двосмислен: мајка спава, мајка само лежи, мајка спава очи не отвара. Присутнима је потпуно јасан очев одговор. Разумљив је он свима, осим несрећном детету које *жели* да се нада и *хоће* да не разуме,

г) дете стиже на мајчин гроб. Ту више нема недоумице. Драматичност трагичне ситуације, спознаје мајчине смрти, повећава се мајчином опоруком: дете се шаље дому, дому у коме је нова мајка, односно маћеха,

д) дететове последње речи показују да је оно од почетка било свесно свега. Управо присуство „нове мајке“ и однос те „нове мајке“ према њему јесте и узрок питања које поставља оцу. Дете се оцу обраћа са Ви, али вероватно питање није упућено само њему, већ и „новој мајци“, а можда и другим присутнима.

Питање о „скривеној мајци“ крије у себи и својеврсну оптужбу: „Где сте мајку скрили?“ — као да наговештава дететово мишљење да је отац у дослуху са „новом мајком“ сакрио дететову мајку (против њене воље). Завршним речима дете исказује и у којим приликама осећа нетрпељивост и суровост маћехе: када му се даје храна и када се купа. У првом случају реч је о чину који обезбеђује или не обезбеђује сâмо живљење (ако дете нема да једе — умреће), а у другоме — о чину најинтимнијег саобраћања између мајке и детета: чин купања (поновни сусрет мајке са нагим телом детета) опомиње и подсећа на дететово рођење и прво купање.

Варијанта коју је забележио Љубинко Миљковић у Мачви (пример бр. 10) разликује се пр-

вим стихом („На мајчином гробу“) од уобичајеног почетка. Међутим, та иначица једноставно није сачувала први део песме, већ је битно развила други: од тренутка када се дете нађе на мајчином гробу.

Варијанта Димитрија Големовића из Подриња (пример бр. 1), показује одређена удаљавања од „уобичајеног“ текста. Она су типична за случајеве када певач „усвоји“ песму, доживљава је лично у толикој мери да спремно мења делове песме. Присвајање песме, интимно доживљавање, уживљавање у песму — не морају бити једновремено поуздан предуслов за битно побољшање текста. И ова иначица у којој су чудне, али и неприхватљиве и суштински неизражајне синтагме, као, на пример: „плава трава“ — не показује знаке побољшавања текста у процесу „усвајања“. Напротив! Интервенције су чињене у духу лоше варошке песме.

Превасходно захваљујући изражајности јужних говора српскога језика, песма коју је забележио Коста П. Манојловић у Пироту (пример бр. 4) понајвише плени поетским текстуалним исказом.

Мелодијске карактеристике

Од десет прикупљених песама, већину (4) карактерише сродност мелодије. Песма је тонално-дурски конципирана, интонативно стабилна, амбитуса октаве, са секвентним понављањем у себи и финалисом на тоници. С обзиром на вид у коме се јавља, ова мелодија је често праћена другим гласом у паралелним терцама (пример бр. 8, 9).

За разлику од поменутих песама истог мелодијског профила, текст „Једно дете мало“ се нешто ређе везује и за другачије мелодије, што вероватно говори о његовој дубљој повезаности са локалним традицијама. Те песме су мањег амбитуса: чисте кварте, чисте квинте, па чак и мале терце као у оној из Подриња (пример бр. 1). Ова песма се поред тога што је малог амби-

туса, издваја од других и по својој нетемперованости. Интересантно је да се због тензије у певању, подиже интонација чак за малу терцу од почетка до краја песме. Сходно музичкој традицији Подриња, праћена је на карактеристични секундни начин.

Она је најједноставнијег облика мелостиха,

А
 а1а2, јер не садржи понављања. То је једини
 6, 6

пример једнодела. Изводи се континуирано, што обезбеђује пратећи глас правећи „спојеве” између мелопоетских целина.

Облик „скраћеног дводела” имају песме из Каоне (пример бр. 3) и Пирота (пример бр. 4)

А А1 А Б
 са облицима а1а2 а2 и а1а2 а2.
 6, 6 6 6, 6 6

Песма из Велике Плане (пример бр. 5) је дво-

А А1
 делног облика а1а2 а1а2, где строфу гради по-
 6, 6 6, 6

новљени стих. Истом облику припадају још неколико песама, (примери бр. 6—9), али се због нешто другачије мелодије и понављања различи-

А Ав
 тих делова мелостиха добија облик а1а1 а2а2,
 6, 6 6, 6

као и песма из Малог Лаола (пример бр. 2) са

А Ав
 обликом а1а1 а2а1.
 6, 6 6, 6

Песма из Мачве (пример бр. 10) је специфичан

прокомпонован облик — А Б А
 а1а2 б1б2 ц1ц2
 6, 6 6, 6 6, 6

Б Бв Бвв Ав Авв Аввв
 д1д2 е1е2 ф1ф2 г1г2 х1х2 или2, и по томе се из-
 6, 6 6, 6 6, 6 6, 6 6, 6 8, 6
 дваја од осталих варијанти.

Све ове карактеристике указују на постојање два основна типа мелодије: прва је дурски конципирана (примери бр. 2, 6, 7, 8, 9), а друга

са призвуком мола (примери бр. 1, 3, 4, 5, 10). Да је други тип мелодије много ближи нашој музичкој традицији, може се видети упоређивањем ових песама. Истражујући на терену, дошла сам до занимљивог податка, који иде у прилог традиционалности овог типа мелодије. Наиме, два певача из Топлице² певају два различита текста („Једно дете мало“, „Голубице бела“) на исту мелодију. Снимајући старију жену³ на истом терену, која ми је певала песму „Голубице бела“, лако сам могла закључити да су ове две мелодије веома сличне, што значи да је народ у неким крајевима прихватио текст песме „Једно дете мало“ и спајао га са већ постојећом — „својом“ мелодијом.

Без обзира на који начин, ова песма остаје једнако популарна широм Србије, било да је прихваћена у целости или само текстурално.

Биљана Стевановић

---

² Томовић Србобранка (рођ. 1945), Велика Плана, Стевановић Мирко (рођ. 1942), Међухана, општина Блаце.

³ Јевтић Драгина (рођ. 1926), Јошаница.

Без мајке остало дете

Куд се год он скита, све за мајку пита

и мајке ни ками, ко што си ти би-ла

Једно дете мало,
без мајке остало.
Куд се год он скита
све за мајку пита:
„Боже, Боже мили,
бе сте мајку скрили?“
„Твоја мила нана
под земљицом спава,

Покрила је трава
зелена и плава.“
Јадно дете ишло,
на гробље наишло,
На гробницу стало,
земљину копало.
Из земљице тужан,
ситан глас се чује:

„Иди кући Раде
тамо твоје тати.
Тамо ти је Раде
и отац и мати.“
„Није мајка мила
ко што си ти била...“

ПРИМЕР бр. 2*Једно дете мало, М. Лаоле, 8. 3. 1991.*

Селена Литвиновић

ЈЕД - НО ДЕ-ТЕ МА - ЛО БЕЗ МАЈ - КЕ О - СТА - ЛО БЕД - НО ДЕ-ТЕ МА - ЛО.

Једно дете мало,
без мајке остало.
Свуд по свету скнга,
за мајчицу пита:
„О, мој оче мили,
где сте мајку скрили?“

„Иди сине дома,
мајка ти је нова.
„Ако она нова,
моја била боља.
Кад ми хлеба даје
броји залагаје.“

Кад ми главу мије
у корито бије.“

ПРИМЕР бр. 3*Једно дете мало, Каона, 11. 11. 1967. Народна мука Драгачева*

Драгослав Девић

ЈЕДНО ДЕ-ТЕ МА-ЛО БЕЗ МАЈ-КЕ О - СТА - ЛО БЕЗ МАЈ - КЕ О - СТА - ЛО

Једно дете мало
без мајке остало.
Свуд по свету скнга
за мајчицу пита.
— О, мој отац мили,
где сте мајку скрили?
— Твоја мајка спава
никад не устаје.

Кад то дете чуло
на гроб се виноло.
На гробу је стало
мајку дозивало.
Кад то мати чула
она с' одзвнула.
— Иди ћери дому!
имаш мајку нову!

— Није она мила
ко што си ти била.
Кад ми леба даје
броји залагаје.
А када ме купа
о корито лупа.
Кад ми косу пере
она куне мене.

ПРИМЕР бр. 4

Једно дете мало, Пирот, Јанковић Бира,
Народне мелодије из Источне Србије

Коста П. Манојловић

ЈЕД - НО ДЕ - ТЕ МА - ЛО СИ - РАК О - СТА - НА - ЛО, СИ - РАК О - СТА - НА - ЛО.

Једно дете мало
сирак останало,
за мама питало:
„Аој, мила пала,
а где ми је мама?“
„Твоја мама, сине,
в' црна земља лежи.“

Иде дете на гроб,
ситне сузе рони.
Из гроба се зачу
један гласак мали:
„Иди дете дома,
имаш мама нова!“
„Није мама мила
ко што си ти била!

Кад ми косу пере
са корито дере;
кад ми хлеба даје
броји залагаје;
када меше купа
са корито луна.“

ПРИМЕР бр. 5

Једно дете мало, Бор, 14. 3. 1991. Србобранка Стевановић (Велика Плана) Биљана Стевановић

ЈЕД - НО ДЕ - ТЕ МА - ЛО БЕЗ МАЈ - КЕ О - СТА - ЛО ЈЕД - НО ДЕ - ТЕ МА - ЛО БЕЗ МАЈ - КЕ О - СТА - ЛО.

Једно дете мало
без мајке остало.
Кад је расазнало,
на гроб истрчало.
Узелo илицу,
па копа земљицу.

Земља се отвара,
нана проговара:
Иди кући, ћери,
има друга нана,
„Има друга нана,
ал' ми пије мила.

Није она мила
кај' ти што си била.
Када ме окупа
по глави ме лула.
Кад ми леба даје
број' ми залагаје.“

ПРИМЕР бр. 6

*Једно дете мало, без мајке остало, Доња Јасеница,
Радослав Грујић, Музичка традиција Србије 3*

Љубинко Миљковић

Јед-но де-те ма-ло јед-но де-те ма-ло без мај-ке о-ста-ло.

Једно дете мало
без мајке остало.
Свуд' по свету скита
за мајчицу пита:
„Је ли, тата мили,
где сте маму скрили?“

„Твоја мама слава,
очи не отвара.
Иди, сине, дома,
мајка ти је нова!“
„Није тако мила
као што је била.“

Кад ме она куца —
о корито лупа.
Кад ме она мије —
крв из главе лије.
Кад ми леба даје —
броји залогаје.“

ПРИМЕР бр. 7

Једно дете мало, Панчево, 1. 5. 1991.

Биљана Стевановић

Јед-но де-те ма-ло јед-но де-те ма-ло без мај-ке о-ста-ло.

Једно дете мало
без мајке остало.
Свуд' по свету скита,
за мајчицу пита:
„О, мој оче мили,
где сте мајку скрили?“
„Твоја мајка слава,
очи не отвара.“

Кад то дете чуло,
на гроб је минуло.
Понело иглицу,
копало земљицу.
Земља се отвара,
мајка проговара:
„Чедо иди дома,
мајка ти је нова.“

„Нека, нек' је нова,
ал' није ко ова.
Кад ми главу куца,
о корито лупа.
Кад ме она мије,
крв из главе лије.“

ПРИМЕР бр. 8

Једно дете мало, Мокрин (Кикинда)

Биљана Стевановић

Једно дете мало
 без мајке остало.
 Свуд' по свету скита,
 за мајчицу пита:
 „Аој, оче мили,
 где сте мајку скрили?“
 „Мајка тврдо спава,
 очи не отвара.“

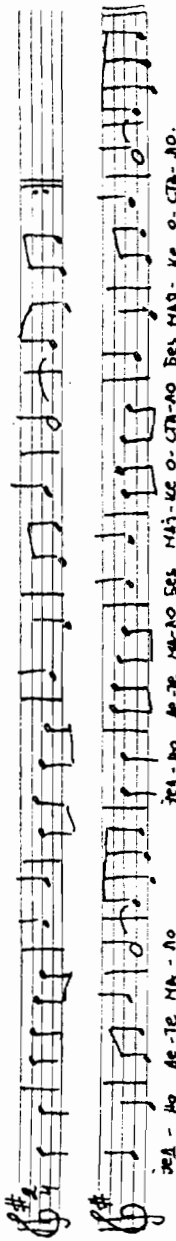
Кад то дете чуло
 на гроб је минуло.
 Иглицом копало,
 руком чепркало.
 Гробак се отвара,
 мајка проговара:
 „Иди дете дома,
 мајка ти је нова.“

„Она јесте нова,
 али није моја.
 Кад ми леба даје
 броји залагаје.
 Кад ме она купла
 о корито лупа.“

ПРИМЕР бр. 9

Једно дете мало, Плоча, пева Тома Јовановић.

Биљана Стевановић

Једно дете мало
 без мајке остало.
 Свуд' по свету скита,
 за мајчицу пита:
 „О, мој оче мили,
 где сте мајку скрили?“
 „Твоја мајка спава,
 очи не отвара.“

Кад је дете чуло,
 на гроб је минуло.
 А гроб се отвори,
 мајка проговори:
 „Иди дете дома,
 мајка ти је нова.“
 „Није она мила
 ко што си ти била.“

Кад ми хлеба даје
 броји залагаје.
 Кад ми главу купла
 о корито лупа.“

ПРИМЕР бр. 10

На мајчином гробу, Шабан, Добринко Пантелић,
Музичка традиција Србије II — Мачва

Љубинко Миљковић

НА МАЈЧИНОМ ГРОБУ, ШАБАН, ДОБРИНКО ПАНТЕЛИЋ,
МУЗИЧКА ТРАДИЦИЈА СРБИЈЕ II — МАЧВА

СРП - ЈУ ЗА - НО - ГА - ЈЕ, А МА - ДА МЕ КУ - ПА
О КО - РА - ТО НУ - ПА КА - ДА СМ МЕ ТИ КУ - ПА - ЈА
ТИ СМ МУ - КО - БРА - ЈА!

НА - ЈА - ЧИ - НОН ГРО - БУ ЧУ - ДАА ГРАС СЕ ЧУ - ЈЕ!
МА - СМ - НЕ, СМ - НЕ, КУ - РА, И - ДИ ТВО - МЕ ТРА - ЈИ,
СМ КОД КО - ЧЕ - ТУ ТЕ СВО - МЕ МА - ГА - ПО - РУ - ЧУ - ЈЕ!
НА - ЈЕ О - НА ДО - БРА! И - ГА, НО - ВА МА - ТИ!
НА - ЈЕ О - НА МУ - ЈА! И - НА, ДРУ - ЈА, МКА - ЈА,
КО ШТО СМ ТИ БРА - ЈА! КАД МКА - БРА ДА - ЈЕ

ВЕРА КАО ЛИЧНО ИМЕ

У нашем народном и књижевном говору реч *вера* има доста широко значење. Она означава уверење да је нешто стварно, тачно и истинито. У народном говору то је обећање које се мора поштовати и испунити (тврда вера). У обичајном праву вера је усмени договор који странке склапају (на веру) и који се сходно обичајним нормама поштује и извршава. Она је присутна и у љубави и означава узајамно обећање момка и девојке да ће се волети и да ће ступити у брак (веридба).

Вера означава и религиозну (верску) припадност. То је уверење да постоји више, божанско биће — Бог, који је створио свет и који њиме управља. По хришћанском учењу, вера чини једну од основних хришћанских врлина и име једне хришћанске светитељке.

Осим тога, реч вера може да изражава и нека историјско-световна опредељења. То може да буде вера у правду и етику, у лепшу и бољу будућност, вера у идеале, вера у човека и његову људску доброту итд. Према томе, вера у разне вредности постоји скоро код сваког човека и од искона је заступљена у људском роду. Она чини саставни део човековог живота и његове личности. Присутна је у дубини човекове душе и представља једно од њених основних својстава.

Вековна присутност вере у народу утицала је и на настанак неких личних имена и презимена у националним антропонимијама разних народа.

Једно од веома старих хришћанских имена је женско име Пистис. Грчког је порекла. Настало је од истоимене грчке речи пистис, која у грчком језику представља именицу женског рода и значи — вера. У дијалекту грчког језика постоји и облик писти, који има исто значење, а такође се јавља као самостално женско име — Писти. Уз помоћ именице ТЕОС—БОГ, направљено је женско име Теописис. Оно спада у групу сложених грчких имена и значи: „Божја вера, вера у Бога.”

Име Вера постоји код свих словенских народа. Настало је по узору или директним преводом грчког имена Пистис или латинског Фидес, мада постоје и мишљења да је оно изворно словенско име.

Сматра се да су од свих православних народа име Вера од Грка најпре прихватили Руси. Оно у руској антропониимији представља често име, за које постоје многи хипокористици: Веруха, Веруса, Веруња, Веруља, Веруша и друга. Ово име код Срба, Македонаца и Бугара постало је веома распрострањено крајем прошлог и почетком овог века, под непосредним руским утицајем.

У српској националној антропониимији јављају се два облика овог имена — Ве́ра и Ве́ра, а у ијекавском говорном подручју и Вјера. У хрватском народу поред женских антропонима Вјера и Вера, постоји и мушко име Вјеран. По свом етимолошком значењу, оно одговара грчком имену Пистос, које значи: „Веран, поверљив, одан и чврст (у вери).” И Словенци имају лично име Вера, које се истовремено јавља и као самостално словеначко презиме (тако се презивала и позната словеначка глумица Вера Марија).

Од основе имена Вера и разних словенских антропонимских додатака, направљена су и друга словенска мушка и женска лична имена. Корен „слав” веома често се користи за градњу личних имена у словенској антропониимији. Од

њега и основе имена Вера, направљено је доста често женско име Верослава. У неким срединама за ово име употребљава се и облик Верославка. Уз помоћ деминутивног наставка -ица, а по узору на народна имена Драгица, Зорица, Милица и друга, направљено је лично име Верица. Додавањем наставака -ка и -ина, на основу имена Вера, створени су женски антропоними Верка и Верина. Веруша је старо народно име настало по угледу на женска имена Милуша, Радуша и слично. Оно се данас веома ретко среће као лично име, али је присутно у презимену (матрониму) Верушевић. Вероданка је сложено име састављено од имена Вера и Данка, које је настало у новије време.

Од мушких имена која су настала од основе Вера односно вера, најчешћа су Верослав, Верољуб и Верко. Име Верослав створено је у новије време, према доста честом женском антропониму Верослава. Верољуб је сложено име настало према мушким именима типа Мирољуб, Богољуб, Братољуб и слично. Уз помоћ наставка -ко, а по узору на имена Здравко, Мирко, Славко итд, настало је лично име Верко. Оно представља самостално мушко име, али се често јавља и као хипокористик (име од миља) од имена Верослав и Верољуб. Од њега је направљено и презиме Верковић.

Женско име Вера може да буде изведено и од личних имена која имају сасвим различито етимолошко значење од словенског имена Вера. Вера може да представља скраћени облик од женских антропонима Оливера и Вероника. Женско име Оливера настало је према мушком имену Оливер. Оно је латинског порекла и своју генезу има у латинској речи олива (*oliva*) — маслина. Сходно томе, значење имена Оливер објашњава се као: „Онај који даје маслине.” Додавањем настатка за женски род -а, мушком имену Оливер, направљено је женско име Оливера. Оливер и Оливера су доста честа лична имена у националним антропонимијама многих народа. У српски национални именослов име Оли-

вер дошло је у средњем веку преко приче о Карлу Великом. Име Оливера носила је и једна од кћери цара Лазара и царице Милице.

Вероника је календарско име, које представља сложеницу. Њен први део чини латинска реч (придев) верус, а, ум (Vegus, a, um) у значењу истинит, прави, изворни и грчки израз икон (Eikon), слика. Према томе, етимолошко значење овог календарског имена је: „Права, истинита слика”. Настанак овог антропонима везује се за хришћанску легенду која каже, да је једна хришћанка својим умрусом обрисала крваво и онојено Христово лице, док је он са крстом на леђима, ишао према Голготи где ће бити распет. На пешкиру је остао отисак његовог лица (Нерукотворени лик) и то се сматра једином правом Исусовом сликом. Име Вероника заступљено је у целом хришћанском свету, поготово код католика. Његовој распрострањености допринели су углед и поштовање Св. Веронике у народу. Њен дан прославља се четвртог фебруара. Међу јужнословенским народима, Вероника је често име код Хрвата и Словенаца, а Вера представља његову вобичајену скраћеницу. У Истри и Кварнеру за Веронику се употребљава и надимак Броне. Од њега је направљено презиме (матроним) Бронић. Французи име Вероника изговарају као Вероник (Veronique). Немци за Веронику употребљавају скраћенице Рона и Врони, а Англосаксонски народи — Рони (Ronny). У неким етничким срединама јавља се и облик Верона, као варијанта имена Вероника.

За лично име Вера и све остале антропониме који су изведени од овог имена, употребљавају се бројни хипокористици, као што су: Веца, Века, Вела, Верушка, Верунка итд.

Присуство вере у народу оставило је дубоке и неизбрисиве трагове у многим областима народног живота. Њена присутност у духу и свести народа изражена је и у личним именима и презименима.

Трифун Павловић

Пабирици

ЈЕДНО НЕОБЈАВЉЕНО ПИСМО МИЛОРАДА ПАНИЋА-СУРЕПА

Песник и публициста Милорад Павић-Суреп објавио је 1948. године књигу *Одабране народне приповетке* (Београд, „Нопок”, 1948. Стр. XI+242. 8^о). У предговору књизи (стр. VII—XII) приказао је постанак и развитак народних приповедака и указао на њихову изузетну уметничку вредност. Истакао је затим улогу и значај Вука Стеф. Карацића у сакупљању и објављивању народног блага, помињући притом три Вукове књиге: *Српски Рјечник* (1818) и два издања његових *Српских народних приповиједака*, у којима је објавио 62 приповетке високих уметничких квалитета. На крају дотакао се М. Панић-Суреп и поствуковског периода сакупљања народних прича, наводећи да су многи Вукови следбеници сакупили огромно благо „које премаша шест хиљада самосталних ствари” и да је то само део онога што постоји у народу и што се непрекидно ствара.

Књига је добро примљена, ушла је у млади нараштај коме је и била намењена и доживела више издања. Мада намењена младима, она је била предмет интересовања читалаца разних узраста и занимања. Проучавали су је, приказивали и оцењивали књижевни критичари, а посебно

састављачи сличних антологија. Разумљиво, ње се дотакао и угледни антологичар др Војислав М. Јовановић-Марамбо. Одмах је уочио да у њој нема ни помена из којих збирки потичу народне приче које је М. Панић-Суреџ унео у своју антологију. Осим Вука, чија је три дела у Предговору само навео, никаквих других података о изворима за приповетке у овој антологији нема. Др В. М. Јовановић је оценио да је тај поступак у издавању научно-популарних књига, каква је ова, неубичајен, боље рећи недозвољен, те се дао у истраживање извора сваке приче појединачно објављене у Суреџовој антологији и утврдио (што се види на примерку његове књиге сачуване у приручној библиотеци, препуној забележака) да је М. Панић-Суреџ од укупно 83 ненумерисане приче непосредно из Јовановићеве *Антологије српске народне приповетке* (Београд, 1926) преузео 68 приповедака, док је из других извора донео још 15. Са горчином је израчунао да то износи 82% из његове предратне антологије, а свега 18% из других извора. У свом Скупном прегледу, који нам је у рукописним белешкама испред насловне стране књиге оставио, В. М. Јовановић је то овако приказао: „Милорад Панић-Суреџ узео је из Вука Карачића 36 приповедака (од 271) од тога преко Јовановића 32; из Вука Врчевића узео је 18 — све из Јовановића; из Босанске Виле узео је 7 — све из Јовановића; из Милана Б. Милићевића узео је 2 — обе из Јовановића. По једну је узео: од Борба Којанова-Стефановића, Светозара Бајића (2), Стевана Сремца, Луке Грћића Бјелокосића, Новаковићеве 'Виле' и из рукописа САНУ. Није узео из Јовановића, већ из Чајкановића 8 и од Непознатог 1." Др В. М. Јовановић је затим својим белешкама показао да је из Вука штампано знатно више приповедака од оних које је М. Панић-Суреџ у предговору књизи навео. А за Суреџову тврдњу у Предговору књизи (стр. X) да народно благо „премаша шест хиљада самосталних ствари" В. М. Јовановић бележи да је та цифра

узета из његове антологије, јер, како каже, „ту процену нико раније није дао” до њега.

Озлојеђен и разочаран поступком М. Панића-Сурепа др В. М. Јовановић је сматрао да је покраден, жалио се својим пријатељима и указивао на потребу заштите својих ауторских права. Хтео је најпре да разговара са самим М. Панићем-Сурепом, што је, како се из писма види, и учинио. Мора да је то био жустар и опор, вероватно телефонски разговор два врсна књижевна критичара о једној осетљивој материји, на шта је М. Панић-Сурепа у свом писму утгућеном В. М. Јовановићу веома смирено, одмерено и разумно одговорио. Сукобила су се том приликом два различита приступа једној истој теми: научно-популарни метод припремања за штампу народних приповедака др В. М. Јовановића, који подразумева строго навођење извора одакле је која прича узета, што је било и до данас остало неписано правило у пословима те врсте; и други, песничко-публицистички приступ М. Панића-Сурепа, према коме приређивач издања може, али и не мора да наводи изворе усмених умотворина које доноси. То мишљење М. Панић-Сурепа је у својим доцнијим прештампавањима Антологије, вероватно под утицајем спора са В. М. Јовановићем, кориговао тако што је у напомени, на пример, четвртом издању из 1956. године донео белешку у којој пише: „Приликом одабирања приповедака за ову књигу, поред листова и периодичних издања, највише смо се користили следећим делима...” и наводи 20 примера, међу којима под бр. 12 и *Српске народне приповетке* — Антологију др В. М. Јовановића. Као да је тиме хтео да се само формално-правно заштити од даљих непријатности и напада од стране В. М. Јовановића. У вези с овом напоменом М. Панића-Сурепа В. М. Јовановић је на свом примерку Сурепове књиге оловком забележио: „Са мало труда (и знања) (М. Панић-Сурепа) тако је лако могао саставити тачну библиографију својих извора. Овде има књига које немају никакве ве-

зе са Суреповом књигом, а недостају оне за које би могао тврдити да их је употребио”.

Писмо М. Панића-Сурепа, које у целини доносимо, а сачувано је у поменутом примерку књиге, прилог је познавању народних приповедака и односа наша два угледна антологичара према њима.

Илија Николић

Д-ру Војиславу М. Јовановићу

Београд

Поштовани г. Јовановићу,

После нашег јучерашњег разговора о Вашој и мојој збирци народних приповедака, сматрам за потребно да Вам и писмено изложим своје мишљење, с потпуним овлашћењем да га изволите употребити.

Ви сматрате да сте морално и материјално оштећени књигом коју је „Нопок” издао у мојој редакцији, јер је она — по Вашем мишљењу 80% плод Вашег труда, т.ј. да је за толико искоришћена књига коју сте Ви издали пре двадесет година.

Да бисмо одлучили о тачности тога мишљења, размотримо прво питање оригиналности у раду с народним умотворинама, у овом случају — приповеткама. По моме схватању, овде може бити речи само о двама врстама оригиналности, и то: 1) Оригинална збирка народних приповедака је она коју сам приређивач покупи и изда, као на пример Вук Караџић, В. Врчевић, В. Чајкановић или њима слични, и 2) Оригинална је збирка и она коју један уредник среди из већ објављеног материјала, али са одређеним циљем, по своме методу, у својој интерпретацији и по својим гледиштима на народну уметност.

Ви сте своју Антологију саставили од искључиво раније објављеног материјала. При томе сте се углавном ослонили на две изворне збирке, на Врчевића и Караџића, из којих сте узели

око 150 приповедака (од укупно 252 колико их има Ваша књига, дакле скоро 2/3 из два извора); за остали део књиге тражили сте материјал кроз шездесет других књига. Такав однос избора материјала јасан је сваком оном који познаје ту врсту рада. Па, у чему је, дакле, оригиналност Ваше књиге? Она није у новитету материјала што би дошло под горње 1), већ у одабирању познатог материјала, његовој интерпретацији, у циљу за којим тежи Ваша књига, а тај је — да буде антологија целокупне наше народне приповетке, гледане само с књижевног становишта. Тога ради Ви сте се користили плодовима рада свих Ваших претходника, што је сасвим разумљиво и без чега се не да остварити задатак који сте себи поставили.

У чему је оригиналност моје књиге? Ни њена оригиналност није у новитету материјала, већ у његовом сређивању, интерпретацији, у гледању на народну прозу, које гледање треба да оправдају и потврде репрезентоване приповетке. Јасније речено, циљ моје књиге је: дати омладини не „непристрасну” „чисто књижевну” антологију, већ одабрану збирку народних приповедака с јасном васпитном тенденцијом, а у исто време објаснити јој постанак и развитак те исте приповетке обухватајући услове, време и друштвену средину, у којима је народни приповедач створио поједина дела. Одабрани материјал ја сам тако и средιο, преносећи га дословно како је раније објављен али мењајући га формално, графички, да би био приступачнији младоме читаоцу. Разуме се, и ја сам искористио плодове својих претходника, укључујући и Вас, али само по приступачности материјала, а не и по његовој интерпретацији, и намени. За своју књигу ја сам узео из изворне Вукове 26 приповедака, из Чајкановића (кога Ви нисте могли користити) 5, из Боровића 9, а остале — Врчевића, Босанску Вилу, Гавриловића и др. — због приступачности (зашто, на пример, Ви нисте узели прво Вуково издање, већ државно, сређено, Б. Борђеви-

ћа? Зар и то није резултат претходника?) углавном преко Ваше Антологије или других мањих збирака (Македонске народни приказни, Т. Остојић, Матица Хрватска).

На крају, г. Јовановићу, да сведемо збир. Ви сте своју Антологију саставили из само раније објављеног материјала; и ја сам за своју збирку узео искључиво раније објављени материјал. Ви сте себи били поставили јасан задатак и ја сам себи поставио јасан задатак, али сасвим супротан Вашем. Дакле, по материјалу ни Ви ни ја нисмо оригинални, а по задацима које смо себи поставили сасвим смо супротни један другом. Па у чему сте Ви онда материјално и морално оштећени? Да ли су Ваша гледишта на народну приповетку искоришћена? Нису. Распоред материјала? Није. Метод? Није. Извесне исправке које сте уносили у текстове? Ја мислим да се више ни једна прича коју сам ја унео у мој избор неће убудуће друкчије прештамповати, већ онако као сам је ја опремио, и верујте ми унапред се осећам почашћен, а не оштећен. И још нешто: мислим да ће свака прича из овог „Нопоковог“ издања неопходно улазити у сваку будућу антологију, са додатком још неколико предвиђених које су из техничких разлога изостале (Усуд, Стрижено-кошено, Чардак — све из Вука), што ми је такође унапред веома драго. То му некако дође као натплански хонорар. А питање ауторског права на народне умотворине — о чему смо телефоном разговарали — па га се тек сад сетих — верујте ми не умем да одгонетнем. Када бих ја одлучивао, ја бих тај хонорар купио, купио, па бих једног дана подигао Вуку сто споменика на сто страна (само лешше од оног из Студентског парка), тако да би и најмањем пиониру било јасно у чијој светлости ступа у живот.

У Београду, 25. маја 1948.

С поштовањем Ваш
М. Панић-Суреп

Одзиви

УСМЕНО НАРОДНО СТВАРАЛАШТВО У СВЕДОЧЕЊИМА, САГЛЕДАВАЊИМА, ТУМАЧЕЊИМА (VIII)

Сима Милутиновић Сарајлија, Пјеванија црногорска и херцеговачка. Приредио: Добрило Аранитовић. Предговор: проф. др Новак Килибарда. Библиотека Калиопа. Никшић, НИП Универзитетска ријеч, 1990, 1202 стр.

Након више од стотину педесет година, две стотине година после рођења Симе Милутиновића (1791—1847), *Пјеванија црногорска и херцеговачка* је поново међу нама. Милутиновић је под поменутиим насловом објавио две збирке народних песама. Прва је штампана у Будиму 1833. године, а друга у Лајпцигу 1837. године. Прва је садржавала три уводне лирске песме, које је Милутиновић назвао „коледкама”, и 28 епских песама, махом из новије историје Црне Горе и области које су крајем осамнаестог или почетком деветнаестог века ушле у оквире њених граница. Друга *Пјеванија* из 1837. године, садржи једнаке три уводне лирске песме, тзв. коледке, стотину седамдесет једну епску песму и један прозни умотвор. У оквиру стотину седамдесет једне епске песме, Милутиновић је прештампао и двадесет осам епских песама из будимске *Пјеваније*, али нешто другачијим следом. Највећи део заслуга за ново издање *Пјеваније* припада Добрилу Аранитовићу. Ново издање је приредио према лајпцишкој *Пјеванији*, с тим што је прве три песме прештампао, заједно са Милутиновићевим коментарима, из будимске *Пјеваније*. Такође је прештампао и Милутиновићеву посвету будимској збирци, као и песму Исидора Стојановића песвећену Милутиновићу. Ново издање *Пјеваније* Аранитовић је пропратио бројним, корисним регистрима: *регистром личних имена, регистром географских и етничких назива, регистром пренумераната, регистром пјевача, регистром тема мотива и сижеа у пјесмама, азбучним пописом првих стихова народних пјесама, речником туђица, архаизама и других мање познатих ријечи и израза, одабраном библиографијом*

радова о „Пјеванији” и Милутиновићевом скупљачком раду уопште. Аранитовићево издање *Пјеваније*, на коме је својевремено започео рад и Радосав Меденица, испунило је, несумњиво, значајну празнину и у културној баштини српскога народа, а поготову међ’ бројним проучаваоцима усмене народне поезије.

Штампање новoga издања *Пјеваније грногорске и херцеговачке* извесно јесте културни догађај. Но, то не значи да се новоме издању не могу ставити озбиљне примедбе. Пре свега, Аранитовић се није определио за славеносербску граматику и ортографију Милутиновићеву, већ ју је, у новоме издању, заоденуо, односно преобукао у „вуковско рухо”. Ако се зна да је један од разлога сукоба и разлаза Милутиновића и Вука Карацића био управо Симин отпор против, како вели, „курјачке граматике” и ортографије, свакако није најсрећније решење накнадно одређивање потомака за „супротну страну” у сукобу.

Милутиновић можда и јесте био, како је Вук мислио, „вртоглав” и „више од пола луд”, али је чињеница да Аранитовић, прилогађавајући ново издање *Пјеваније* Вуковим схватањима јесте уништио за читаоце и део дијалектолошке грађе, који се крио у стиховима *Пјеваније*, а на које је скретао пажњу својевремено и Милош Ивковић (*Неколико дијалектолошких напомена о „Пјеванији” Симе Милутиновића*, Извештај приватне гимназије В. Зделара, Београд, 1908/9, 42—46.).

Такође значајна примедба се односи на велики, амбициозни одељак *Напомене и објашњења*. Ту је Аранитовић разрешио скраћенице које је користио, додајући у објашњењима уз поједине песме и попис варијанта. Пре свега, невоља је што је овај обимни одељак рађен по Браниславу Крстићу (*Индекс мотива народних песама балканских Словена*, Београд, САНУ, 1984), а то нигде није назначено. Збирке које су узете у обзир за тражење варијаната, преузете су од Крстића, а спискови варијаната следе Крстића уз разумљива одступања. То није добро, јер Крстићев критеријум систематизације и класификације мотива није најсрећнији. Тако се догађа да варијанте, које наводи Аранитовић, нису уопште варијанте, ни најдобропамерније читане. С друге стране, праве варијанте су остале незабележене, чак и када су веома старе, што није добро. Било би много боље да се Аранитовић определио за репринт издање и да му се когод нашао више од помоћи, јер народна књижевност очигледно није Аранитовићева најужа специјалност.

Предговор Новака Килибарде јесте предговор какав се пише „обично” књигама, али не и какав је морао да прати ново штампање *Пјеваније* након стотину педесет година. Пада у очи, намах, да се Килибарда определио за Вука, а против Милутиновића. То није најсрећније решење, ако се предговор посвећује мање вољеном.

Килибарда преузима од Меденице (*Наша народна епика и њени творци*, Цетиње, 1975) и тврдње да су и Вукови и Милутиновићеви савременици, као, примерице, Копитар, Грим и Ранке — мислили неповољно о *Пјеванији*. На жалост, о *Пјеванији* владају уопште чудна уверења. Деценијама и деценијама нико није честито узимао у руке ни будимску нити лајпцишку *Пјеванију*, а сви знају како су оне непоуздане, како их је Сима Милутиновић битно допуњавао. Полазило се од аксиома да је Вук Караџић сматрао и будимску и лајпцишку *Пјеванију* кривотворинама. Међутим, исти Вук је тражио од Милутиновића сагласност да неке песме из *Пјеваније* (примерице о Бакону Стефану) унесе у своју збирку. Што се тиче Копитара, Грима и Ранкеа, треба рећи да је (иако ништа није наведено) у питању писмо Копитара Вуку. У томе писму Копитар је упозорио Вука како му је Милутиновић главни конкурент у сакупљању песама, а да он лично више воли начин на који Вук „верно“ преноси песме. Ранке се разочарао, не у Милутиновићеву *Пјеванију*, већ у Милутиновићеве историографске списе, а Грим га не сматра поузданим. Ипак је много све то убројати у негативне оцене *Пјеваније*.

Оно што у свему јесте битно, због чега Аранитовићево издање јесте и значајно и драгоцено, упркос стављеним примедбама, то је чињеница да је Милутиновићева *Пјеванија*, и будимска и лајпцишка, настала под крај треће деценије деветнаестог века (1828—1829), дакле у исто време када настаје и Вуково тзв. лајпцишко издање народних песама. Додатна је врлина што Милутиновићева збирка потиче са различног подручја, са подручја које је тридесетих година још увек непознато Вуку. Према томе, здружено гледане, збирка Вука Караџића (лајпцишко издање, 1823—1833) и Милутиновићева збирка, осликавају стање епскога певања на просторима српскохрватскога језика у првим деценијама деветнаестог века.

**Пјесме о Муји Хрњици, Приредио: др Муниб
Маглајлић, Сарајево, 1990, 200 стр. + (2).**

Збирка песама о Муји Хрњици, у избору и са предговором Муниб Маглајлића (*Мујо Хрњица — епски и историјски*), пропраћена текстом Косте Хермана (*Причања о Муји Хрњици и његовој браћи*) уместо поговора — садржи дванаест епских песама (*Мујо Хрњица погуби Шимуна Брехуљу, Мујо Хрњица избавља свог побра Арнаут-Османа, Гојени Халил и десет хајдука, Сердар-ага Мујо и Милан Бесеџија, Муја лијече виле планинкиње, Кладушанин Мујо и Костреш харамбаша, Хрњица Мујо у Јаноку заробљен, Женидба Мује Хрњице, Женидба Гојеног Халила, Котарани отимљу Мујова ћогата, Халил тражи Мујова Богата, Хрњица у Скрадину*). Књизи је придодат Рјечник мање познатих ријечи.

Муниб Маглајлић покушава и предговором, а и кроз избор дванаест песама које следе — да осветли и епски и историјски лик Мује Хрњице или Мује од Кладуше. Реч је о изузетно занимљивом епском лику у коме Маглајлић види историјског Мустафу Турчаловића који се помиње у *Историји Босне* Салиха Хациху-сеиновића Мувекита „поводом бурних догађаја у Крајини 1637. године“. Рекао бих да повод Маглајлићу није био толико стручни и научни, колико политички. Мујо Хрњица, односно Мујо од Кладуше играо је значајну улогу, веровали или не, у мсничној афери која је избила поводом „Агрокомерца“ из Велике Кладуше и његовога директора, Фикрета Абдића. Стручно посматрано — Маглајлић је изврсно обавио посао. Политички сагледано — Маглајлић је у праву. Новине, радио, телевизија, својевремено су дигли „велику прашину“ и око тзв. афере „Агрокомерц“, и око несубјеног споменика Муји Хрњици, Муји од Кладуше који је био планиран да се подигне у Великој Кладуши. Уистину је било смешно читати о Муји Хрњици као „заклетом непријатељу српскога народа“ и сличне глупости. Када би се ствари тако постављале, значило би да пред муслиманским живљем Срби данас не би смели (или бар то није учтиво чинити) да помињу Милоша Кобилића. Уистину,

далеко смо забраздили. Међутим, битна јесте чињеница да султан Мурат I, кнез Лазар и Милош Кобилић не опстоје самостално, већ само у групи, сучељени. Тако једнако опстаје и Мујо Хрњица, односно Мујо од Кладуше — само у сукобу са иноверним противницима, а и они са њим и због њега. Можда је природно да свако пожели повремено да побегне из средине која јесте његово природно боравиште и прибежиште. Но, свакојако посматрано — напор је узалудан. Најгоре је, вероватно, што је једновремено и детињаст, незрео.

Радмила Петровић, Српска народна музика. Песма као израз народног музичког мишљења, Посебна издања САНУ, књига ДХСIII, Одељење друштвених наука, књига 98, Београд, 1989, 158 стр. + 16 илустрација.

Несумњиво рђав обичај издавача у нас јесте да књиге, које објављују на међи двеју година, а које пуштају у дистрибуцију и продају почетком наредне године, временски одређују у претходну годину. Тако се у овом тренутку бавим књигом која се на моме радном столу обрела у позно пролеће 1990. године.

Српска народна музика Радмиле Петровић — свакојак о јесте ретко занимљива књига. Пре свега је занимљиво како Р. Петровић посматра народну музичку. Не проучава је изоловано, већ управо обрнуто, као нераскидиви део сеоскога свеукупног живота (саставни део свакодневних сеоских послова, али и у контексту сеоских обреда и обичаја, веровања и прозности). Радмила Петровић је имала храбрости, која је на жалост и код научника ретка, да не повлађује слепо, некритички, безрезервно, помодним теоријама и да пишући о народној музици не користи превасходно псеудонаучну, кабинетску терминологију, већ да у науку увведе народне називе, народну терминологију.

Књига садржи пет одељака (*Проучавање народне музике у Србији, Шта и кад народ пева, Како народ пева, Шта се у народу сматра новом песмом, Завршна разматрања*). Свејем су придодати на крају *Музички примери*, илустрације, као и неопходни регистри (*певачи народних песама у овој књизи, регистар народних песама, регистар народних музичких термина, регистар имена*).

У другој одељку (*Шта и кад народ пева*), Радмила Петровић је предложила, мада не изричито, нову деобу лирских народних песама. Предлаже прво поделу на две велике групе: на песме које се певају *уз сеоска празновања и свечаности* (колела, лазаричке песме, Ђурђевданске песме, јеремије, краљине, додоле, крстопоше), и на лирске песме које се певају *уз породичне свечаности* (рођење, свадба, испратница, смрт, слава или крсно име). Ако се то поглавље књиге пажљиво ишчита, здружено са следећим (*Како народ пева*), онда се

уистину врло озбиљно намеће размишљање о неопходности другачијег дељења, систематизовања и разграничења лирских народних песама. Можда дилеме које са разлогом има, Радмила Петровић није најјасније исказала, али прецизна скица (не ипак и прецизна слика) проблема јесте несумњива и препознатљива. Многе проучаваоце народне књижевности, ако икада буду посетили за књигом *Српска народна музика* (а то би морали учинити) свакако ће изненадити, па и шокирати поглавље *Како народ пева*. Певање „на глас”, односно, повије, „на бас”, далеко је, предалеко од кабинетских читача лирских народних песама. Жао ми је, што Р. Петровић није књигу илустровала већим бројем примера, јер сваком „правом текстолошком проучаваоцу” народне књижевности коса се диже на глави када спозна коју песму (текстуално гледано) народ сматра „рабацијском”, јер се пева на тзв. „рабацијски глас”:

Лепа Пава у Ковиљу спава,
Њој се Раде кроз Ковиље краде.

Четврто поглавље књиге — *Шта се у народу сматра новом песмом* мора изазвати многе реакције, бучне и садржајне разговоре. Како би „стручњаци” рекли: у томе поглављу је реч о процесу настанка песме, мелодије и текста. Радмила Петровић, следећи народно мишљење, тврди да нова песма јесте (до наших дана) била она која је била нова било мелодијски, било текстуално, а није морала нужно да буде нова у оба смисла.

Српска народна музика јесте једна од најзначајнијих књига које су објављене у нас у последњих десетак година, а претпостављам да ће бити инспиративна и подстицајна сразмерно објективној вредности.

Зоја Карановић, Народне песме у Даници, Библиотека усмене књижевности, књига 4, Београд—Нови Сад, Институт за књижевност и уметност — Матица српска, 1990, 313 стр.

У 1990. години изашле су из штампе четврта и пета књига „Библиотеке усмене књижевности“, коју су 1983. године здружено покренули Институт за књижевност и уметност из Београда и Матица српска из Новог Сада, а у чијем издавању од скора учествује и Вукова задужбина. Након књига Марије Клеут (*Лирске народне песме у Летопису Матице српске*, Београд—Нови Сад, 1983), Миодрага Матицког (*Епске народне песме у Летопису Матице српске*, Београд—Нови Сад, 1983; *Народне песме у Вили*, Београд—Нови Сад, 1985) у 1990. години објављене су четврта и пета књига библиотеке усмене књижевности: књига Зоје Карановић *Народне песме у Даници* и књига Марије Клеут *Из колебе у дворе господске, Фолклорна збирка Милице Стојадиновић Српкиње*.

Књигом *Народне песме у Даници*, Зоја Карановић је обухватила све песме (укупно 267) које су објављене на страницама *Данице, листа за забаву и књижевност*. Под уредништвом Борба Поповића Даничара, *Даница* је трајала тринаест година, излазећи сваког десетог, двадесетог и последњег дана у месецу. Први број листа штампан је 1860, а последњи 1872. године. Током тринаест година излажења, *Даница* је окупила широк круг сарадника, претежно младих људи из круга Уједињене омладине српске. Њихов рад на сакупљању народних песама јесте део политичког и националног програма Уједињене омладине. Траже се и прикупљају песме које показују национални идентитет, националну старину, очуваност старих обичаја, обреда, веровања. Ради прегледности песама, Зоја Карановић их је издвојила на седам скупина лирских песама и то I. *Обредне и обичајне* (Божићне песме, песме уз Цветну недељу, почаснице, сватовске песме, тужбалице), II. *Посленичке песме*, III. *Верске песме* (митолошке и хришћанске песме), IV. *Љубавне песме*, V. *Породичне песме*, VI. *Дечје песме*, VII. *Шаливе песме*. Следе одељци са лирско-епским песмама и са епским песмама, као и додаток у коме су саопштени преводи бугарских и украјинских

песама, које собом сведоче о интересовањима наше младежи за бугарски (као балкански) и украјински као пријатељски народ. Песме су пропраћене белешкама, а књига садржи и потребне регистре: *сакупљача, почетних стихова песама, имена људи и народа у песамама, географска имена у песамама, мање познате речи у песамама*. На почетку књиге је исцрпна, прецизна, обавештавајућа уводна студија З. Карановић — *О народним песамама у Даници* (5—36).

Књига је свакојако корисна. Пре свега може се користити као особен корпус народних песама, дакле за проучавање народне поезије. Једнако се, пак, може ишчитавати и као индиректно сведочанство о схватањима и стремљењима Уједињене омладине српске. Једина ствар у књизи која би и могла и морала бити предмет спорења — јесте подела лирских песама на седам скупина одређених на начин на који то јесте учињено. Зоја Карановић је следила извесна прихваћена решења, можда је и сама то прихватила „као нужно зло“, а ради потребне прегледности материјала. У сваком случају, спорење око те и такве разделе песама излази из оквира овога текста. Биће о томе више речи у студији о могућностима и немогућностима систематизовања и класификовања народних песама.

**Марија Клеут, Из колебе у дворе господске.
Фолклорна збирка Милице Стојадиновић Српкиње,
Београд—Нови Сад, Институт за књижевност и уметност
— Матица српска, 1990, 221 стр.**

У петој књизи Библиотеке усменог стваралаштва, Марија Клеут представља фолклорну збирку Милице Стојадиновић Српкиње. Грађа за збирку преузета је из дневника Милице Стојадиновић (*У Фрушкој Гори 1854*), али и из рукописних записа Милице Стојадиновић. Будући да је сама Милица Стојадиновић у својој фолклорној збирци свесно следила ставове Вука Караџића и начин на који је Вук замислио капитално, али недовршено дело — *Живот и обичаји народа српског*, и Марија Клеут је на једнак начин осмислила своју књигу. Фолклорна збирка Милице Стојадиновић изложена је у осам одељака: I. *Лирске народне песме. Обредне и обичајне песме* (Ивањска песма, додолска песма, сватовска песма, посленичке песме, верске песме, љубавне песме, породичне песме, шаљива песма, песме уз игру), II. *Лирско-епске народне песме*, III. *Епске народне песме*, IV. *Приповетке*, V. *Кратке народне умотворине*, VI. *Веровања*, VII. *Бајање и чарање*, VIII. *Обичаји*. У додатку су саопштене две словачке народне песме. Сви текстови су пропраћени потребним напоменама. На крају књиге су и неопходни регистри (*певачи и казивачи, почетни стихови песама, имена људи, географски појмови, мање познате речи*). Свему претходи исцрпна, документована студија о Милици Стојадиновић-Српкињи као сакупљачу усмено-књижевних творевина. Писана уз обилато коришћење Вукове преписке, уводна студија Марије Клеут осветљава и саму Милицу Стојадиновић, и врло занимљив, сложен и крајње делотворан однос Вук Караџић — Милица Стојадиновић. То је и особена слика једнога времена (између 1849. и 1854. али и нешто позније).

Паралелно читање двеју књига Библиотеке усменог стваралаштва намеће нека размишљања о изгледу саме библиотеке, односно о неопходности стварања одређене униформности. Ту мислим, на пример, на називе регистара. Нема разлога да се номиновање регистара препусти тренутној инвенцији или ћуди аутора, назив се мора утврдити и као такав спроводити кроз све књиге. Није добро да се у једном случају један регистар одређује као „имена људи“, а у другом „имена људи и народа у песамама“, или „географски појмови“ и „географска имена у песамама“. И разделба лирских пе-

сама разликује се у две књиге. У књизи о фолклорној збирци Милице Стојадиновић готово све лирске песме су ушле под назив — *Обредне и обичајне песме*. У корпусу песама из *Данице: посленичке песме, верске песме, љубавне песме, породичне песме, дечје песме, шаљиве песме* чине засебне скупине.

Све се још више компликује, ако се вратимо раније објављеним књигама у оквиру исте „Библиотеке усменог стваралаштва“. У првој штампаној књизи из ове библиотеке (*Лирске народне песме у Летопису Матице српске*), Марија Клеут је, у својству приређивача и својеврсног аутора књиге, лирске народне песме разделила у пет скупина. Прву чине *обредне и обичајне песме* (унутар те групе су коледарске песме и сватовске песме), другу чине *посленичке песме*, трећу *верске песме* (а унутар њих су три групе: митолошке песме, хришћанске песме, слепачке песме), четврту *љубавне песме*, а пету *породичне песме* (међу којима су посебно издвојене *војничке песме*). У трећој књизи библиотеке, у књизи у којој је Миодраг Матицки представио *Народне песме у Вили*, лирске народне песме су раздвојене такође на пет скупина. Прву чине *обредне и обичајне песме* (унутар њих су именоване: ускршње, велигденске песме, сватовске песме, почашнице и успаванке), другу групу чине *песме о раду и уз рад*, трећу *верске песме* (митолошке песме, хришћанске песме); четврту *љубавне песме*, а пету образују *породичне песме*.

Очигледно је да се проблем систематизације и класификације народне књижевности, посебно народне поезије, а нарочито лирских народних песама императивно намеће као тема и за научне и стручне скупове, и за појединачне студије.

Књиге објављене у корпусу Библиотеке усменог стваралаштва представљају особене збирке народног стваралаштва. Њихова посебност се највише огледа у чињеници да то нису никако ауторске збирке, збирке које имају свога основног редактора и селектора. Реч је о збиркама умотворина које су настајале у дужим, па чак и дугим временским раздобљима (Летопис Матице српске). Посебно издвојене, окупљене и штампане као збирке народних умотворина штампаних у одређеном часопису, ове народне умотворине јесу изузетно драгоцен материјал и за проучавање народног стваралаштва, и за проучавање уређивачке, националне и страначке политике одређених часописа, као и за проучавање одређених раздобља из наше даље и ближе политичке и културне прошлости.

Библиотеком усменог стваралаштва у целини, и књигама Зоје Карановић и Марије Клеут (о којима је овде било највише речи) обogaћени су и српска култура и корпус усменог народног стваралаштва.

Ненад Љубинковић

ГРАДИТЕЉСТВО НА СЕВЕРУ БАЧКЕ

Бранко Ђупурдија, Стамбена архитектура суботичких салаша, мајура и пољопривредних комбината, Панонска кућа, Одељење за етнологију Филозофског факултета у Београду, Београд, 1990.

У већ познатој едицији, „Етноантрополошки проблеми“, књ. 14, коју уређује један од водећих етнолога, проф. Петар Влаховић, објављена је и књига др Бранка Ђупурдије о настамбама посебне намене у околини Суботице. За предмет истраживања узети су салаши, мајури и послератне грађевине — пољопривредни комбинати. Под салашима аутор подразумева посебна пољопривредна добра, издвојена из већих насеља, која чине обично издужене стамбене зграде и други градитељски објекти, који служе за стоку и смештај пољопривредних производа. Сличну намену имају и мајури, али су они, како наводи аутор, припадали велепоседницима, па су у њиховом оквиру биле и занатске радионице, чак мали индустријски погони и луксузне зграде за чланове породице њиховог власника или оних који су њиме управљали. У саставу мајура често су се налазиле и црквене грађевине. Пољопривредни комбинати настају после рата, као државно-друштвена предузећа, настала од национализованих салаша и мајура, или су наменски изграђивани на пустом земљишту. Промене настале у градњи свих ових грађевина прате се у последњих 120 година.

Неколика питања су обухваћена овим истраживањем: утицај физичко-географских особина тла и екологије на избор материјала и начин градње поменутих грађевина; заступљеност појединих архитектонских облика градње и историјат развоја стамбених облика; карактер и развој трема панонске куће; идејни творци и носиоци грађевинских вештина; развој украсних елемената, а посебно функција тзв. „слепих отвора“ у стамбеној архитектури салаша и мајура; веза начина градње и социјалног статуса власника тих грађевина итд.

Аутор овог истраживања, које подразумева дуг и стрпљив теренски рад, дао је допринос и изградњи методолошког поступка за овакав вид етнолошког изу-

чавања. Он се залаже за такав поступак који би био комбинација дијалектичког, семиолошког и функционалног приступа. Сигурно је да ово питање треба разјаснити у оквиру посебног теоријског разматрања, јер оно није једноставно. Јер тешко је говорити, нпр. о семиолошком приступу, а да се не говори о дијалектичности и функцијама елемената који чине предмет истраживања.

Посебан квалитет ове књиге јесу ликовни прилози — скице поменутих настамби и њихове фотографије. Уз одговарајућу литературу ова књига садржи и резиме на енглеском језику.

Љубинко Раденковић

НА ПОЛАЗИШТИМА СРПСКЕ ФОЛКЛОРИСТИКЕ

Павле Софрић Нишевланин, Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба, БИГЗ, Београд, 1990.

Потпуна српска митологија о нашем биљном свету треба још веома много времена и рада, а док се она не појави, донде ће сваки припремни рад бити тек од релативне вредности" — речи су којима у предговору својој књизи *Главније биље...*, првобитно објављеној 1912. године, Павле Софрић Нишевланин открива значај, али и ограничење сопственог дела. Иако настало по угледу на Де Губернатисову *Митологију биља*, Софрићево остварење није тек пуко пресликавање француског узора, већ озбиљан покушај да се на основу преузетог модела и, делимично, методологије рада не сачини и преглед грабе која „никаку улогу не игра у нашем народу."

Чињеницу да *Главније биље...* представља сами почетак бављења наведеном проблематиком у нас, морао би имати у виду сваки читалац који му приступа као превасходно научној студији. Оно то, једним делом, и јесте, али по много чему није и, разумљиво, није ни могло бити. Настала у повоју овдашњих проучавања митологије биља, Софрићева књига показује низ недостатака, попут непрецизности, непотпуне акрибије, несистематичности или недовољно јасних критеријума при писању. Но, с друге стране, она, нарочито у навођењу веровања о биљкама, поред занимљивог приповедања доноси и низ луцидних запажања, аналогича и закључака.

Посебан и несумњив значај *Главније биље...* такође има као полазишна тачка и извор у каснијим радовима Тихомира Р. Борђевића и Веселина Чајкановића, без обзира на њихове другачије приступе материји, те избор основне линије проучавања. Новија фолклористика, тако, појавом фототипског издања ове књиге, парадоксално, постаје богатија за један од незаобилазних путоказа њеног властитог настајања.

Уз захвалност издавачу за пажње вредан подухват у општим, додуже, стидљивим *опирањима нашем културноисторијском самозабораву*, али и уз примедбе на

недопустиве грешке техничке природе — поменимо и драгоцени поговор Ненада Љубинковића, чија анализа и аргументовано откривање суштине Софрићевог дела, са своје стране, доприноси осветљавању мало познатог наслеђа српске културне баштине.

Драган Кочишевић

ИЗ БИБЛИОТЕКЕ „ВУК КАРАЦИЋ“

У 1991. години библиотека „Вук Караџић“, иако суочена са мноштвом свеprisутних потешкоћа најразличитијег порекла, задржала је своје место у самом врху београдског библиотекарства. Незавидна ситуација у којој се, као и цело друштво, налазе институције културе одразила се неповољно и на део резултата наше библиотечке делатности.

У току ове године набављено је 4.867 књига (3.198 наслова), од чега нешто мање од трећине представљају поклони дародаваца. У оквиру обраде пристиглих књига, исписано је укупно 3.515 каталожких информација. Библиотека је уписала 8.524 читаоца, који су позајмили на коришћење 164.278 публикација те прочитали око 10.000 листова, ревија, часописа и приручне литературе. Планирани број од око 15.000 припремљених и пласираних информација скоро да је у потпуности реализован.

На Трибини „Караџић“ одржано је 11 књижевних програма, од којих су значајнији: „Српска традиционална култура“, „Београдски драмски круг“, „Песници света Звездари“, „Слава у Срба“... Остварено је, такође, 36 васпитно-образовних програма, као и 28 изложби књига и другог библиотечног материјала.

И у 1991. години Библиотека је у сарадњи више помагала друге пошто је из сарадње сама добијала. Опремили смо и отворили библиотеку у општини Штрпце на Косову и Метохији, поклоном у књигама и библиотечком инвентару, али и уз пружену стручну помоћ. Поклоњеним књигама помогли смо формирање библиотеке Средњошколског центра у Двору на Уни, као и програм „Познајем и волим своју домовину“, организован ове године у Линцу.

Надамо се да ће у наредној години, у нешто измењеној друштвеној и културној клими, ови резултати рада колектива библиотеке „Вук Караџић“ бити бољи и богатији за неке нове облике активности.

САДРЖАЈ

3 НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

- 3 Народно стваралаштво југоисточне Србије
- 35 Еротске народне умотворине из етнографске збирке Архива САНУ (Илија Николић)
- 65 Предање из Црне Горе: Летење језера (Милош Вујичић)

67 НАШ НАРОДНИ ЖИВОТ

- 67 Празновање Божића и православне Нове године у Лици (Дмитар Ђушић)
- 71 Језичке старине из Војводине (Миливој Попов)

75 СВЕДОЧЕЊА

- 75 Како баба Станија зна шта се догађа на оном свету (Златимир Пантић)

85 РАСПРАВЕ

- 85 Жарко Требјешанин: Народне дечје игре: социјално-психолошка анализа
- 95 Биљана Сикимић: Шакљец макљец и шиле биле у загонеткама
- 103 Биљана Гавриловић и Мирјана Менковић: Одевање у функцији полног морала
- 113 Љубинко Раденковић: Међуратни часопис „Летопис Тимочке епархије”

121 ПЕСНИЧКА ОБЗОРЈА

- 121 Добрица Ерић: Славска молитва
123 Нити класотвораца (Драган Кочишевић)
127 Брка из Рамаће (Добрица Ерић)

147 ПОВОДИ

- 147 Растко Немањић — Сава Немањић — Свети Сава (Ненад Љубинковић)
159 Песма „Једно деете мало” у записима етномузиколога (Биљана Стевановић)
171 Вера као лично име (Трифун Павловић)

175 ПАБИРЦИ

- 175 Једно необјављено писмо Милорада Панића-Сурепа

181 ОДЗИВИ

- 181 Усмено народно стваралаштво у сведочењима, сагледавањима, тумачењима, VIII (Ненад Љубинковић)
192 Градитељство на северу Бачке (Љубинко Раденковић)
194 На полазиштима српске фолклористике (Драган Кочишевић)

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Др Драгослав Антонијевић
Др Петар Влаховић (председник)
Гвозден Јованић
Радул Јовановић
Бошко Карановић
Др Велимир Михајловић
Добривоје Младеновић
Др Милош Немањић
Академик Миодраг Павловић
Арх. Божа Петровић
Др Љубинко Раденковић

На насловној страни
„Петао“ Ивана Рабузина

Илустрације у овом броју
акварели Владислава Тителбаха
из Етнографског музеја
у Београду

Корице и опрема
Радоје М. Кавецкић

Часопис за културу и књижевност „Расковник“ превасходно објављује, подстиче и вреднује све облике народне културе и изворног стваралаштва, не само у сеоској већ и градској средини, у Србији, затим на целом српскохрватском језичком подручју, а појединим прилозима и ван тих оквира. „Расковник“ настоји да одслика појаве у народном животу, како савремене тако и прошле. Странице часописа су отворене за прилоге из народног живота и културе, за стваралаштво песника села и самоуких сликара, за истраживаче у подручју књижевности, језика, фолклора, митологије, етнологије, историје. . .

